

Томас ГАРРІС

СХОДЖЕННЯ
ГАННІБАЛА

Томас ГАРРІС

СХОДЖЕННЯ
ГАННІБАЛА

КНИЖКОВИЙ
КЛУБ

КНИЖКОВИЙ
КЛУБ

Томас Гарріс

СХОДЖЕННЯ
ГАННІБАЛА

Thomas Harris

HANNIBAL
RISING

Томас Гарріс

СХОДЖЕННЯ ГАННІБАЛА

Переклад Олександра Красюка

КНИЖКОВИЙ
КЛУБ
ОЦЕНЕНОГО ДОЗВІЛЛЯ

Харків
2008

ББК 84.7СПО
Г21

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Висловлюємо щиру подяку
літературному агентству «P&R Permissions & Rights Ltd»
за допомогу в придбанні права на публікацію цієї книжки

Переклад з англійської:
«Hannibal Rising» by Thomas Harris, Delacorte Press, 2006,
New York, USA

Перекладач *Олександр Красюк*

Дизайнер обкладинки *Сергій Ткачов*

Книга відсканована спеціально для сайту "Гуртом". При розміщенні її на інших ресурсах, просимо вказувати посилання на першоджерело.

Після прочитання придбайте ліцензійний варіант книги - підтримайте вітчизняних видавців!

© Yazoo Fabrications, Inc.,
2006

© Nemiroltd, видання
українською мовою,
2008

© Книжковий Клуб «Клуб
Сімейного Дозвілля»,
переклад та художнє
оформлення, 2008

ISBN 978-966-343-781-1 (укр.)
ISBN 978-0-385-33941-4 (англ.)

ПРОЛОГ

Двері до палацу пам'яті доктора Лектера губляться посеред темряви у самісінькому центрі його свідомості, і замкнені вони на клямку, знайти яку можна лише навпомацки. Дивовижний портал веде до безкінечних, гарно освітлених палат у стилі раннього бароко, що кількістю коридорів і залів конкурують із музеєм Топкапі¹.

Всюди акуратно розкладено й підсвічено експонати, кожний із яких є ключем до спогадів, що ведуть до інших спогадів у геометричній прогресії.

Колекція експонатів із дитячих років Ганнібала Лектера відрізняється від інших архівів некомплектністю. Дещо тут — статичні, фрагментарні сцени, мов мальовані афінські черепки, склеєні білим гіпсом. В інших кімнатах є рух і звуки, величезні змії звиваються, борючись у спалахах серед п'їтьми. Благання й плач заповнюють деякі низові місцини, куди й сам Ганнібал не може зазирнути. Проте в галереях не чути ридань, там є музика за бажанням.

Конструювання цього замку розпочалося на початку Ганнібалового студентського життя. У роки ув'язнення він розбудовував і вдосконалював свій палац, багатствами якого живився в ті довгі періоди, коли тюремники позбавляли його книжок.

¹ Топкапі — «гарматні ворота» (*тур.*), палац у європейській ділянці Стамбула, де у 1465—1853 рр. розташовувався величезний двір султана й адміністративний центр Оттоманської імперії. З 1923 р. — музей.

Тут, у гарячій темряві його ума, давайте разом намацаємо клямку. Знайшовши вхід, виберемо музику, що гратиме у галереях і, не озираючись праворуч чи ліворуч, рушимо до Залу Початку, де експозиція найбільш дискретна.

Ми поповнимо її тим, про що довідалися деінде, із воєнних, поліційних і судових архівів, з інтерв'ю та від німих фігур померлих. Нещодавно віднайдені листи Роберта Лектера допоможуть нам скласти хроніку життя Ганнібала, котрий легко змінював дати, щоби заплутати бюрократів та репортерів. Доклавши зусиль, ми зможемо побачити, як глибинна звірючка кидає смоктати цицьку і, звиваючись, виповзає у світ.

I

*Ось що найперше усвідомив я:
Час — це сокири виляск у гаях.*

Філіп Ларкін¹

Ганнібал Лютий (1365—1428) побудував замок Лектер за п'ять років трудами вояків, захоплених ним у полон у битві при Жальгирисі². У той день, коли його прапор уперше замайорів на мурованих вежах замку, він зібрав своїх бранців на городі, виліз на риштування й проголосив, що виконує свою обіцянку — відпускає всіх додому. Чимало з них воліли залишитися на службі, бо було гарне в нього достачання.

¹ Філіп Ларкін (1922—1985) — найулюбленіший серед англійців поет другої половини XX ст.; романіст і джазовий критик.

² Жальгирис — литовська назва селища Грюнвальд у Східній Пруссії, де 15 липня 1410 року відбулася чи не найбільша битва Середньовіччя, коли об'єднані польсько-литовсько-русько-татарсько-чесько-молдавські сили під проводом короля Владислава II Ягайла вщент розгромили військо Тевтонського ордену.

Через п'ятсот років на городі стояв восьмий носій цього прізвища, восьмирічний Ганнібал Лектер, він разом зі своєю малою сестричкою на ім'я Міша кидав хліб чорним лебедям на чорній воді рову. Боячись упасти, Міша тримала Ганнібала за руку і кілька разів взагалі не поцілила хлібом до рову. Великий короп ворухнув листок латаття, і врзнобіч пурхнули бабки.

З води вийшов альфа-лебідь і з погрозливим шипінням почалапав на своїх коротких лапах до дітей. Лебідь знав Ганнібала все своє життя, проте все одно наступав, перебивши чорними крилами півнеба.

— Ой, Анніба! — скрикнула Міша і сховалася за братові ноги. Ганнібал, стиснувши в кулаках вербові гілки, підняв руки на рівень плечей, як навчив його батько. Лебідь зупинився, оцінив розмах крил Ганнібала і повернувся до води їсти.

— Ми повторюємо цей урок щодня, — нагадав птахові Ганнібал.

Але сьогоднішній день не був схожим на інші, і йому було цікаво, чи зможуть кудись утекти лебеді. Захоплена видовищем Міша впустила хліб на драглистий берег. Коли Ганнібал нахилився їй допомогти, вона своєю маленькою, схожою на зірку п'ятірнею весело мазнула йому по носі грязюкою. Він теж приліпив кавалок на кінчик її носа, і вони розсміялися, побачивши свої відображення у воді.

Діти відчули, як тричі струсонулася земля, аж вода хитнулася, спотворивши їхні обличчя. Відлуння далеких вибухів прокотилося полями. Ганнібал підхопив сестру і помчав до замку.

У дворі стояв мисливський фургон із запряженим у нього великим битюгом Цезарем. Стайничий Берндт у фартуху і ключник Лотар вантажили до фургона три невеликі скрині. Кухар підносив харчі.

— Майстре Лектер, мадам кличе вас до її покоїв, — сказав кухар.

Ганнібал одвів Мішу до няньки й поспішив угору витертими сходами.

Ганнібал любив кімнату матері, з її різноманітними пахощами, вирізаними з дерева личинами й мальованою стелею; мадам Лектер походила з родин Сфорца й Вісконті¹, тож стіль кімнати вона привезла із собою з Мілана.

Зараз вона була схвильована, світло в її яскравих карих очах відбивалося спалахами іскор. Мати натиснула на губи одному з херувимів на стінній панелі — і відчинилася секретна камера. Ганнібал тримав скриньку, поки мати вигрібала туди з сейфа коштовності й перев'язані пачки листів; місця для всього не вистачило.

Ганнібал подумав, як же вона схожа на портрет її бабці на камеї, щойно пожбуреній у скриньку.

Хмари намальовані на стелі. Немовлям він часто широко розкритими очима дивився на груди матері на тлі хмар. Доторк до його обличчя крайки її блузи... І годувальниця — її золотий хрестик зблискував, мов сонячний промінь між велетенськими хмарами, і вдавлювався йому в щоку, коли вона тулила його до цицьки, потім вона затирала відбиток хреста на його шкірі, щоб не помітила мадам.

З гробсбухом у руках у дверях стояв батько.

— Симонето, вже час рушати.

До Мішиної мідної ванночки впакували дитячу білизну, між нею мадам сховала скриньку. Вона окинула очима кімнату і взяла з полиці маленький краєвид Венеції, заціпеніла на хвильку і вручила його Ганнібалові.

— Віднеси кухареві. Тримай за рамку, — посміхнулася вона до сина. — Не витри спинку.

Лотар виніс ванну надвір до фургона, де розхвильована навколишньою метушнею тинялася Міша.

Ганнібал підняв Мішу, щоб вона могла торкнутися морди Цезаря. Вона кілька разів натиснула коневі на ніс, ніби очікувала, що він загуде. Ганнібал зачерпнув жменю зер-

¹ Sforza, Visconti — родові прізвища багатьох середньовічних єпископів і правителів Мілана, дві сім'ї породичалися у 1441 р., коли дочка герцога міланського Бьянка Марія Вісконті вийшла за Франческо I Сфорца.

на і розсипав його по двору у формі *М*. Злетілися голуби, літера перетворилася на *М* із живих птахів. Ганнібал накреслив літеру в Міші на долоні — їй скоро мало виповнитися три роки і він вже втрачав надію на те, що вона колись навчиться читати. «*М* — це Міша!» — нагадав він їй. Вона з реготом побігла між птахів, вони злітали навкруг неї, кружляли над вежами, відкидаючи тіні на дзвіницю.

Кухар, кремезний чоловік, весь у білому, вийшов, несучи сніданок. Кінь скосив око, відстежуючи рухи кухаря ворухкими вухами: коли Цезар був лошам, кухар ганяв його з городу безліч разів, вигукував прокльони, ляскаючи мітлюю.

— Я залишуся, допоможу вам завантажити кухню, — сказав кухареві пан Яков.

— Їдьте з хлопцем, — відповів кухар.

Граф Лектер посадовив Мішу до фургона, там її обняв Ганнібал. Граф узяв у свої долоні обличчя Ганнібала. Здивований тремтінням батькових рук, Ганнібал зблизька задивився в очі графу Лектеру.

— Три літаки бомбили залізницю. Полковник Тімка каже, у нас є принаймні тиждень, якщо вони взагалі сюди дійдуть, а потім бої точитимуться вздовж головних доріг. Нам буде добре у хатинці.

Ішов другий день операції Барбаросса, гітлерівського блицкригу крізь Східну Європу на Росію.

Берндт ішов попереду фургона по зарослій лісовій стежці й своєю короткою швейцарською алебардою зрубав галуззя, щоб не пошкодило коневі морду.

Пан Яков їхав на кобилі, із сидельними торбами, повними книжок. Йому незвично було їхати верхи, коли

траплялися низькі гілки, він тулився до конячої шиї. Інколи просіка йшла круго вгору, тоді він спішувався, щоб разом із Берндтом, Лотаром і самим графом Лектером штовхати фургон. Гілки після них сходилися знову, ховаючи стежку.

Ганнібал вдихав запах розчавленої колесами фургона зелені й теплового волосся Міші, котра сиділа в нього на колінах. Він задивлявся на німецькі бомбардувальники, що пропливали вгорі. Смоги пари, що тяглися за літаками високо в небесах, скидалися на нотний стан, і Ганнібал мугикав сестричці музику, виписану чорними нотами їх вихлопів. Мелодія звучала нерадісно.

— Ні, — сказала Міша, — Анніба хай заспіває «Das Männlein»¹!

І вони разом заспівали про таємничого маленького чоловічка серед лісу, до них приєдналася нянька у хиткому фургоні, і пан Яков почав підтягувати зі своєї кобили, хоч як неприємно йому було співати німецькою.

Ein Männlein steh im Walde ganz still und stumm,
Es hat von lauter Purpur ein Mäntlein um.
Sagt, wer mag das Männlein sein,
Das da steht im Wald allein
Mit dem purrpuroten Mäntelelein².

Через дві години безрадісної подорожі вони дісталися до галявини в оточенні високого лісу.

Мисливський будиночок за три століття перетворився з нехитрого куреня на комфортабельну, обшиту наполо-

¹ «Das Männlein im Walde» — німецька народна мелодія на слова Гофмана фон Фалерслебена, використана композитором Енгельбертом Гампердинком у його казковій опері «Ганзель і Гретель», поставленій у Веймарі 1893 р.

² Маленький, тихий, мовчазний стоїть у лісі чоловічок,
На ньому пурпуровий плащик мерехтить.
Скажи мені, хто він такий, отой маленький чоловічок,
Котрий стоїть у лісі сам-один,
Одягнений у пурпуровий плащик.

вину деревом кам'яницю зі стрімчастим дахом, щоби сповзав сніг. Була там і невелика стайня з двома стійлами, і клуня, а позаду будинку з-за огорожі визирав прикрашений примхливим різьбленням дашок вікторіанської вбиральні¹.

У підмурівку самого будинку вгадуються камені олтаря, складеного в Темні Віки якимсь народом, що обожнював вужа.

І зараз, коли Лотар розчищав облетені гілляччям вікна, щоб нянька могла їх прочинити, Ганнібал побачив, як вуж тікає геть із цього древнього місця.

Граф Лектер гладив великого коня, поки той допивав відро колодязної води.

— У кухаря вже буде спаковане все його знаряддя, коли ти повернешся туди, Берндте. Цезар може спочивати всю ніч у своєму стійлі. Ви з кухарем рушайте сюди на світанку. Я хочу, щоби ви залишили замок уранці.

Владіс Ґругас увійшов на подвір'я замку Лектер із найприємнішою зі своїх посмішок на обличчі, обережно зиркаючи на вікна. Махнув рукою, гукнув: «Привіт!»

Ґругас був сухорезрим білявчиком у цивільному одязі, мав бруднуватого кольору волосся й голубі очі, бліді, ніби дві плями порожнього неба. Він знову гукнув: «Гей, хто є в будинку, вітаю!» Не отримавши відповіді, зайшов до кухні і побачив на підлозі напаковані харчами кошики. Швидко вкинув собі в торбу каву й цукор. Двері до льоху були прочинені. Він побачив довгі сходи і світло внизу. Найдавніше табу забороняє вдиратися до чужої нори. Деякі збоченці, роблячи це, відчують тремтливий сексуальний збудження, так було і цього разу.

Ґругас зійшов сходами в холодну печеру склепінчастого замкового підземелля. Зазирнувши під арку, він

¹ «Вікторіанська» — широко вживаний термін від імені британської королеви Вікторії (1819—1901), тут ужито в значенні: характерна для «манірно-соромливої» естетики XIX ст.

побачив, що залізна ґратчаста хвіртка до винниці про-
чинена.

Скреготіння. Ґругас бачив височенні, аж до стелі, ряди маркованих стелажів, заставлених пляшками з вином, і велику тінь кухаря, що шугала по стінах у світлі двох ліхтарів. На дегустаційному столі лежали якісь прямокутні пакунки, а поряд — самотня маленька картина в розкішній рамі.

Уздівши цього скурвая кухаря, Ґругас вишкірив зуби. Від дверей він бачив його широку спину, той порався з чимсь на столі. Шарудіння паперу.

Ґругас прикипів до стіни в тіні сходів.

Кухар обгорнув картину папером, а тоді ще й обв'язав шпагатом, зробивши подібний до решти пакуночок. Тримавши ліхтаря в одній руці, він підняв другу й потягнув за залізний шандал, що стирчав над дегустаційним столом. Рипіння, і у віддаленому кінці винного погребка один стелаж відїхав на кілька дюймів від стіни. Під руками кухаря він зі стогоном відхилився ще більше. За ним були двері.

Кухар зайшов у секретну кімнату за стелажем і повісив там ліхтар. Потім заніс туди пакунки.

Коли він, спиною до входу, засував стелаж, Ґругас рушив угору сходами. Він почув постріл надворі, а відтак і голос кухаря позад себе:

— Хто тут?

Кухар кинувся за ним навздогін дивовижно швидко, як для такого кремезного чоловіка.

— Стій, ти! Ти не мав права сюди заходити.

Ґругас, махаючи руками і висвистуючи, вибіг через кухню на подвір'я.

Кухар ухопив дрючка, що стояв у кутку, і теж рушив надвір, але побачив у дверях силует — і безпомилково впізнавану каску. До кімнати зайшли три німецьких парашутисти з автоматами. А за ними й Ґругас.

— Привіт, кухарчику, — промовив він. І підчепив окорок із ящика на підлозі.

— Поклади назад м'ясо, — наказав німецький капрал, націливши на нього автомат із такою ж готовністю, як перед тим цілився в кухаря. — Геть звідси, ходи з вартовими.

Шлях назад до замку був легшим, Берндту приємно було з люлькою в зубах, намотавши віжки на руку, правити порожнім фургоном. Наближаючись до краю лісу, він побачив ніби великого лелеку, що збирається злетіти з високого дерева. Підїхавши ближче, він роздивився, що то тріпоче біла тканина: купол парашута зачепився за високі гілки, а стропи обрізані. Берндт зупинився. Відклав люльку й зісковзнув додолу. Поклав руку Цезареві на морду і щось прошепотів йому на вухо. Тоді обережно рушив уперед пішки.

На низькому суку висів чоловік у грубому цивільному вбранні, шию йому було недавно передавлено дротовою петлею, обличчя мав чорно-синє, брудні чоботи півметра не діставали до землі. Берндт поспішив назад до фургона, шукаючи місце на вузькій стежці, де можна було б розвернутися, аж раптом помітив чийсь сліди на сирій землі, і власні чоботи здалися йому чужими.

Вони вийшли з-за дерев, три німецьких солдати під командою сержанта і шість чоловіків у цивільному. Сержант рішуче клацнув затвором автомата. Берндт упізнав одного з цивільних.

— Грутас! — вигукнув він.

— Берндт, добрий Берндт, котрий завжди так гарно за-своював уроки, — промовив Грутас. Він підійшов до Берндта з посмішкою, яка могла здатися доволі дружньою. — Він уміє доглядати коней, — сказав Грутас німецькому сержантові.

— Може, він твій друг, — мовив сержант.

— Радше ні, — відповів Грутас і плюнув Берндту в обличчя. — Я повісив того, чи не так? Я теж його знав. Навіщо нам іти пішки? — І продовжив м'яко: — Я застрелю цього в замку, якщо ви повернете мені мою зброю.

Бліцкриг, «блискавична війна» Гітлера, виявилася навіть швидшою, ніж очікувалося. У замку Берндт побачив підрозділ дивізії ваффен СС «Мертва голова»¹. Біля рову стояли два танки, самохідна протитанкова гармата і вантажівка на напівгусеничному ході.

Садівник Ернст лежав долілиць у городі, над його головою гули мухи.

Берндт бачив це з передка фургона. У фургоні їхали тільки німці. Грутас зі своїми змушений був іти пішки позаду. Вони були лиш *Hilfswillige*², або «хіві», — місцеві, що зголосилися допомагати нацистським загарбникам. Берндт побачив двох солдатів на замковій вежі, вони якраз скинули додолу прапор Лектерів із гербом — розлученим ведмедем, — а натомість повісили свій, зі свастикою, і ладнали радіоантену.

Майор у чорній формі з есесівськими черепами *тотенкопф* вийшов із замку оглянути Цезаря.

— Гарний кінь, але заширокий для їзди верхи, — промовив із жалем. Він возив із собою високі жокейські чоботи й остроги, щоби кататися для моціону. Інший кінь підійшов би. Позаду нього двоє штурмовиків витягли з будинку кухаря.

— Де хазяї?

— У Лондоні, пане, — відповів Берндт. — Можна, я накрию тіло Ернста?

Майор махнув своєму сержанту, і той втопив дуло шмайсера Берндтові у щоку.

¹ Waffen-SS («Бойові СС») — сформовані у 1940 р. військові частини СС; на початковому етапі дивізія Totenkopf («Мертва голова») формувалася здебільшого з охоронців концтаборів.

² Hilfswillige — офіційно зареєстровані допоміжні службовці вермахту з представників місцевого населення окупованої країни.

— А хто накриє твоє? Понюхай дуло. Воно ще димиться. Твій мозок теж нахер розлетиться вцінт, — сказав майор. — Де хазяї?

Берндт сковтнув слину.

— Втекли до Лондона, пане.

— Ти жид?

— Ні, пане.

— Тоді циган?

— Ні, пане.

Він глянув на стіс листів, принесених з будинку.

— Тут пошта до якогось Якова. Ти жид Яков?

— То вчитель, пане. Він давно поїхав.

Майор оглянув вуха Берндта, чи не продірявлені вони під сережки.

— Покажи сержантові свій член. Ти будеш працювати чи мені тебе вбити?

— Гер, всі ці люди знають одне одного, — доповів сержант.

— Справді? Певне, вони одне одному подобаються.

Він обернувся до Ґрутаса.

— Чи не палаєш ти любов'ю більшою до своїх земляків, хе-хе, ніж до нас, хіві? — Потім обернувся до свого сержанта: — Ви вважаєте, що хтось із них дійсно нам потрібен?

Сержант націлив автомат на Ґрутаса з його компанією.

— Кухар єврей, — сказав Ґрутас. — Тут всі його знають, доручить йому щось для вас зготувати — і за годину ви будете мертві від жидівської отрути.

Він виштовхнув наперед одного зі своїх людей.

— Кастрюльник уміє готувати, він і здобичник, і солдат.

Ґрутас вийшов на середину подвір'я, дуло сержантового автомата повільно слідувало за ним.

— Майоре, на вас перстень і шрами з Гайдельбергу¹. Тут ви зараз самі творите воєнну історію. Оце Воронячий Камінь Ганнібала Лютого. Дехто з найвідважніших тев-

¹ Гейдельберг — знаний з 1386 року університетський центр у землі Баден-Вюртемберг, ушавлений також студентськими дуелями.

тонських лицарів загинув тут. Чи не час омити цей камінь єврейською кров'ю?

Майор підняв брови.

— Якщо хочеш вступити до лав СС, мусиш це заслужити.

Він кивнув сержанту. Есесівець витяг із кобури пістолет. Він вилуцив усі набой з обойми, крім одного, і вручив пістолет Ґрутасу. Двоє штурмовиків підтягнули кухаря до Воронячого Каменя.

Майор, здавалося, захопився розгляданням коня. Ґрутас націлив пістолета кухареві в голову й чекав, сподіваючись, що майор озирнеться на нього.

Ластівки спурхнули з вежі, коли пролунав постріл.

Берндта послали пересувати меблі в офіцерських апартаментах нагорі. Там він побачив у дзеркалі себе, заплаканого. З маленької комірчини під дахом, де засів радист, до нього крізь тріщання атмосферних розрядів долітали звуки морзянки й голосових повідомлень. Радист збіг сходами з пачкою аркушів у руці і скоро повернувся пакувати свою апаратуру. Вони вирушали на схід.

З верхнього вікна Берндт бачив, як есесівець витяг із танка похідну рацію для маленького гарнізону, що залишався в замку. Ґрутас зі своїм цивільним збориськом під націленою на них німецькою зброєю поспіхом тягали з кухні здобич і завантажували її до напівгусеничного фургона, яким їздив допоміжний персонал. Солдати розсілися по машинах. Ґрутас вибіг із замку, догнав. Підрозділ рушив у бік Росії, забравши з собою Ґрутаса і решту хіві. Схоже, вони забули про Берндта.

Група *панцєргренадерів*¹ з кулеметом і радіостанцією залишилася в замку. Берндт до темряви ховався в туалеті старої вежі. Німці гуртом вечеряли в кухні, тільки один залишився на варті у дворі замку. У кухонній шафі знайшовся шнапс. Берндт вийшов із банштового туалету, радіючи, що кам'яна підлога не рипить.

¹ Панцєргренадер — солдат німецької мотопіхоти.

Він зазирнув до кімнати з рацією. Рація стояла на туалетному столику мадам, її парфуми було скинуто додолу. Берндт задивився. Він згадав мертвого Ернста на городі і як кухар в останньому віддиху плюнув на Грутаса. Берндт прослизнув до кімнати. Знаючи, що мадам вибачить йому це вторгнення, він спустився чорним ходом у шкарпетках, тримаючи в руках свої чоботи, узяв два радіоблоки та акумулятор і вийшов із замку крізь старовинну потаємну хвіртку. Рація й ручний генератор були важким тягарем, понад двадцять кіло. Берндт дотягнув їх до лісу і там заховав. Він шкодував, що не було можливості вивести коня.

Уся родина зібралася біля каміна, у присмерку відблиски вогню грали на фарбованих дерев'яних стінах будиночка, відбиваючись у мутних від пилу очах мисливських трофеїв. Мертві тварини давно полисіли, їхні голови впродовж багатьох років крізь перила верхньої площадки гладили кілька поколінь дітей.

У кутку біля каміна нянька готувала мідну ванну. Долила води з чайника, вимірjala температуру, розмішала мило і посадила у ванну Мішу. Дитина весело хлюпалася в піні. Перед вогнем нянечка поклала рушники, щоб нагрілися. Ганнібал зняв із Мішиного зап'ястя її дитячий браслет, занурив у піну, витяг і почав видувати крізь нього мильні бульбашки на сестричку. Пузирі швидко злітали, встигали яскраво віддзеркалити всі обличчя й лопалися над вогнем. Міші подобалося їх ловити, але вона також хотіла повернути собі браслет і не заспокоїлася, аж поки він не опинився знову в неї на руці.

Мати Ганнібала грала бароковий контрапункт на маленькому кабінетному роялі.

Тихесенька музика, вікна затулені ковдрами. Спадали ніч, і чорні крила лісу зімкнулися довкола. З'явився захеканий Берндт, і музика обірвалася. Граф Лектер слухав

Берндта, і сльози стояли йому в очах. Мати Ганнібала поглядила Берндтову руку.

Німці одразу почали називати Литву Остландом, другою німецькою колонією, яку, після того як слов'янські форми життя будуть ліквідовані, заселять арійці. Дорогами рухалися німецькі колони, залізницями поїзди везли боєприпаси на схід.

Російські штурмові винищувачі атакували колони з низьких висот. Великі бомбардувальники Ільюшина проривалися до шляхів крізь щільний вогонь встановлених на поїздах зеніток.

Чорні лебеді летіли високо, шиї витягнуті, чотири чорні птахи ключем курсували на південь, а на світанку над ними почалось ревіння літаків.

Вибух зенітного снаряда, лебідь-лідер здригнувся, не завершивши помаху крил, і почалося його довге падіння на землю, інші птахи розвернулися, загукали, почали спускатися колами. Поранений лебідь важко гупнув посеред чистого поля й уляк. Його подруга нашвидку сіла поряд із ним, вона скубла його дзьобом, чалапала навкруг нього з призивним гуготінням.

Він не ворухився. У полі гримонула шрапнель, і серед дерев у кінці луку показалися російські піхотинці. Німецький танк перескочив траншею і помчав полем, стріляючи з коаксіального кулемета¹ в бік лісу. Ближче, ближче... Лебедиця розпросталася, розчепірила крила над своїм милим, і, хай танк був ширшим за них обох, його двигун стогнав не голосніше за її гаряче серце. Лебедиця стояла над лебедем і шипіла, вона встигла наостанок сильно вдарити крильми в броню, але танк перекоотився через них, не зауваживши місива з плоті й пір'я на своїх гусеницях.

¹ Коаксіальний — спарений із гарматою.

Лектери прожили в лісі три з половиною роки гітлерівської Східної кампанії. Довгу лісову стежину до мисливської хатинки засипало снігом узимку, вона густо заростала навесні, а влітку довколишні болота були занадто грузькими для танків.

Їм цілком вистачило борошна й цукру на першу зиму, та найважливіше, що в мішках була сіль. Наступної зими вони знайшли замерзлий труп коня. Порубали його сокирами й засолили м'ясо. Солили також форель і куріпок.

Іноді з лісу з'являлися люди в цивільному, тихі, мов тіні. Граф Лектер і Берндт розмовляли з ними по-литовському, а одного разу вони принесли чоловіка, його сорочка була просякнута кров'ю, нянечка якраз умивала йому обличчя, коли він помер на лаві в кутку.

У ті дні, коли сніг був занадто глибоким і виходити по здобич не було сенсу, пан Яков давав уроки. Він навчав англійської мови і дуже поганенької французької, а ще викладав історію Риму, роблячи особливий акцент на облозі Єрусалиму. На уроки збиралися всі. Історичні події він перетворював на драматичні оповідки, інколи, зважаючи на свою аудиторію, виходив за строгі наукові межі і прикрашав їх вигадками.

Математику він викладав Ганнібалові окремо, оскільки уроки вже сягали того рівня, якого інші не могли зрозуміти.

Серед книжок пана Якова був «Трактат про світло» Християна Гюйгенса¹ в шкіряній палітурці, Ганнібала захопи-

¹ Christiaan Huygens (1629—1695) — голландський математик, астроном, фізик, механік, автор багатьох відкриттів і винаходів, зокрема хвильової теорії світла, патенту на кишеньковий годинник тощо.

ла ця книжка, він рухався слід у слід за думками вченого, відчуваючи як той наближається до відкриття. «Трактат про світло» асоціювався в його уяві з сянням снігу і райдужними поблисками, що їх породжували старі шибки. Елегантність Гюйгенсової думки нагадувала йому чисті, спрощені лінії зими, структуровані по аркушах. Ось клацнула, відмикаючись, скринька, а в ній є принцип, що працює безперервно. Цю незрадливу насолоду він почав відчувати, тільки-но навчившись читати.

Ганнібал Лектер завжди вмів читати, чи то так здавалося няньці. Вона недовго читала йому вголос, дворічному, найчастіше з книжки братів Грімм, ілюстрованої дереворитами, на яких всі персонажі були взуті в гостроносі черевики. Він слухав няньчине читання, тулячись до неї голівкою, вдивлявся у друковані слова, і раптом якось вона побачила його самого з розгорнутою книжкою, він втупився в неї лобом, потім підвів голову на фокальну відстань і почав голосно читати з няньчиним акцентом.

Батько Ганнібала мав одну характерну рису — допитливість. Із цікавості граф Лектер наказав слuzі притягти для Ганнібала важкі словники до замкової бібліотеки. Англійські, німецькі і двадцять три томи литовського словника. І залишив сина наодинці з ними.

Коли Ганнібалові виповнилося шість, відбулися три важливі події.

По-перше, він відкрив для себе «Начала» Евкліда¹, старе видання з намальованими вручну ілюстраціями. Він водив по малюнках пальцем і притулявся до них лобом.

Тієї осені він отримав подарунок — малу сестричку Мішу. Йому здавалося, що Міша скидається на якусь зморщену червону білочку. Глибоко в серці йому було жаль, що вона не мала обличчя її матінки.

¹ Евклід — «батько геометрії», античний математик, що жив у Александрії Єгипетській у III ст. до Р. Х. Головна його праця «Начала» (латинізований варіант — «Elementa») складається з 13 книг.

Обкладений по всіх фронтах, він мріяв про те, як би було гарно, аби орел, що інколи кружляв над замком, вхопив його малу сестричку і лагідно відніс її в дім до якоїсь щасливої селянської родини, у далеку країну, де всі жителі схожі на білок, бо ж вона там теж виглядатиме своєю. Водночас він зрозумів, що любить її любов'ю, якій нема ради, і коли вона піросла настільки, що навчилася дивуватися, йому закортіло показувати їй різні дивні речі, він хотів, щоби вона відчула радість відкриттів.

Того ж таки року, коли Ганнібалу виповнилося шість, граф Лектер з'ясував, що його син вирахував висоту замкових веж за довжиною їхніх тіней, покладаючись на інструкції, котрі, за його словами, він отримав напряду від самого Евкліда. Тоді граф Лектер пошукав кращого вчителя — і за шість тижнів з Лейпцига приїхав пан Яков, учений без гроша в кишені.

Граф Лектер познайомив пана Якова з його учнем у бібліотеці і залишив їх на самоті. У теплу погоду в бібліотеці стояв запах холодного диму, що намертво всотався у замкові камені.

— Батько каже, що ви навчите мене багатьох речей.

— Якщо ви захочете навчитися багатьох речей, я можу вам допомогти.

— Він каже, ви великий учений.

— Я студент.

— Він казав моїй матері, що вас вигнали з університету.

— Так.

— Чому?

— Тому що я єврей, ашкеназі¹, якщо точно.

— Розумію. Ви нещасний?

— Від того, що я єврей? Ні, я щасливий.

— Я мав на увазі — тому, що ви не в університеті?

— Я радий, що я тут.

¹ Ашкеназі — самоназва європейських євреїв, за середньовічною юдейською назвою Німеччини — Ашкеназ; до ашкеназі не належать євреї, що походять з Іспанії та південних регіонів Франції й Італії.

— Ви вважаєте, що я вартий того, щоб ви витрачали на мене свій час?

— Кожна особистість варта витраченого на неї часу, Ганнібале. Якщо людина на перший погляд здається тупою, придивляйтеся уважніше, заглядайте їй у *нутро*.

— Вас поселили в кімнаті з ґратами на дверях?

— Так.

— Вони більше не замикаються.

— Мені приємно було це побачити.

— Там колись тримали дядька Елгара, — повідав Ганнібал, розкладаючи перед собою олівці. — То було у 1880-х, ще до мене. Подивіться на шибку у вашій кімнаті. Там є точна дата, яку він вирізав діамантом на склі. Це його книжки.

Ряд величезних томів у шкіряних палітурках займав цілу полицю. Остання в ряду книга була обсмалена.

— Там тхнутиме димом у дощ. Стіни кімнати обкладали тюками сіна, щоб приглушити його проповіді.

— Ви сказали, його проповіді?

— То були релігійні казання. Але чи знаєте ви значення слів «хіть» або «хтивість»?

— Так.

— Я не зовсім їх сам розумію, проте це щось таке, чого не можна вимовляти при мамі.

— Я так само це розумію, — погодився пан Яков.

— Якщо ви поглянете на дату на склі, це точно той день, коли в ту кімнату приходить пряме сонячне світло.

— Він чекав на сонце.

— Так, і це той день, коли він там згорів. Сонце зазирнуло до нього, і він підпалив сіно моноклем, який надівав, коли писав оці книжки.

Далі Ганнібал повів пана Якова на ознайомчу екскурсію замковою територією. Вони пройшли через внутрішній двір, посеред якого височіла кам'яна брила. На її поверхні збереглися сліди від ударів сокирою, у камінь було вмонтоване залізне кільце.

— Ваш батько казав, що ви виміряли висоту замкових веж.

- Так.
- І якої вони висоти?
- Південна сорок метрів, а друга на півметра нижча.
- А що ви використовували як гномон?
- Цей камінь. Я виміряв висоту каменя і довжину його тіні, а потім о тій самій годині заміряв тінь замку.
- Бік каменя не зовсім вертикальний.
- Я використав моє йо-йо¹ як висок.
- Ви робили обидва замірювання підряд?
- Ні, пане Якове.
- Яку похибку ви отримаєте через паузу між вимірами?
- Земля обертається десь на градус кожні чотири хвилини... Він називається Воронячий Камінь — Рейвенстон. Нянечка зве його рабенштайн². Їй заборонено садовити мене на нього.
- Бачу, — сказав пан Яков, — що в нього довша тінь, ніж я думав.

Дискусії під час прогулянок перетворилися на звичку, Ганнібал промовляв угору, а його ментор навпаки — нахилився, щось кажучи. Проте інколи пан Яков говорив убік, у повітря понад головою Ганнібала, ніби забуваючи, що розмовляє з дитиною. Ганнібала цікавило, чи не скучає вчитель за прогулянками й розмовами з кимось свого віку?

Ганнібал пантрував, як панові Якову поведеться з шафарем Лотаром і стайничим Берндтом. Вони були прості чолов'яги й досить ділові, добре знали на своїй роботі. Але голови в них працювали інакше. Ганнібал побачив, що пан Яков не робить зусиль приховати свій розум або похизуватися ним, але ніколи не давить на когось інтелектом. У вільний час, користуючись саморобним теодолітом, він учив їх землемірної справи. Обідав пан Яков разом

¹ Йо-йо — старовинна (дуже популярна тепер) іграшка на мотузці, зроблена з двох з'єднаних вісью катушок.

² Rabenstein — місце страт, ешафот (нім.).

із кухарем, з котрого, на подив усієї родини, він витяг чимало слів на архаїчному діалекті їдишу.

У клуні поряд із реманентом зберігалися частини старовинної катапульти, яку Ганнібал Лютий використовував проти тевтонських лицарів, на день народження Ганнібала пан Яков із Лотаром і Берндтом зібрали катапульту, замінивши металеве вирло міцною новою дошкою. Наповнена водою велика бочка злетіла вище замку і з таким вибухом упала на дальньому березі рову, що аж все птаство здійнялося вгору.

Того тижня Ганнібал отримав напад найгострішого за все своє дитинство задоволення. Пан Яков у дарунок до дня народження показав йому нематематичне доведення теореми Піфагора, застосувавши кахлі та їх відбитки на піску. Ганнібал ходив навкруги, роздивлявся. Пан Яков підняв одну плитку і примружив очі, ніби питаючи, чи хоче Ганнібал побачити доведення ще раз. І раптом Ганнібал усе зрозумів. У нього перехопило подих так, ніби його самого підкинуло катапуultoю.

Пан Яков рідко приносив із собою підручники і рідко нагадував про них. Восьмирічний Ганнібал спитав учителя чому.

— Ви хочете запам'ятати все? — перепитав пан Яков.

— Так.

— Пам'ятати — це не завжди благо.

— Я хотів би пам'ятати все.

— Тоді вам треба збудувати в умі палац, щоб зберігати в ньому все. Палац у вашій свідомості.

— Це має бути саме палац?

— Це місце виросте до розмірів неосяжного палацу, — сказав пан Яков. — Крім того, там має бути гарно. Яка кімната з тих, що ви їх добре знаєте, найкрасивіша?

— Кімната моєї матері, — відповів Ганнібал.

— Отже, з неї й треба починати, — порадив пан Яков.

Двічі Ганнібал із паном Яковом спостерігали, як сонце навесні торкається вікна дядька Елгара, на третій рік вони вже переховувалися в лісі.

Зима 1944—1945

Коли Східний фронт затріщав по швах, російська армія лавою покотилася Східною Європою, залишаючи по собі ландшапти, заповнені димом і попелом, населені голодними і мертвими.

До Балтійського моря зі сходу й півдня насувалися росіяни, 2-й та 3-й Білоруські фронти гнали перед собою потрошені підрозділи ваффен СС, що відступали, відчайдушно поспішаючи дістатися берега, звідки мали надію бути евакуйованими морем у Данію.

Настав кінець амбіціям хіві. Хоча вони добряче прислужилися своїм нацистським хазяям грабунками і вбивствами, розстрілами євреїв та циган, ніхто з них так і не був прийнятий до СС. Їх називали Осттруппен і навряд чи вважали солдатами. Тисячі було загнано в трудові батальйони, де їх змушували працювати до повного виснаження.

Але дехто встиг дезертирувати і зайнявся власним бізнесом...

Гарна литовська садиба поблизу польського кордону, ніби ляльковий будиночок, відкрита для розглядання з одного боку — там вибухом артилерійського снаряда вирвало стіну. Родина, яку викинуло з підвалу першим вибухом, а вбило другим, лежить у кухні на першому поверсі. Мертві солдати, німецькі й російські, у саду. Німецька штабна машина завалилася на бік, розірвана навпіл шрапнеллю.

Майор-есесівець, чії холопі задерев'яніли від замерзлої крові, лежить у вітальні на дивані перед каміном. Сержант накрив його здертою з ліжка ковдрою, роздмухав вогонь —

даремно, бо замість стелі над кімнатою зяє небо. Він стягнув із майора чоботи і побачив чорні пальці. Знадвору долинув якийсь шум. Сержант ухопив карабін і став біля вікна.

Напівгусенична санітарна машина — російський ЗІС-44, але з емблемами Міжнародного Червоного Хреста — сунула по доріжці, наближаючись до будинку.

Першим, у білому халаті, з машини вискочив Ґрутас. — Ми швейцарці. Ви поранені? Скільки вас?

Сержант доповів своєму начальнику.

— Це медики, гер майор, ви поїдете з ними?

Майор кивнув.

Ґрутас із вищим за нього на голову Дортліхом витягли з машини ноші.

Сержант вийшов надвір попередити їх.

— Полегше з ним, він поранений у ноги. У нього відморожені пальці. Можливо, гангрена. У вас є польовий шпиталь?

— Так, звичайно, але я можу зробити операцію прямо тут.

З цими словами Ґрутас двічі вистрелив сержантові в груди, пилюка спурхнула в того з шинелі. Ноги сержанта підкосилися, Ґрутас переступив через його тіло прямо в двері і стрельнув у майора крізь ковдру.

Через задній борт машини перелізли Мілко, Кольнас і Гренц. На них різномаста форма — литовської поліції, литовської та естонської медслужб, однак кожен мав на рукаві пов'язку з емблемою Міжнародного Червоного Хреста.

Обшукуючи мертвого, треба туди-сюди перевертати тіло; мародери гризлися й лаяли свою важку роботу, викидаючи з портмоне папери й фотокартки. Майор був іще живий. Він потягнувся до Мілка. Мілко зняв із його руки годинника і поклав собі до кишені.

Ґрутас із Дортліхом винесли з будинку згорнутий в рулон гобелен і закинули в кузов машини.

Вони розклали на землі ноші і скидали на їх брезент годинники, золоті оправы окулярів, каблучки.

З лісу виїхав танк — російський Т-34 у зимовому камуфляжі, — гарматне дуло націлене в поле, у відкритому люку виднівся кулеметник.

Чоловік, що ховався десь за будинком, вискочив зі свого сховку і, перестрибуючи через трупи, побіг полем у напрямку дерев, у руках його блищав великий позолочений годинник.

Проторохкотів танковий кулемет — і втікач, ніби об щось перечепившись, упав, обличчя мародера і циферблат потрошені, серце з годинником зупинилися одночасно.

— Тягніть сюди тіло! — наказав Ґрутас.

Вони кинули труп на ноші поверх своєї здобичі. Танкова башта скерувалася дулом на них. Ґрутас помахав білим прапором і тицьнув ним у знак на борту свого фургона. Танк прогуркотів повз них.

Останній огляд будинку. Майор усе ще живий. Він вчепився Ґрутасові за холощу, коли той проходив поряд. Обхопив ноги й не відпускає. Ґрутас нахилився до майора й зірвав із його коміра емблему.

— Нам теж хотілося таких черепів, — сказав він, — думаю, тепер черви швидко отримають твій череп собі. Він вистрелив майору в груди. Ґрутасові ноги звільнилися, майор втупився в своє порожнє зап'ястя так, ніби йому дуже кортіло знати час власної смерті.

Напівгусеничний фургон буксував полем, місив траками трупи, діставшись нарешті лісу, мародери підняли задній тент, і Гренц скинув мерця на землю.

Бомбардувальник «штука»¹ з виском пікірував на російський танк, авіаційні гармати плювалися вогнем. Під покровом лісу задраєний у танку екіпаж почув, як десь серед дерев вибухнула бомба, осколки і шрапнель забарабили по броньовій башті.

¹ Stuka (скороч. від нім. «Sturzkampfflugzeug») — пікіруючий бомбардувальник «Юнкерс-87».

-Ви знаєте, що сьогодні за день? — спитав Ганнібал, доїдаючи вівсяну кашу. — Сьогодні той день, коли сонце заглядає до вікна дядька Елгара.

— О котрій воно з'являється? — спитав пан Яков, ніби сам того не знав.

— Воно вигляне з-за вежі о десятій тридцять, — відповів Ганнібал.

— Так було у 1941-му, — сказав пан Яков. — Ви вважаєте, що момент появи сонця залишився той самий?

— Так.

— Але ж рік довший за 365 днів.

— Пане Якове, цей рік наступний після високосного. Таким же був 1941-й, коли ми робили останні спостереження.

— А як ви вважаєте: ми живемо за приблизним календарем чи його потрібно регулювати?

У вогнищі стрельнув сучок.

— Думаю, це окремі проблеми, — промовив Ганнібал. Пан Яков утішився, але підкинув нове запитання.

— Чи 2000-й буде високосним роком?

— Ні, тобто — так, так, це буде високосний рік.

— Але ж він ділиться на сто, — нагадав пан Яков.

— Він також ділиться на чотириста, — відповів Ганнібал.

— Саме так, — сказав пан Яков. — Того року вперше справдиться григоріанське правило літочислення. Можливо, тоді, переживши всі календарні корекції, ви згадаєте цю нашу розмову, у цьому дивному місці. Він підняв свою чашку: — Наступного року в замку Лектер.

Лотар прийшов по воду до колодязя, тож першим почув ревіння двигуна на повільних обертах і тріск гілляччя. Він

покинув відро біля криниці й мерщій кинувся в хату, навіть не витерши ніг.

Танк Т-34 у зимовому камуфляжі, розфарбований під засніжену соломку, продерся кінською стежиною і виїхав прямо на галявину. На його башті виднілися написи російською: «Отомстим за наших советских девчат» та «Уничтожим фашистских гадов». Двоє бійців у білих маскхалатах сиділи ззаду біля радіаторів. Башта повернулася, націливши гармату на будинок. Люк розчахнувся, і в ньому з'явилася фігура стрільця в білому каптурі, з кулеметом. В іншому люку стояв із мегафоном командир танка. Перекрикуючи ревіння танкового дизеля, він проголосив російською і повторив німецькою:

— Нам потрібна вода! Ми не скривдимо вас і не заберемо у вас харчі, якщо з будинку не почнуть стріляти. Якщо пролунає хоч один постріл, ви всі будете знищені. Тепер виходьте надвір. Стрільцю, заряджай. Якщо ніхто не з'явиться на рахунок «десять», стріляй.

Лунко брязнув затвор кулемета.

Граф Лектер виступив надвір, став рівно, у яскравому сонячному світлі було добре видно його порожні руки.

— Беріть воду. Ми не становимо для вас загрози.

Танкіст поклав мегафон.

— Всі з хати надвір, щоб я міг вас бачити!

Граф і командир танка задивилися один одному в очі. Танкіст показав свої долоні, граф свої.

Граф обернувся до будинку: «Виходьте».

Коли командир побачив усю родину, він промовив:

— Діти можуть повернутися до хати, там тепліше. — І наказав екіпажу: — Прикривайте. Дивіться на горішні вікна. Вмикайте помпу. Можете покурити.

Кулеметник зсунув на лоба захисні окуляри й запалив цигарку. Він був зовсім хлопчак, з обличчям, позначеним блідими колами навкруг очей. Помітивши, як з-за одвірка визирає Міша, він посміхнувся їй.

На танку між баками для пального та води містилася бензинова помпа з мотуз'яним стартером.

Водій танка занурив шланг із сітчастим фільтром на кінці в криницю і після багатьох смикань за мотузку помпа заторохкотіла, заскрекотіла і почала смоктати.

Її джерготіння перекрило скигління «штуки», пікіруючий бомбардувальник помітили, коли він був уже майже над головами, танкіст-стрілець скажено закрутив ручку, задираючи дуло свого кулемета, він почав стріляти, але вже блимали авіаційні гармати, прошиваючи землю. Кулі з тьохканням рикошетили від танкової башти, поранений кулеметник стріляв однією рукою.

Лобове скло літака пішло тріщинами, важіль омився кров'ю пілота, бомбардувальник, все ще «вагітний» одним зі своїх яєць, черкнув верхівки дерев і зарився носом у сад, його пальне вибухнуло, гармата під крилом не переставала стріляти.

Ганнібал, накривши собою Мішу, побачив із підлоги будинку матір: вона лежала посеред двору, вся в крові, сукня на ній горіла.

— Залишайся тут, — наказав він Міші й вибіг до матері.

Літак, палаючи, розігрівався й розстрілював свій боезапас дедалі швидше, кулі летіли навсібіч, зариваючись у сніг, полум'я лизало бомбу під крилом. У кабіні виднівся мертвий пілот, його лице в пломенях шарфа і шолома обгоріло до черепа, позаду нього сидів мертвий стрілець.

Один тільки Лотар вижив серед двору, він підняв скрижавлену руку назустріч хлопчику. Аж тут і Міша вискочила надвір до матері, Лотар намагався схопити її, коли вона пробігала повз нього, повалити на землю, але черга з палаючого літака прошила йому груди, забризкавши кров'ю дитину, і Міша здійняла руки до неба й закричала. Ганнібал перестав засипати снігом палаюче материне плаття, крізь безладні постріли він кинувся до Міші, підхопив її, заніс до будинку, сховав у погребі. Стрілянина надворі сповільнилася, а скоро, коли кулі нарешті розплавилися в магазинах, і зовсім ущухла. Небо потемнішало, знову пішов сніг, він падав на розпечений метал і шипів.

Темрява, сніг лягає на повіки й волосся матері... Пізніше Ганнібал не міг пригадати, скільки він провів часу між мертвими. Вона була єдиною, чий труп залишився чистим, не почорнів. Ганнібал хотів відтягти її, але тіло примерзло до землі. Він припав до неї обличчям. Її груди були холодні, як скрижанілий камінь, серце мовчало. Він накрив її лице серветкою і закидав тіло снігом. Темні тіні ворухнулися край лісу. Полум'я смолоскипа відбилося у вовчих очах. Ганнібал закричав на вовків, замахнувся лопатою. Поряд із ним Міша, вона конче хотіла до матері. Треба було вибирати. Полививши мертву темряві, він поніс сестричку в дім. Під почорнілою рукою вчителя лежала його книга, неушкоджена, аж поки вовк не зжер шкіряну обкладинку, а потім із розсипаних по снігу сторінок Гюйгенсового «Трактату про світло» злизав і мозок пана Якова.

Діти чули чвакання й рикання, що долиняло знадвору. Ганнібал розпалив вогонь. Щоб відмежуватися від звуків, він попросив Мішу заспівати і сам співав їй. Вона вхопилася за комір його пальта.

«Маленького чоловічка...»

Сніжинки липнуть до вікон. У кутку шибки з'явилося темне коло, його протерла чиясь рукавичка. А в темному колі — блідо-голубе око.

Двері розчахнулися, ввійшли Ґрутас із Мілком і Дортліхом. Ганнібал підхопив зі стіни рогатину на ведмедя, але Ґрутас із його безпомилковим інстинктом націлив свій пістолет на дівчинку.

— Кинь, інакше я застрелю її. Ти мене розумієш?

Вони накинулися на Ганнібала й Мішу всією зграєю.

Мародери в домі, Гренц надворі подає знак напівгусеничному фургону — мовляв, можна, підїжджає машина з притіненими фарами, вузькі промені вихоплюють із темряви вовчі очі на дальньому кінці галявини, звір щось тягне.

Чоловіки скупчилися біля каміна навкруг Ганнібала з сестрою, у хатньому теплі зринає солодкуватий сморід одягу, в якому мародери тижнями блукали полями, і старої крові, що запеклася в підшвах їхніх чобіт. Вони тупляться ближче. Кастрюльник вловив на собі крихітну комаху і, клацнувши нігтем великого пальця, розчавив їй голову.

Вони кашляють на дітей. Ацетонові подихи¹ хижаків, що харчувалися переважно м'ясом, зішкрябаним із гусениць їхньої машини, змушують Мішу притискатися обличчям до Ганнібала. Він обгортає її лапами свого пальця, чує, як б'ється її серденько. Дортліх схопив Мішину миску з вівсянкою і вижер всю кашу, наостанок облизавши собі пошрамовані, покручені пальці. Кольнас підставляв йому свою миску, але Дортліх не поділився.

Очі приземкуватого Кольнаса сяйнули, коли він побачив благородний метал. Він стягнув у Міші з зап'ястя її браслет і поклав собі до кишені. Ганнібал ухопив його за руку, але Гренц стукнув йому збоку по шиї і рука хлопця вмент заніміла.

Десь удалині гупала артилерія.

Ґругас попередив:

— Якщо з'явиться патруль — з будь-якого боку — ми тут розгортаємо польовий шпиталь. Ми врятували цих малих і зберігаємо майно їхніх батьків у фургоні. Дістаньте з машини Червоний Хрест і повісьте на двері. Зараз же.

— Ті інші двоє замерзнуть у кузові, якщо їх там залишити, — промовив Кастрюльник. — Завдяки їм ми вже раз

¹ Ацетоном пахнуть кетонові тіла — продукти розщеплення жирних кислот, що накопичуються в організмі, позбавленому вуглеводів.

урятувалися від патруля, вони можуть знову стати нам у пригоді.

— Посадовити їх у клуню й замкнути, — наказав Ґругас.

— Та куди вони подінуться, — здивувався Ґренц, — кому вони про що розкажуть?

— Вони можуть по-албанському розповісти тобі, Ґренце, про їхнє сумне життя. Піднімай свою сраку і роби, що наказано.

Ґренц витяг із фургона дві маленькі фігурки і крізь завірюху погнав їх поштовхами до клуні.

Тонкий ланцюг, яким Ґругас обперезав дитячі шиї, холодив їм шкіру. Кольнас клацнув важкими висячими замками. Ґругас із Дортліхом примкнули Ганнібала й Мішу до поруччя на верхньому майданчику сходів, там вони не заважали, але залишалися перед очима. Той, що його називали Кастрюльником, приніс дітям ковдру й нічний горщик зі спальні.

Ганнібал дивився вниз і бачив, як вони кинули до каміна стілець від рояля. Він підсмикав Мішин комір під ланцюг, щоб той не торкався її шиї.

Хату геть завалило снігом, лише крізь вершечки шибок вливалось трохи сірого світла. Сніг летів косо, свистів вітер, і мисливський будиночок здавався великим потягом на повнім ході. Ганнібал закутався з сестричкою в ковдру й килим, котрим була застелена площадка. Міша глухо кахикала. Щодокою Ганнібал відчував температуру її розжареного лоба. Діставши з-під пальта шматок черствого хліба, він поклав його собі до рота. Коли хліб розм'як, віддав його сестричці.

Що години Ґрутас виганяв когось зі своїх надвір відкидати сніг од дверей і розчищати стежку до колодязя. Каструльник якось відніс миску недоїдків до клуні.

Під сніговою пеленою час минає повільно, аж боляче. Не було їжі, аж раптом з'явилася. Мілко з Кольнасом занесли до хати накриту обсмаленою дошкою мідну ванну й поставили її на піч — книжками й дерев'яними салатницями її розтопив Каструльник. Назираючи впівока за піччю, він дістав зошита й захопився обрахунками. Висипав на стіл купу дрібних речей і сортував їх. На вершечку сторінки він виписав павучим почерком ряд імен:

*Владіс Ґрутас
Зигмас Мілко
Броніс Ґренц
Енрікас Дортліх
Петрас Кольнас*

Останнім він поставив своє ім'я — *Казис Порвік*.

Проти кожного імені Каструльник записував частку від здобичі — золоті окуляри, годинники, каблучки й сережки, а також золоті зуби, кількість яких він відміряв десь також поцупленою срібною чашкою.

Ґрутас із Ґренцем не переставали обшукувати будинок, рилися в шухлядах, обдирали задні обшивки комодів.

Через п'ять днів розпогодилося. Чоловіки повзували снігоступи і гуртом повели Мішу й Ганнібала до клуні. Ганнібал помітив, що з димаря над її житловою частиною в'ється цівка диму. Він глянув на прибиту над дверима підкову Цезаря і подумав, чи ще є десь живий їхній кінь. Ґрутас із Дортліхом штовхнули дітей у клуню й замкнули двері. Крізь шпарину Ганнібал бачив, як вони рушили в бік лісу. У клуні було дуже холодно. На соломі валялася купка дитячого одягу. Двері до житлової комірчини були причинені, але не замкнуті. Вони прочинилися від його поштовху. Замотавшись у шмаття, якомога ближче до пічурки там тулився хлопчик років восьми. Темне обличчя, круглі

запали очі. На ньому було кілька шарів різномастого одягу, подекуди дівчачого. Ганнібал затулив Мішу собою. Хлопчик сахнувся від нього.

Ганнібал промовив: «Привіт». Він повторив це литовською, німецькою, англійською, польською. Хлопчик мовчав. Його обморожені вуха і пальці вкривали червоні пухирі. Протягом довгого холодного дня він таки спромігся пояснити, що сам він з Албанії і знає тільки рідну мову. Назвав своє ім'я — Агон. Ганнібал вивернув перед ним свої кишені, показав, що їжі нема. Торкатися Міші він йому не дозволив. Коли Ганнібал на мигах пояснив хлопчику, що їм із Мішею потрібна половина його шмаття, той не пручався. Малий албанець тремтів від кожного звуку, шугав очима в бік дверей і робив рухи руками, ніби щось рубав.

Мародери повернулися в присмерку. Ганнібал почув їхнє наближення і дивився крізь шпарину у подвійних дверях клуні.

Вони привели з собою живу дику кізочку, вона була худюща, спотикалася, у боці у неї стирчала стріла, а шия була обв'язана звідкись украденим покривалом із китицями. Мілко підняв сокиру.

— Не марнуй крові, — сказав йому Кастрюльник із кухарською розважливістю.

З мискою підбіг сяючий Кольнас. Зойк долетів знадвору, Ганнібал затулив Міші вуха, щоб не чула гепання сокири. Албанець плакав і молився.

Пізно ввечері, коли вже всі там наїлися, Кастрюльник приніс дітям кістку, на якій було трошки м'яса і жил. Ганнібал недовго погриз, а потім жував для Міші. Якщо передавати жуйку пальцями, втрачається сік, тож він годував її з рота в рот. Брата з сестрою перевели до будинку і там знову припнули до балюстради на балкончику, албанський хлопець залишився у клуні сам. Мішу трясло в гарячці, шмаття, яким її міцно укутав Ганнібал, тхнуло холодною порохнявою.

Застуда повалила усіх. Чоловіки лежали якомога ближче до вогню, що лиш жеврів, і кашляли один на одного.

Мілко знайшов Кольнасового гребінця й висмоктував із нього жир. Козячий череп лежав у сухій ванні, з нього давно виварили геть усе.

Потім знову з'явилося м'ясо, і чоловіки пожирали його з гарчанням, не піднімаючи поглядів. Кастрюльник налив Ганнібалу й Міші юшки з хрящами. До клуні він не поніс нічого.

Погода не мінялася на краще, сіре гранітне небо висіло низько, з лісу не чулося звуків, хіба що інколи озивалася тріском заледеніла гілка.

Коли небо розчистилося, їжі вже не було давно. Вітер ущух, посеред ясного тихого дня кашель лунав голосніше.

Ґрутас і Мілко кудись вирушили на лижах.

Ганнібал виринув із довгого гарячкового марення і почув, що вони вже повернулися. Голосна лайка й удари. Між балясини він бачив, як Ґрутас вилизує кров із пташиної шкірки, потім жбурляє її іншим і вони кидаються на неї, мов собаки. Писок у Ґрутаса вимазаний кров'ю й пір'ям. Він обертається кривавим обличчям угору до дітей і мовить: «Або ми поїмо, або помremo».

Це останній чіткий спогад Ганнібала про лісовий будинок.

Через дефіцит гуми гусениці російського танка повзли по сталевих котках без амортизаційних бандажів, у башті можна було зомліти від вібрації і майже нічого неможливо було роздивитися крізь тряський перископ. Важкий KB-1 дерся замерзлою лісовою дорогою, німці з кожним днем відкочувалися далі на захід. На задній палубі танка двоє піхотинців у зимовому камуфляжі тулилися до радіаторів, роззираючись по боках, чи не причаївся десь німецький вервольф із тих, що їх залишили за лінією фронту з протитанковими панцерфаустами¹. Вони помітили порух у кущах. Командир у танку почув, що зверху стріляють його

¹ Panzerfaust («броньовий кулак») — легкий одноразовий протитанковий гранатомет, що прийшов на заміну фаустпатрону, пробивав сталевий лист завтовшки 200 мм.

солдати, і розвернув машину в напрямку вогню, щоб націлити свій коаксіальний кулемет. Крізь перископ він побачив дитину, хлопчика, що з'явився з кущів, кулі зривали сніг навкруг нього, солдати мазали, стріляючи з вібруючої броні. Командир виринув із люка і припинив вогонь. Вони вже вбили так кількох дітей, то були прикрі помилки, і тепер раділи, що цей хлопець залишився живим.

Нарешті й солдати розгледіли його — худого, блідого, шия хлопця була обв'язана ланцюгом на замку, кінець ланцюга тягся за ним порожньою петлею. Коли вони посадовили його біля радіатора й зрізали йому з шиї ланцюг, разом відпали й шматки дитячої шкіри, що приросла до заліза. Хлопець нашорошено притискав до грудей гарний бінокль у чохлі. Вони торсали його, намагалися розпитувати російською, польською і трохи литовською мовами, аж поки не впевнилися, що він зовсім не вміє говорити.

Солдати соромилися один одного й не забрали у хлопця бінокль. Натомість дали йому пів'яблука, примостили за баштою в теплому диханні радіаторів і так довели до першого села.

Моторизований радянський підрозділ із протитанковою гарматою і важкою ракетною установкою зупинився на ніч у порожньому замку Лектер. Вони поїхали звідти вдосвіта, залишивши по собі на снігу подвір'я темні масні плями. Лише одна легка вантажівка ще стояла у воротах, двигун її працював на холостих обертах.

Ґругас із чотирма компаньйонами в уніформах медиків дивилися на неї з лісу. Минуло чотири роки, як Ґругас застрелив на замковому подвір'ї кухаря, і чотирнадцять годин відтоді, як мародери залишили палаючий мисливський будиночок, покинувши там всіх своїх мертвих.

Удалині гупали бомби й трасуючі черги зеніток шарували небо.

Останній солдат, задкуючи, вийшов із дверей, він розмотував із катушки бікфордів шнур.

— Чорт, — вилаявся Мілко, — зараз полетить каміння завбільшки з товарні вагони.

— Ми мусимо туди неодмінно попасти, — сказав Ґругас.

Солдат відмотав шнур до нижньої сходинки, обрізав його і присів напочіпки.

— Нащо нам туди, там усе вже давно розграбовано, — мовив Гренц. *C'est foutu*¹.

— *Tu dâbandes?*² — поцікавився Дортліх.

— *Va te faire enculer!*³ — огризнувся Гренц.

Вони нахапалися французьких слів, коли разом із «мертвими головами» перебували на перепочинку поблизу Марселя, і тепер хизувалися ними один перед одним, коли напружено на щось очікували. Лайка нагадувала їм приємні дні у Франції.

Радянський солдат біля сходів розщепив шнур на десять сантиметрів від кінця і засунув сірника головкою в розщепу.

— Якого кольору шнур? — спитав Мілко.

— Точно неясно, якийсь темний, — відповів Ґругас, дивлячись у свій бінокль.

З лісу вони могли бачити, як освітілося обличчя бійця, коли другим сірником він підпалив шнур.

— Він помаранчевий чи зелений? — спитав Мілко. — Чи є на ньому смужки?

¹ Гаплик (фр.).

² Ти всрався? (фр.)

³ Та пішов ти, підар! (фр.)

Грутас не відповів. Солдат неспішно почвалав до машини, посміюючись із товаришів у кузові, котрі кричали йому, щоб не барився, шнур позад нього сипав іскрами по снігу.

Мілко рахував, затамувавши подих.

Щойно вантажівка зникла з очей, як Грутас із Мілком кинулися вперед. Вогонь вже переповзав поріг, коли вони добігли до шнура. Смужки вони розгледіли тільки зблизька. *Згорає двіхвилиниметер двіхвилиниметер двіхвилиниметер.* Грутас перерубав його своїм великим викидним ножем.

Мілко пробурмотів «нахер хутір» і кинувся вгору замковими сходами вздовж шнура, видивляючись, шукаючи інших шнурів, інших зарядів. Він промчав через центральну залу вздовж шнура до вежі і побачив те, що шукав: шнур закінчувався великою детонаторною петлею. Неспішно повернувшись до зали, він доповів:

— Там головне кільце. Це єдиний шнур. Усе гаразд.

Вибухівку було закладено навкруг основи вежі, обхопленої єдиним кільцем детонаторного шнура.

Радянські солдати покинули двері відчиненими, у каміні центральної зали ще горіли їхні дрова. Голі стіни було обписано, а біля каміна, де вони наостанок у відносно теплому замку висралися, по підлозі валялися гівна й брудні папірці.

Мілко, Кольнас і Гренц обшукували верхні поверхи.

Грутас махнув Дортліху, щоб той ішов за ним, і рушив до входу в підземелля.

Гратчасті двері у винницю були розчухнуті навстіж, замок виламано.

Вони мали одного ліхтарика на двох. Жовтий промінь зблискував на скляних скалках. Долівку вкривали порожні пляшки з-під дорогих витриманих вин, вони були без шийок, повідбиваних пожадливими пияками. Перекинутий мародерами-конкурентами дегустаційний стіл валявся під задньою стіною.

— Курва, — вилаявся Дортліх, — ані ковтка не залишилося.

— Допоможи мені, — позвав Ґругас. Трощачи підешвами скло, разом вони відсунули стіл від стіни. Їм трапився недогарок свічки, і вони його запалили.

— Тепер потягни шандал, — наказав Ґругас довшому за нього Дортліху. — Просто потягни прямо вниз.

Стелаж посунувся від стіни. Дортліх ухопився за пістолет, коли полиці ворухнулися. Ґругас зайшов до секретної кімнати. За ним Дортліх.

— Боже праведний! — вигукнув Дортліх.

— Дістань машину, — наказав Ґругас.

Литва, 1946

Тринадцятирічний Ганнібал Лектер самотньо стовбичив на валуні під берегом рову і кидав крихти хліба у чорну воду. Живопліт, яким було обсажено город, добряче розрісся. Тепер це був «Колективний город народного сирітського будинку», де вирощували переважно ріпу. Рів і все з ним пов'язане багато значили для Ганнібала. Рів був незмінним, у його воді відбивалися хмари, вони, як завжди, пропливали повз зубчасті вежі замку Лектер.

Поверх сирітської уніформи на Ганнібалові зараз була штрафна сорочка з написом «БЕЗ ІГОР». Заборона грати в сирітський футбол на полі за воротами замку не засмучувала його. Гра припинилася, коли битюг Цезар погягнув через поле навантажену дровами бричку з іздовим-росія-

нином на передку. Цезар радів Ганнібалові, коли той мав можливість зайти до стайні, але ріпа його не цікавила.

Ганнібал дивився на птахів, що пливли ровом, пара чорних лебедів пережила війну. У них було двійко лебедят, ще пухнастих, одне їхало на спині в матері, а друге пливло позаду. Троє старших хлопчаків на березі понад ровом висунулися з живоплоту й дивилися на Ганнібала й лебедів.

Лебідь-тато вибрався на берег проганяти Ганнібала.

Білявий хлопець на ім'я Федор прошепотів приятелям:

— Подивимося, як цей чорний чорт задасть німому — він виб'є з нього пилюку, як ото тоді з вас, коли ви хотіли поцупити яйця. Побачимо, чи вміє німий плакати.

Ганнібал розчепірів вербові гілки, й лебідь повернувся до води.

Розчарований Федор дістав рогатку з вирізаною з автомобільної камери рожевою гумкою й поліз пальцями в кишеню сорочки по камінця. Камінь поцілів у берег рову, заляпавши Ганнібалу ноги грязюкою. Той безвиразно подивився вгору на Федора і похитав головою. Наступний камінь чвиркнувся у воду поряд із плаваючим лебедятком, Ганнібал підняв свої гілки, зашипів, відганяючи лебедів подалі звідси.

Від замку почувся удар дзвона.

Федор і його приятелі обернулися на звук, сміючись зі своєї забави, за ними й Ганнібал виступив із живоплоту з довгим жмутом водяної трави, затиснутим у руці, жмут закінчувався великим кавалком мулу. Брудна куля влучила Федору в лице, Ганнібал погнав на голову вищого за себе хлопця крутим берегом вниз, зіштовхнув, очманілого, прямо у чорну воду, притопив, і знову й знову бив його держакон його ж рогатки в потилицю, на обличчі в Ганнібала при цім залишався відсутній вираз, тільки його очі були живі, світилися червоним у кутиках. Ганнібал нагужився, щоб перекинути Федора, дістати його обличчя. Федорові товариші теж зісковзнули вниз, але уникали бійки у воді, натомість вони кричали, гукаючи

вихователя. Старший вихователь Петров поперед інших спустився берегом, вимазавши в багно свої начищені чоботи і довгі поли розстебнутої шинелі.

Вечір у центральній залі замку Лектер, давно позбавленій своєї розкішної ошатності і натомість прикрашеній великим портретом Йосипа Сталіна. Сотня хлопчаків в уніформі, упоравшись із вечерею, стоять біля довгих столів і співають «Інтернаціонал». Трохи п'янений директор диригує виделкою.

Недавно призначений старший вихователь Петров і його заступник у заправлених у чоботи галіфе ходять між столів, назираючи, чи кожен співає. Ганнібал не співав. Половина лица в нього посиніла, одне око запухло. Біля іншого столу стояв Федор із подряпаним обличчям і пов'язкою на шиї. На додачу в нього був поламаний палець.

Вихователі зупинилися перед Ганнібалом. Ганнібал затиснув у руці виделку.

— Надто ти благородний, щоб співати разом із нами, малий хазяйчику? — промовив старший вихователь Петров, перекриваючи спів. — Ти тут більше не хазяїн, ти звичайний сирота, і, їй-бо, ти таки співатимеш!»

Старший вихователь ляснув текою Ганнібала по щоці. Вираз обличчя в того не змінився. І співати він не почав. Цівка крові з'явилася в кутику його рота.

— Він німий, — пояснив заступник старшого вихователя. — Нема сенсу його бити.

Пісня закінчилася, і голос старшого вихователя пронизав раптову тишу:

— Як для німого, він дуже гарно кричить ночами. — І вдарив із другої руки.

Ганнібал блокував удар кулака виделкою, її шпичаки встряли старшому вихователю у зап'ясток. Той погнався за Ганнібалом, а хлопець бігав навкруг столу.

— Стійте! Не бийте його. Мені не потрібно на ньому слідів.

Хай директор був п'яним, але керував тут він.

— Ганнібале Лектер, марш до мого кабінету!

У кабінеті директора стояв завалений паперами розхитаний письмовий стіл і два армійські ліжка. Саме тут Ганнібала найбільше вразила зміна замкових запахів. Замість парфумів та лимонної політури для меблів, тепер тут тхнуло холодною сечею з каміна. Зяяли голизнаю вікна, і єдине, що залишилося з прикрас — дерев'яне різьблення стінної панелі.

— Ганнібале, це була кімната твоєї матері? У ній відчувається щось жіноче, — спитав директор грайливо. Він умів бути добрим або жорстоким, коли зривався. Очі в нього були червоні, він чекав на відповідь.

Ганнібал кивнув.

— Тобі, напевне, важко жити в цьому будинку?

Мовчання.

Директор взяв зі столу телеграму.

— Ну, ти недовго тут залишатимешся. Скоро приїде твій дядько, він забере тебе до Франції.

Вогонь у кухонному коминку був єдиним джерелом світла. З темряви Ганнібал дивився, як спить, пускаючи слину, на стільці біля вогню помічник кухаря, поряд із ним порожня склянка. Ганнібалові потрібен був ліхтар, що стояв на полиці за кухарчуком. Відблиски вогню грали на скляному ковпаку лампи.

Чоловік дихав глибоко, ритмічно похропував із катаральним гарчанням. Ганнібал ступив на кам'яну долівку

і потрапив в атмосферу горілки з цибулею, що огортала куховара, до нього він наблизився зі спини.

Дротяний держак ліхтаря може рипнути. Краще взяти його одночасно за низ і за верх, притримуючи скло лампи, щоб не деренчало. Підняти з полиці прямо вгору. Аж ось ліхтар у його руках.

Торох! Вибухнула дровиняка у вогнищі, запарувала, зашипіла, сипонула іскри й жарини по каміну, одна жарина впала за сантиметр від повстяної підшви битого валянка кухарчука.

Що тут є під рукою? На полиці стояла гільза від 150-міліметрового снаряда, з якої стирчали всілякі дерев'яні ложки й лопатки. Ганнібал поставив лампу на підлогу й лопаточкою відкинув жарину на середину кімнати.

Двері до сходів у підземелля були в кутку кухні. Ганнібал штовхнув — і вони тихо прочинилися, він увійшов в абсолютну темряву, запам'ятовуючи форму полишеної кімнати, і зачинив двері за собою. Чиркнув сірником об кам'яну стіну, запалив ліхтаря і рушив униз знайомими сходами. Що нижче, то прохолодніше повітря. Світло ліхтаря перестрибувало зі склепіння на склепіння, поки він спускався під низькими арками до винного погреба. Залізні ворота стояли прочинені.

Давно розграбовані вина на полицях замінили коренеплоди, здебільшого ріпа. Ганнібал нагадав собі, що треба покласти до кишень трохи цукрових буряків — Цезар за відсутності яблук і їх їстиме, хоча від них у нього стають червоними губи, наче намазані помадою.

За весь час у сиротинці, бачачи, як гвалтують його дім, розкрадають, конфісковують, опоганюють майно, це вперше він зазирнув сюди. Ганнібал поставив ліхтар на високу полицю й відтягнув кілька мішків із картоплею й цибулею від дальнього стелажа. Він виліз на стіл, вчепився за шандал і потягнув. Марно. Відпустив шандал і знову спробував. Тепер він повис на ньому всією своєю вагою. Шандал піддався трохи з рипінням, з нього посипалася пилюка, відтак почувся стогін колишньої винної стійки.

Ганнібал зіскочив зі столу. Тепер вже можна просунути в щілину пальці й тягнути.

Стелаж відхилився від стіни, голосячи завісами. Ганнібал повернувся по ліхтар, готовий задути його, щойно почує якийсь звук. Тихо.

Це тут, у цій кімнаті, він востаннє бачив кухаря, і на секунду велике кругле обличчя ясно постало перед його очима, без тієї павутини, яку накладає час на образи мертвих у нашій пам'яті.

Ганнібал із ліхтарем у руці ввійшов до потаємної камери за винницею. Там було порожньо.

Тільки одна велика лакована рама залишилася, обривки полотна стирчали в тих місцях, де з неї було вирізано картину. То була найбільша картина в замку, романтизоване зображення битви при Жальгірисі, де акцентувалося геройство Ганнібала Лютого.

Ганнібал Лектер, останній у роду, стояв у пограбованому замку свого дитинства, вдивлявся у порожню раму й розумів, що він і свого роду, і водночас не свого роду. Він пам'ятав свою матір із роду Сфорца, а також нащадків зовсім іншої традиції — кухаря і пана Якова. У порожній рамі він бачив їх усіх разом перед каміном у мисливському будиночку.

Ніякою мірою він не був Ганнібалом Лютим, це він чітко розумів. Він міг би прожити ціле життя під тонкою помальованою стелею свого дитинства. Але вона виявилася крихкою, як небеса, і майже так само не мала сенсу. Так йому здавалося.

Все пішло геть, картини з обличчями, такими ж знайомими, як обличчя його рідних.

У центрі підвалу був старовинний люк, сухий кам'яний колодязь, куди Ганнібал Лютий запроторював своїх ворогів, щоб назавжди про них забути. Пізніше його обгородили, щоб ніхто туди ненароком не впав. Ганнібал підняв ліхтар над дірою, освітив початок шахти. Батько розповідав йому, що коли він сам був малий, на дні ще було видно купу кістяків.

Раз, на випробовування, Ганнібала спустили в той колодязь у кошику. Біля дна на стіні було видряпане якесь слово. Зараз він його не бачив при світлі цього ліхтаря, але знав, що воно там є, надряпане кривими літерами людиною перед смертю: *Pourquoi?*¹

У довгому дортуарі рядами спали сироти. Їх було розташовано за віком. У тім кінці, де лежали наймолодші, тхнуло дитячим садочком. Малюки обіймали самі себе уві сні, хтось кликав своїх мертвих рідних, уздрівши в сновидіннях обличчя, сповнені ніжності, якої їм ніколи більше не знайти.

Подалі старші хлопчики мастурбували під ковдрами.

Кожен мав свою тумбочку, а на стіні над ліжком місце, де висіли малюнки чи зрідка сімейні фотографії.

Ось ряд примітивних малюнків кольоровими олівцями. Над ліжком Ганнібала Лектера висить чудовий малюнок пензлем і пастеллю — дитяча рука в жесті захопливого прохання, пухленька в перспективі, вона тягнеться до глядача. На зап'ясті браслет. Ганнібал спить під цим малюнком, вії його здригаються. М'язи щелеп напружуються, ніздрі вібрують, приношуючись до намареного повію мертвого подиху.

Мисливська хатка в лісі. Ганнібал із Мішею закутані в пропахле холодною порохнявою манаття, крига

¹ Чому? (За що? Навіщо?) (фр.)

на вікнах пускає зелені й червоні промінчики заломленого світла. Порив вітру — і на хвилю в комині зникає тяга. Синій дим стелеться ярусами під гострий дах перед перилами балкончика, і Ганнібал чує, як розчахнулися вхідні двері, і дивиться між балясин. На плиті Мішина ванночка, кухар кип'ятить у ній рогатий козячий череп з якимись зморшкуватими кім'яками. Окріп булькає, роги б'ються об металеві стінки ванни, ніби кізка востаннє намагається когось ними буцнути. Синьоокий і Жаб'яча Лапа заходять у дім разом із поривом холодного повітря, скидають і приставляють до стіни лижі. Решта оточує їх, із кутка ступає на підморожених ногах Каструльник. Синьоокий дістає з кишені три худих тільця малих пташок. Він опускає пташку прямо в пір'я у воду, щоб вона розм'якла і можна було здерти шкірку. Він лиже скривавлену пташину шкірку, кров і пір'я на його обличчі, інші товпляться біля нього. Він кидає шкірку їм, і вони нападають на неї, як собаки.

Він обертається своїм закривавленим лицем до балкона. Сплювує пір'я й каже: «Або ми поїмо, або помremo».

До багаття летять сімейний альбом Лектерів та Мішині іграшки, її паперовий замок і ляльки. Раптом Ганнібал стоїть перед каміном, не пам'ятаючи, як спускався, аж ось вони вже в клуні, де на соломі жузьмом одяг, дитячий одяг, чужий, набубнявілий від крові. Чоловіки насуваються ближче, донюхуючись його з Мішею м'яса.

«Візьміть її, все одно вона помре. Пішли пограємо, пішли пограємо».

Вони її забирають наспівуючи. «Маленький чоловічок у лісі сам-один...»

Він міцно тримає Мішу за руку, обох дітей тягнуть до дверей. Він не відпустить своєї сестрички, та Синьоокий вдаряє важкими дверима клуні по його руці, тріск кістки, двері знову відчиняються, і в Ганнібала летить важке поліно, глухо б'є йому в голову, на нього сиплють-

ся страшні удари, в очах спалахують іскри, двері захлопуються, Міша гукає його: «Анніба!»

Удари перетворилися на торохтіння дрючка старшого вихователя по ліжку, а Ганнібал все скрикував зі сну: «Міша! Міша!»

— Замовкни! Замовкни! Вставай, ти, виродок!

Старший вихователь здер ковдру з хлопця, зіштовхнув його з ліжка. Геть зі спальні, під ударами палиці, по холодній землі надвір. Штовхнув Ганнібала до комори. Там зберігалося садове знаряддя, мотузки, теслярський інструмент. Старший вихователь поставив ліхтаря на діжку і підняв кийок. Показав забинтовану руку.

— Час заплатити за оце.

Ганнібал ніби злякався, відскочив подалі од світла, не маючи змоги промовити вибачень. Старший вихователь відчув його страх і посунув за ним у тінь. Уперішив хлопця кийком по стегні. Ганнібал стрибком опинився біля ліхтаря. Схопив серпа і задув світло. Він лежав посеред темряви на долівці, тримаючи серпа обома руками над головою. Почувши поряд шаркіт кроків, різко махнув серпом у чорному повітрі, не поцілів, натомість почулося рипіння дверей і брязкіт ланцюга.

— Добре бити німого, такий не зможе нажалітися, — проказав старший вихователь.

Він та його заступник дивилися на чудовий витвір французького автомобілебудування, небесно-блакитного кольору машину «делагоя»¹ з дипломатичними прапорцями СРСР та НДР на крилах, що стояла на під'їзній доріжці замку. Вона мала екзотичний вигляд, як і го-

¹ «Делагоя» («Delahaye») — автомобілебудівна компанія, заснована інженером-конструктором Емілем Делагоєю (1843—1905). Упродовж свого існування (1898—1954) компанія «Делагоя» випускала різні машини — від сільськогосподарських до вантажівок, але особливо славилася якістю спортивних і авто класу люкс. Зараз існує міжнародний клуб любителів і колекціонерів «Delahaye».

диться довоєнному французькому авто, а в тих, хто звик до кутастих танків і джипів, викликала щире захоплення. Старший вихователь хотів ножем надряпати на борту машини слово «хуй», але її сторожив здоровезний водій.

Автомобіль, що підїжджав, Ганнібал побачив зі стайні. Він не побіг йому назустріч. Дивився, як його дядько з радянським офіцером зайшли до замку.

Ганнібал долонею торкнувся щоки Цезаря. Кінь обернувся до нього своїм довгим обличчям, не припиняючи жувати овес. Радянський конюх гарно доглядав за ним. Ганнібал почесав коневі шию і ткнувся губами в нашорощене вухо, але не видав ані звуку. Поцілував коня в лоба між очі. З глибини стайні, зі щілини між двома стінками він дістав батьківський бінокль. Повісив його собі на шию і вийшов у двір на плац.

Заступник старшого вихователя, стоячи на сходах, дивився на нього. Все Ганнібалове майно вмістилося в одній торбі.

Звікна директорського кабінету Роберт Лектер бачив, як його шофер за пачку цигарок виміняв у кухаря шматок ковбаси з окрайцем хліба. Тепер, після ймовірної смерті його брата, Роберт Лектер сам став графом Лектером. Він давно звик до титулу, бо нелегально користався ним роками.

Директор не рахував грошей, глипнувши на полковника Тімку, він просто запхнув їх до внутрішньої кишені кітеля.

— Графе, тобто товаришу Лектере, хочу вам повідомити, що я бачив дві ваші картини у Єкатерининському палаці¹ до війни, а також кілька фотографій у «Горні»². Я просто в захваті від ваших робіт.

Граф Лектер кивнув.

— Дякую вам, директоре. А Ганнібалова сестра, про неї щось відомо?

— Від дитячої фотокартки мало користі, — відповів директор.

— Ми розіслали її по сиротинцях, — уточнив полковник Тімка.

На ньому була форма радянських прикордонних військ, сталава оправа його окулярів збликувала синхронно з залізними коронками зубів.

— Потрібен час. Дітей так багато.

— І ще маю вам сказати, товаришу Лектере, у лісах повно... неідентифікованих трупів, — додав директор.

— Ганнібал ніколи нічого не розповідав? — спитав Лектер.

— Мені ні. Він здатен розмовляти фізично — вночі він кричить, зве сестру на ім'я. Міша, Міша...

Директор зробив паузу, ніби підбираючи слова.

— На вашому місці, товаришу Лектере, я був би обережним із Ганнібалом, допоки ви його не визнаєте ліпше. Найкраще йому не грати разом з іншими хлопцями, поки він не звикне там. Хтось обов'язково постраждає.

— Він забіякуватий?

— То забіяки від нього плачуть. Для Ганнібала не існує ієрархії. На нього нападають старші, і він дає здачі дуже швидко, а іноді особливо жорстоко. Ганнібал може стати небезпеку більшим за нього особам. З малими він

¹ Єкатерининський палац — «кам'яні палати» Катерини I, побудовані у 1746 р. під Петербургом у Царському Селі, 1756 року перебудовані архітектором Растреллі як палац для цариці Єлизавети. З 1918 року — музей.

² «Горн» — літературно-мистецький альманах, котрий у 1918—1923 рр. випускала спілка пролетарських культурно-просвітницьких організацій «Пролеткульт».

лагідний. Дозволяє їм із себе трохи знущатися. Дехто думає, що раз він німий, то й глухий, і називають його навіженим прямо в очі. Він таким інколи дає прочухана, але дуже нечасто.

Полковник Тімка поглянув на свій годинник.

— Нам треба їхати. Побачимося біля машини, товаришу Лектере.

Полковник Тімка почекав, поки граф Лектер вийде з кабінету. Простягнув руку. Директор зітхнув і віддав йому гроші. Зблизнувши окулярами й залізними зубами, полковник Тімка послинив палець і почав рахувати.

К оли до шато¹ залишалось лише кілька миль, бурхлива злива прибила пил, мокрий гравій шарудів під колесами «делагоя», машину наповнював запах трав і зораної землі. Дощ ущух і вечірнє світло набуло помаранчевих тонів.

У цьому дивному помаранчевому освітленні шато виглядало більш граціозним, ніж грандіозним. Примхливе плетиво рам багатьох його вікон нагадувало тонке, обсіпане краплями роси павутиння. Ганнібалові, котрий у всьому вбачав знаки, вигнута лоджія здалася розгорнутою від входу спіраллю Гюйгенса.

Чотири битюги, від яких після дощу йшла пара, були запряжені у покинутий німцями танк, що стирчав із фойє. Великі, як Цезар, коні. Ганнібал зрадів, побачивши їх, він

¹ Шато — аристократична садиба або замок без фортифікаційних споруд у Франції.

вважав коня своїм тотемом. Під танк було підкладено котики. Помалу-потроху коні тягнули танк із порталу будинку, неначе видирали зуб, погонич щось їм казав, вони ж, дослухаючись його слів, ворушили вухами.

— Німці вибили двері з гармати, а потім задом загнали туди танк, щоб приховати його від літаків, — пояснив граф Ганнібалові, коли вони підїхали й машина зупинилась.

Він уже звик розмовляти з хлопцем, не чекаючи на відповіді.

— Відступаючи, вони полишили його тут. Ми не могли зрушити з місця цю чортівню, тож прикрасили її віконними рамами і ходили повз нього п'ять років. Тепер я знову маю можливість продавати свої «шкідницькі» картини, тож ми заплатили, щоб танк звідси відтягли деінде. Ходімо, Ганнібале.

Слуга виглядав машину, вони з економкою вийшли зустрічати графа з парасолями, так ніби ті їм були конче потрібні. Разом із ними була сучка мастиф.

Ганнібалу сподобалося, що граф зупинився у дворі і почав знайомити з ним своїх слуг, замість того, щоб, кидаючи слова через плече, рушити прямо в дім.

— Це мій небіж Ганнібал. Тепер він наш, і ми раді, що він із нами. Це мадам Брижіт, моя домоправителька. А ось Паскаль, він відповідає за те, щоб усе в нас працювало як слід.

Мадам Брижіт колись була гарненькою, працювала покоївкою в аристократів. Вона одразу розгледіла в Ганнібалі породу.

Собака радісно кинулася до графа, поки що не виказуючи конкретних емоцій до Ганнібала. Лише стиха загарчала. Ганнібал простягнув до неї свою відкриту долоню, і вона, принюючись, спідлоба подивилася вгору на нього.

— Треба нам знайти йому якийсь одяг, — звернувся граф до мадам Брижіт, — для початку пошукайте на горищі в моїх старих шкільних валізах, а трохи згодом ми вже його одягнемо краще.

— А де дівчинка, пане?

— Поки що нема, Брижіт, — відповів він їй, похитавши головою, закрив тему.

Наближаючись до будинку, Ганнібал фіксував очима образи: лак мокрої бруківки підвір'я; глянець кінських шкур після зливи; полиск красивої ворони, що п'є з ринви на краю даху; порух фіранки у високому вікні; блиск волосся леді Мурасакі й нарешті її силует.

Леді Мурасакі прочинила віконні стулки. Вечірнє світло торкнулося її обличчя, і Ганнібал із пустелі кошмарів вперше ступив на місток до мріянь...

Переїзд із казарми до приватного будинку — вже насолода. Меблі в шато стояли розрізнені, проте привітні, — цю суміш періодів граф Лектер і леді Мурасакі натягали з горища після того, як нацистів-мародерів прогнали геть. Під час окупації всі найкращі меблі було поїздами відправлено з Франції до Німеччини.

Герман Геринг і сам фюрер давно хотіли заволодіти картинами Роберта Лектера та інших відомих французьких художників. Після перемоги нацистів одним із перших наказів Геринга був той, що вимагав заарештувати Роберта Лектера як «неневного слов'янського художника» і реквізувати якомога більше «декадентських» картин, щоби «вберегти публіку від них». Полотна відправили до приватних колекцій Геринга й Гітлера.

Коли після наступу союзників граф повернувся з ув'язнення, вони з леді Мурасакі розставили речі, які знайшлися, а слуги заробляли самі собі на життя, поки граф Лектер не став знову до мольберта.

Роберт Лектер сам показав небожу його кімнату. Для Ганнібала підготували велику світлу спальню, кам'яні стіни якої оживлялися порт'єрами й плакатами. Високо на стіні висіла маска кендо¹ і перехрещені бамбукові мечі. Якби Ганнібал міг говорити, він спитав би про мадам.

¹ Кендо — відоме з Х ст. мистецтво фехтування мечами. До обладунку кендо належить маска «мен» — сталева личина, вшита у матерчатий шолом.

Ганнібал залишався на самоті хіба хвилину, аж тут почувся стук у його двері.

За ними стояла Чійо — служниця леді Мурасакі — дівчина японка, приблизно його віку, з волоссям, начесаним над вухами. Чійо миттєво оцінила його поглядом, відтак на її очі впала пелена, вони затуманилися, мов блимнула соколиха.

— Леді Мурасакі шле вам свої вітання з прибуттям, — сказала вона. — Якщо ви підете зі мною...

Старанна й строга Чійо повела його до лазні у прибудові до шато, де колись чавили вино.

Щоб зробити приємне своїй дружині, граф Лектер перебудував винарню на японську лазню, чан винного преса тепер наповнювався водою, яку підігрівав апарат у стилі Руба Голдберга¹, зроблений із мідного перегінного куба для коньяку. У лазні пахло димом прогорілих дров і розмарином. Навкруги чана розташувалися срібні канделябри, що пережили війну закопаними в садку. Чійо не запалила свічки. Для Ганнібала, допоки не з'ясується його статус, вистачить і електричної лампочки.

Чійо вручила йому рушники й халат і показала на душ у кутку.

— Вимийтеся спершу там, добре потріть себе, перш ніж занурюватися у воду. Шеф-кухар подасть вам омлет після лазні, а потім вам потрібно відпочити.

Вона подарувала йому гримасу, яку можна було вважати усмішкою, вкинула плавати до ванни помаранч і зали-

¹ Руб Голдберг (1883—1970) — знаний карикатурист і конструктор-гуморист, автор численних машин, головною ідеєю яких є досягнення простих результатів карколомними методами. У США щороку відбувається Національний конкурс абсурдних винаходів імені Руба Голдберга в університеті Пердью в штаті Індіана.

шилася чекати на його одіж за дверима лазні. Коли він просунув їй за двері своє манаття, вона взяла його обережно двома пальчиками, перекинула через ломаку, яку тримала в другій руці, і з цим зникла.

Вже смеркалося, коли Ганнібал прокинувся — раптом і одразу, як звик у казармі. Спершу рухалися тільки його очі, поки він усвідомив, де перебуває. Чистий у чистій постелі. Крізь фрамугу линуло останнє світло довгого французького надвечір'я. На стільці поряд із ним лежало бавовняне кімоно. Він одягся. Ступні приємно холодила кам'яна підлога коридору, кам'яні сходи були з вичовганою століттями виїмкою, як у замку Лектер. Знадвору, з-під лілового неба, до нього долітали звуки кухні: там готували вечерю.

Собака побачила його і, не встаючи, махнула хвостом туди-сюди.

Від лазні почулася японська цитра. Ганнібал рушив на звуки музики. Закурене вікно світилося зсередини живим сяйвом. Ганнібал зазирнув. Поряд із ванною сиділа Чійо і щипала струни довгого елегантного кото¹. Цього разу вона запалила свічки. Джерґотів водонагрівач. Під ним, стріляючи іскрами, потріскував вогонь. У воді була леді Мурасакі. Леді Мурасакі у воді, ніби латаття в рові, де лебеді плавають і не співають. Ганнібал задивився, мовчазний, наче лебідь, розгорнув свої руки, мов крила.

Він позадкував од вікна і повернувся в присмерку до своєї кімнати, якийсь чудернацьки обважнілий, і там знову впав на ліжку.

Жар прогорілого вугілля ще відсвічувався на стелі хазяйської спальні. У напівтемряві граф Лектер притулився до леді Мурасакі, відповідаючи на її доторк і голос.

¹ Кото — метрової довжини семиструнна цитра, завезена в Японію з Китаю в період Нара (710—793 рр.), на якій грають залізними наперетками; один із найпопулярніших у Японії традиційних інструментів.

— У чеканні на вас мені стало тоскно, як тоді, коли ви були у в'язниці, і я згадала вірш одної з моїх пращурок, Оно но Комачі¹, написаний тисячу років тому.

— О...

— Вона була дуже пристрасною коханкою.

— Я згораю від нетерпіння дізнатися, що вона написала.

— Ось вірш:

*Хіто ні аван цукі но накі йо ва/омойокіте/муне хасірібі
ні/кокоро які орі.*

— Ви чуєте його музику?

Роберт Лектер зі своїм західним слухом не чув музики, але, знаючи, де ховається музика, він не втрачав ентузіазму.

— О Боже, звичайно. Розкажіть мені зміст.

*— Нема шансу побачити його/в цю безмісячну ніч/
я лежу без сну, палаю/груди їсть вогонь/серце в полум'ї.*

— О Шеба², це божественно.

Вона з витонченою делікатністю позбавила його напруження.

У фойє шато високий дзигар доповідає про пізню годину, м'який передзвін лине кам'яними коридорами. Мастиф ворухиться в своїй буді й тринадцятьма короткими скавками відповідає годиннику. Ганнібал у своїй власній чистій постелі перевертається уві сні. І бачить сни.

У клуні холодне повітря, одяг на дітях стягнуто вниз до пояса, Синьоокий і Жаб'яча Лапа щупають м'ясо на їхніх плечах. Решта гелготять позаду них і кубрячаться, мов гієни в очікуванні. Є тут і той, що завжди готовий допомогти зі своєю мискою. Міша розпашила, вона

¹ Оно но Комачі — знаменита куртизанка й поетеса IX ст., засновниця класичної традиції п'ятивірша танка.

² Шеба — власне ім'я цариці Савської, еталону жіночої краси і розуму в Біблії та інших стародавніх текстах.

кахикає, відвертаючи обличчя від їхніх подихів. Синьоокий хапається за ланцюги на дитячих шиях. Пташина кров і пір'я, прилипли на його обличчі.

Рипучий голос Каструльника: «Берімо її, вона все'дно помре. А він залишиться свіжеееееньким трохи довше».

Синьоокий, жахливо морочливий, до Міші: «Ходімо гра-тися, ходімо гратися!»

Синьоокий співає, і Жаб'яча Лапа разом із ним:

Маленький, тихий, мовчазний стоїть у лісі чоловічок,
На ньому пурпуровий плащик мерехтить.

Каструльник підставляє свою миску. Жаб'яча Лапа піднімає сокиру, Синьоокий тримає Мішу, і Ганнібал із верещанням наскакує на нього, вгризається зубами Синьоокому в щоку, Міша висить у повітрі, піднята за руки, вигинається, намагаючись оглянутися на брата.

— Міша, Міша!

Ридання лунають кам'яними коридорами, граф Лектер і леді Мурасакі забігають до Ганнібалової спальні. Він закусив подушку зубами, навкруги літає пір'я, Ганнібал гарчить і квилить, він борсається і б'ється, зціпивши зуби. Граф Лектер навалюється на нього всім тілом, натягує хлопцеві на руки ковдру, вкриває йому ковдрою коліна.

— Спокійно, спокійно.

Боячись, щоб Ганнібал не перекусив собі язика, леді Мурасакі швидко розв'язує пояс свого халата, затискає йому ніс, поки він не починає хапати ротом повітря, і встромляє йому між зуби свій пояс.

Він здригається і застигає, мов смертельно поранений птах. Халат на ній розчехнутий, вона притискає хлопчика до себе, утримує між своїх грудей його обличчя, мокро від лютих сліз, пір'я прилипло йому до щік.

Але питається вона чомусь у графа:

— З вами все гаразд?

Ганнібал встав рано й умився в тазу, поливаючи собі воду з кухля на нічному столику. Пір'їнка плавала у воді. Від ночі в нього залишилися бляклі, розпливчасті спогади.

Позаду себе він почув шарудіння паперу на кам'яній підлозі, йому під двері підсунули конверта. Гілочка верби з котиками була прилаштована до послання. Перш ніж прочитати записку, Ганнібал у долонях ківшиком підніс її до лиця.

Ганнібале!

Я буду вельми втішена, якщо ви прийдете до моєї вітальні в годину Кози. (Це 10-та ранку у Франції).

Мурасакі Шікібу

Ганнібал Лектер, тринадцятирічний, з волоссям, щільно пригладженим мокрими долонями, стояв перед зачиненими дверима вітальні. Звідти чулися звуки цитри. Це була інша пісня, не та, яку грали в лазні. Він постукав.

— Прощу.

Він ввійшов до приміщення, схожого одночасно на салон і майстерню, з п'яльцями для гаптування біля вікна й попітром для каліграфії. Леді Мурасакі сиділа біля низенького чайного столика. Висока зачіска заколота ебеновими шпильками. Вона розкладала квіти під шепіт рукавів свого кімоно.

Гарні манери в різних культурах перегукуються, бо існують заради єдиної мети. Леді Мурасакі привітала його плавним поклоном своєї граційної голови.

Ганнібал уклонився в пояс, як навчав його батько. Він побачив цівку духмяного диму, що тягнулася до вікна, мов далека пташина згряя, і синеньку жилку в леді Мурасакі

на руці, якою вона тримала квітку, її вухо, пронизане рожевим сонцем. Звуки цитри Чійо м'яко долинали з-за ширми.

Леді Мурасакі запросила його сісти напроти неї. Вона мала приємний альт із вкрапленнями нот, яких не знайти у західній гамі. Ганнібалу її голос нагадував ненав'язливий дзенькіт музичних висульок.

— Якщо не захочете розмови французькою, англійською чи італійською, ми можемо скористатися якимсь із японських слів — скажімо, *kieuseru*¹, це означає — «зникни».

Вона закріпила стеблину на належному місці, підняла очі від квітів і подивилася на нього.

— Мій світ, Хіросіма, зник у полум'ї. Ваш світ теж одірвали від вас. Тепер і ви, і я маємо спільний світ, який самі створюємо. У цю хвилину. У цій кімнаті.

Вона підняла решту квітів із циновки на підлозі й поклала їх на стіл біля вази.

Ганнібал був заслухався шерхотінням листя й шелестінням її рукавів, аж раптом вона запропонувала квіти йому.

— Ганнібале, де б ви їх самі поставили? Виберіть на ваш розсуд найкраще місце.

Ганнібал задивився на бутони.

— Коли ви були малим, ваш батько прислав нам ваші малюнки. Ви маєте смак. Якщо вам цікавіше намалювати букет, можете скористатися альбомом, що лежить поряд із вами.

Ганнібал зважився. Взяв дві квітки й ножа. Зміряв оком арку вікна, кривизну каміна, де над вогнем висів чайник. Коротко обрізав стебла і поставив квіти у вазу, створивши гармонійний вектор між букетом і простором кімнати. Відрізані стебла поклав на стіл.

Леді Мурасакі провітліла.

¹ Kieuseru — у японському сленгу, який тепер використовують також американці, дорівнює нашому «йди під три чорти».

— О, ми назвали б це *морібана* — скошеним стилем.
Вона зважила в руці шовковисту півонію.

— А де б ви помістили ось цю квітку? І чи варто використувати її взагалі, як на ваш смак?

У вогнищі зашипіло, скипів чайник. Ганнібал почув булькіт води, заслухався й поринув поглядом у кип'яток, лице його перемінилося, та й сам він опинився далеко звідси.

Мішина ванна на печі у мисливській хатинці, череп козеняти рогами б'ється у стінки серед клетотіння окропу, ніби буцається, намагаючись вискочити. Кістки шварґотять в ошалілій воді.

Знову притомний, знову в кімнаті леді Мурасакі, вже обагрену кров'ю півонію кинута на столик, поряд зі стуком упав ніж. Ганнібал опанував себе, підвівся, ховаючи скривавлену руку за спиною. Вклонився леді Мурасакі і рушив до дверей.

— Ганнібале!

Він прочинив двері.

— Ганнібале!

Вона вже стояла поруч. З простягнутою до нього рукою, не відводячи погляду від його очей, не торкаючись його, подала знак пальцями. Тоді взяла його поранену руку, і цей дотик відбився в його очах ледь помітною зміною розміру зіниць.

— Треба накласти шви. Серж відвезе нас до міста.

Ганнібал похитав головою і кивнув на п'яльця для вишивання. Леді Мурасакі дивилася на нього, доки не впевнилася.

— Чійо, скип'яти голку й нитку.

До вікна, де було достатньо світла, Чійо піднесла леді Мурасакі щойно виловлені з киплячого чайника голку й намотану на ебенову шпильку нитку, від них ішла пара. Леді Мурасакі чітко утримувала його руку, поки зашивала палець, наклавши шість акуратних швів. Краплі його

крові падали на білий шовк її кімоно. Ганнібал невідступно дивився на неї під час цієї роботи. Він не виказав жодної реакції на біль. Здавалося, він думає про щось зовсім інше.

Він дивився на напнуту тугу нитку, що розмотувалася зі шпильки. Дуга вушка голки — це функція діаметра шпильки, подумалося йому. На снігу розсипані сторінки книжки Гюйгенса, вони забризкані мозком.

Чійо приклала листок алое, і леді Мурасакі забинтувала рану. Забравши назад готову руку, Ганнібал підійшов до чайного столика, взяв півонію й обрізав їй стебло. Квітку поставив у вазу, таким чином завершивши елегантну композицію. Подивився на леді Мурасакі і Чійо.

Його обличчям майнула гримаса, мов брижі по воді, так він намагався вимовити «дякую». Вона відповіла на це найделікатнішою, найкращою зі своїх усмішок і тим припинила його напруження.

— Хочете піти зі мною, Ганнібале? Віднесемо квіти?

Вони разом піднялися сходами на горище.

Горищні двері колись висіли десь-інде в будинку; на них було різьблене обличчя, грецька комічна маска. Леді Мурасакі зі свічною лампою в руці попрямувала в дальній куток горища, повз трьохсотлітнє зібрання мотлоху: скрині, різдвяні й садові прикраси, поламані меблі, костюми театрів Кабукі та Но¹ і людського зросту карнавальні маріонетки, що звисали зі сволоків.

Далеко від дверей вгадувалося мансардне вікно, позначене непевною каймою світла, що проникало на горище по краях затемнювальної ширми. Свічка освітила маленький олтар, божничку проти віконця. На ній стояли зображення предків — її й Ганнібалових. Над фотографіями легів журавлиний ключ, багато паперових журавлів. Тут було й фото батьків Ганнібала в день їхнього одруження.

¹ Традиційні види сценічного мистецтва Японії. Театр масок Но (ногаку) — найстаріша форма, що існує з VIII ст. У Кабукі (існує з XVI ст.) домінує фантастичний грим. У виставах обох театрів багато музики, всі ролі грають тільки актори-чоловіки.

Ганнібал при свічці вдивився в своїх матір і батька. Мама виглядала дуже щасливою. Полум'я було лише в його руці — її одяг не палав.

Ганнібал відчув чиюсь присутність поряд із собою, понад собою і втупився у пільму. Коли леді Мурасакі прибрала ширму з віконця, ранкове світло залило Ганнібала і темні сутності поряд із ним, воно піднялося кованими ногами по бойовому віялу, затиснутому в кованих рукавичках, по нагрудній пластині аж до залізної маски й рогатого шолома лицаря-самурая. Лицарський обладунок було встановлено на підвищеній платформі. На підніжку перед ним покоїлася самурайська зброя — довгий і короткий мечі, кинджал танто¹ та бойова сокира.

— Покладімо квіти, Ганнібале, — промовила леді Мурасакі, розчищаючи місце на олтарі перед фотографіями його рідних.

— Тут я молюся за вас і вельми раджу вам молитися за себе, просити у духів вашої родини дати вам мудрості й сили.

З делікатності він схилив голову перед олтарем на хвильку, але його настирливо тягнуло до обладунку, він відчував цей потяг усім своїм єством. Він зробив крок до підмостків, щоб торкнутися зброї. Леді Мурасакі зупинила його піднятою рукою.

— Цей обладунок стояв в амбасаді у Парижі, коли мій батько був послом у Франції перед війною. Ми перехували його від німців. Я торкаюся його тільки раз на рік. У день народження мого прапрапрапрадіда я маю честь чистити його амуніцію і зброю та змащувати їх гвоздичною олією й олією з камелії, — у них чудовий запах.

Вона відкоркувала пляшечку і дала йому понюхати.

¹ Короткий меч танто (катана) з гранованим вістрям був обов'язковим елементом самурайського озброєння до середини XIV ст., коли його витіснив широкий товстий меч о-дариба. Відгоді танто стали називатися будь-які бойові ножі, дозволені також нижчим класам.

На помості перед обладунком лежав сувій. Він був трохи розгорнутий, там було видно перше зображення, де самурай в обладунку робив огляд своїх васалів. Поки леді Мурасакі поралася біля божниці, Ганнібал розгорнув сувій до наступного сюжету, де чоловік у латах робив огляд самурайських голів, на кожній із яких був ярлик з ім'ям загиблого, ярлики кріпилися до волосся або, якщо жертва була лисою, прив'язувалися до вуха.

Леді Мурасакі делікатно забрала в нього сувій і знову скрутила його до картинки з її предком в обладунку.

— Це після битви за замок Осака, — пояснила вона. — Є ще інші, більш шановані сувої, що можуть вас зацікавити. Проте, Ганнібале, ми з моїм чоловіком були б вельми втішені, якби ви стали такою людиною, якою був ваш батько, якою є ваш дядько.

Ганнібал кинув на обладунок запитальний погляд.

Вона прочитала зміст питання в його очах.

— Також таким, яким був він? До певної міри — нехай, але більш співчутливим.

Вона поглянула на обладунок, ніби щось від нього почула, і посміхнулася Ганнібалові.

— Проте я не наважуся повторити це перед ним японською мовою.

Вона підступила ближче, тримаючи свічну лампу в руці.

— Ганнібале, ви можете вийти з царства жажливих сновидінь. Можете стати будь-ким, кого лишень ви спроможні собі уявити. Ступайте на місток мріянь. Ходімо?

Вона не була схожою на його матір. Вона не була його матір'ю, але він відчував її серцем. Його ревнива увага могла дратувати її, і вона поклала собі пригасити цю пристрасть.

— Місток мрій веде повсюди, але спершу шлях проходить через лікарський кабінет і шкільний клас. Ви готові туди піти?

Ганнібал дозволив їй повести його цим шляхом, але спершу він знайшов серед квітів закапану його кров'ю півонію і поклав її на полицю перед бойовим обладунком.

Доктор Ж. Руфін практикував у своєму міському будинку з садочком. На непримітній табличці поряд із воротами стояло його ім'я й титули: *Доктор медицини. Дипломований психіатр.*

Граф Лектер і леді Мурасакі сиділи на жорстких стільцях у чекальні серед пацієнтів доктора Руфіна, дехто з яких мало не підскакував на своїх місцях.

Кабінет лікаря мав суто вікторіанський вигляд, два важких фотелі обабіч каміна, накрита торочкуватим покривалом канапа, а ближче до вікна оглядовий стіл та стерилізатор із іржостійкої сталі.

Д-р Руфін, середнього віку чоловік із борідкою і низьким приємним голосом, говорив до Ганнібала, котрий сидів у кріслі.

— Ганнібале, дивлячись на ритмічні коливання метронома і слухаючи звук мого голосу, ти входиш до стану, що ми його називаємо сон наяву. Я не прошу тебе говорити, але я хочу, щоб ти намагався видати голосом якийсь звук, що означатиме «так» або «ні». Ти відчуваєш розслабленість, відпливаєш...

На столі між ними, коливаючись, тіктавав маятник метронома. Помальований знаками зодіаку й херувимами дзиг'ар цокав на камінній полиці. Поки д-р Руфін балакав, Ганнібал рахував удари метронома й цокання годинника. Їхні фази то збігалися, то розходилися. Ганнібалу стало цікаво, чи зміг би він, порахувавши інтервали поза фазою і у фазі та помірявши стрілку метронома, вирахувати довжину захованого в годиннику маятника. Він дійшов висновку, що так. Д-р Руфін продовжував свою балачку:

— Видай звук, Ганнібале, будь-який звук ротом.

Ганнібал, не відриваючи очей від метронома, видихнув повітря між язиком і нижньою губою, видавши низький, схожий на пердіння звук.

— Дуже добре, — зрадів д-р Руфін. — Ти залишаєшся у стані сну наяву, розслаблений. А який звук ми отримуємо для позначення «ні»? «Ні», Ганнібале, «ні».

Ганнібал, закусивши зубами нижню губу, надув щоки й пустив повітря з-під верхньої десни, вийшов високий пердячий звук.

— Це вже розмова, Ганнібале, ти можеш спілкуватися. Як ти вважаєш, ми можемо працювати далі разом, ти і я?

Ганнібал видув таке голосне «так», що його добре почули в чекальні, аж пацієнти там тривожно переглянулися. Граф Лектер навіть дозволив собі закинути ногу на ногу, а леді Мурасакі закотила свої гарні очі до стелі.

Якийсь смиканий чоловічок проголосив: «Це не я».

— Ганнібале, я знаю, що в тебе часто буває неспокійний сон, — говорив д-р Руфін. — У твоєму теперішньому стані сну наяву розкажи мені, що ти бачиш у своїх сновидіннях?

Ганнібал, рахуючи цокання, відреагував мурмотінням.

На циферблаті стояло римське IV, а не III, яке, буває, малюють інколи для симетрії з VIII. Ганнібал замислився, чи відбиває цей годинник четверту по-римському — двома ударами. Перший означає «п'ять», а другий «один».

Лікар подав йому зошита.

— Давай-но ти опишеш, що тобі сниться. Ти промовляєш ім'я своєї сестри, ти бачиш сестру у снах?

Ганнібал кивнув.

Деякі годинники в замку Лектер мали римський бій, а деякі ні; на тих, що відбивали години по-римському, завжди стояла цифра IV, а не III. Коли пан Яков на розкритому годиннику пояснював його конструкцію, він роз-

повів про Кніба¹ і про його куранти з римським боєм — приємно було подумки відлетіти до Годинникової зали, розглядати тамтешні механізми. Він вирішив вирушити туди прямо зараз, але ніби здаля почув крик д-ра Руфіна.

— Ганнібале! Ганнібале! Згадай, коли ти востаннє бачив свою сестру! Ти можеш написати, що саме ти бачив?

Ганнібал писав, не дивлячись у зошит, одночасно рахуючи удари метронома і годинника.

Заглянувши до зошита, д-р Руфін торжествував.

— Ти бачиш її зуби? Тільки дитячі зуби? Де ти їх бачиш, Ганнібале?

Ганнібал простягнув руку й зупинив маятник, прикинув його довжину і положення гирки проти шкали. У зошиті він написав: *«У сортирній ямі, докторе. Можна мені відчинити задню стінку годинника?»*

Ганнібал сидів у чекальні разом із рештою пацієнтів.

— Це ти зробив, а не я, — заявив смиканий. — Ти мусив би признатися. У тебе нема жуйки?

— Я намагався розпитати його детальніше про сестру, але він замкнувся, — сказав д-р Руфін.

Леді Мурасакі сиділа у фотелі в його кабінеті. Граф стояв позаду неї.

— Якщо чесно, для мене він абсолютно темний. Я його оглянув і можу сказати, що фізично він у нормі. У нього на голові є шрами, проте ніяких слідів вдавлень чи проломів. Припускаю, що півкулі його мозку можуть працювати незалежно одна від іншої, як трапляється в результаті деяких травм, коли порушується комунікація між півкулями. Він одночасно мислить на різні теми, не втрачаючи напрямку думок, і одна з цих думок завжди слугує йому

¹ Джозеф Кніб (1640—1711) — англійський майстер-годинник, винахідник якоря (пружинного маятника) і економної системи бою, основаної на трьох основних цифрах римського календаря. У його годинниках I відбивалася високим тоном, V — низьким, а X — двома низькими.

для власної розваги. Шрам у нього на шиї — це слід від ланцюга, що примерзав до шкіри. Я бачив інших людей із такими травмами одразу по війні, коли люди почали повертатися з концтаборів. Він не розкаже, що трапилося з його сестрою. Думаю, він це знає, — усвідомлює він це сам чи ні, — і в цьому полягає небезпека. Розум пам'ятає те, що може витримати свідомість, і робить це зі своєю швидкістю. Він згадає, коли зможе це витримати. Я б його не підштовхував до цього, і нема сенсу намагатися його гіпнотизувати. Якщо він пригадає зарано, він може захопонувати душевно назавжди, щоби позбутися болю. Він живе з вами?

— Так, — відповіли разом обоє.

Руфін кивнув.

— Включайте його в життя родини якомога глибше. Він відтане і прихилиться до вас так, як ви й увітати собі зараз не можете.

Середина французького літа, квітковий пилок стелеться плесом Есон¹, качки в очереті. Ганнібал так і не заговорив, але почав спати без сновидінь, у нього з'явився нормальний для підростаючого тринадцятирічного хлопця апетит.

Дядько Роберт був делікатнішим і не таким поміркованим, яким був Ганнібалів батько. Він часто проявляв

¹ Есон — річка, що тече через однойменний департамент, який тепер адміністративно входить до складу Великого Парижа, але у своїй південній частині залишається патріархально-сільським.

артистичну нестриманість, що не вгасала, а тільки посилювалася з віком.

На даху була галерея, де вони зазвичай прогулювалися. Там у ринвах скупчувався пилок, золотив мох, за вітерцем дрейфували павучки на своїх павутинках. Крізь верхівки дерев просвічував сріблом вигин ріки.

Граф високий, схожий на птаха. На даху, під яскравим сонцем, його шкіра здавалася сірою. Він поклав на перила руки, тонкі, але такі схожі на руки Ганнібалового тата.

— Наша родина, ми всі, трохи незвичайні люди, Ганнібале, — сказав він. — Ми зрозуміли це давно, думаю, і ти тепер теж. Тобі легше буде в майбутньому, якщо тебе це непокоїть зараз. Ти втратив свою родину й дім, але в тебе є я і Шеба. Хіба вона не чудо? Батько привів її на мою виставку в токійському музеї Метрополітан¹ двадцять п'ять років тому. Я в житті не бачив такої гарної дитини. Через п'ятнадцять років, коли він став послом у Франції, вона теж приїхала з ним. Я не міг повірити своєму щастю й одразу зробив візит до амбасади, оголосивши, що бажаю прийняти віру сінто². Він пояснив, що моя релігія його не обходить. Що він ніколи не симпатизував мені, але йому подобаються мої картини. Картини! Господи... Ось моє ательє.

Велика побілена кімната на верхньому поверсі шато. Незавершені полотна на мольбертах, а ще більше їх долі, стоять, приставлені до стін. Шезлонг на низькому подіумі, а поряд з ним на вішаку висить кімоно. Неподалік на мольберті картина, завішена тканиною.

Вони пройшли до сусідньої кімнати, де стояв великий мольберт із пачкою чистого газетного паперу, лежала пасель і кілька тюбиків із фарбами.

¹ У Токіо є декілька музеїв і галерей, у назві яких є слово «Метрополітан». Напевне, автор має на увазі заснований у 1926 році Tokyo Metropolitan Teien Art Museum, який із 1983 року міститься у колишній резиденції принца Асака, побудований у стилі ар-деко у 1933 році французьким архітектором Анрі Рапеном.

² Сінто («шлях богів») — традиційна релігія Японії.

— Я підготував це місце для тебе, це твоє власне ательє, — сказав граф. — Ти матимеш тут розраду, Ганнібале. Коли відчуваєш, що ось-ось вибухнеш, краще малюй! Пиши фарбами! Широкі помаху руки, багато кольорів. Не намагайся планувати свою роботу або підправляти її під час малювання. Втім, найкраще тобі порадить Шеба. — Він поглянув на річку за деревами. — Побачимося за обідом. Скажи мадам Брижіт, щоб знайшла для тебе капелюха. Надвечір, після твоїх уроків, ми поплаваємо на човні.

Коли граф пішов, Ганнібал не одразу став до мольберта, він вештався по ательє, розглядаючи незакінчені роботи графа. Поклав руки на канапу, торкнувся кімоно, що висіло на гачку, припав до нього обличчям. Став перед мольбертом і підняв тканину. Граф зобразив леді Мурасакі ню на канапі. Ганнібал широко розплющеними очима вдивлявся в картину, краплини світла грали в його зіницях, світлячки сяяли посеред його ночі.

Наближалась осінь, і леді Мурасакі на сходження повні влаштувала пікніки, щоб послухати співи останніх цикад. Поки чекали на появу місяця, поки ще не розспівалися цвіркуни, у темряві грала на цитрі Чійо. Ганнібал точно знав, де зараз перебуває леді Мурасакі, орієнтуючись лише на шурхіт шовку й аромат.

— Французьким цвіркунам далеко до невимовно дзвінких японських судзумуші¹, та добре, що в нас хоч такі є, — пояснив йому граф. До війни він неодноразово замовляв у Японії цвіркунів судзумуші для леді Мурасакі, але жоден із них не пережив подорожі, і він їй про це не казав.

¹ Судзумуші («судзу» — дзвіночок, «муші» — комаха) — цвіркун завдовжки 2 см, що водиться на заході Японії. Самці двиготять широкими крильцями і так «співають» високим голосом, схожим на віддалений звук металевих дзвіночків. Про естетичну насолоду від їх співу згадується в класичній японській літературі, дехто і тепер тримає цих цвіркунів удома.

Тихими вечорами, коли повітря після дощу сочилось вологістю, вони грали у «вгадай запах», Ганнібал на слюдяній підставці підпалював різні палички й ароматичні речовини, а Чійо їх розпізнавала. У такі вечори леді Мурасакі сама грала на кото, допомагаючи Чійо зосередитися, водночас вона подавала їй музичні натяки, яких не міг збагнути Ганнібал.

Він почав ходити до сільської школи і через свою неспроможність говорити одразу став об'єктом цікавості. На другий день занять якийсь старшокласник плюнув у волосся малому перваку і Ганнібал негайно зламав телепню куприка і носа. Його одразу ж виключили зі школи, але на нього це не справило жодного враження.

Удома він почав відвідувати уроки Чійо. Чійо давно була засватана сином дипломата, чия родина жила в Японії, і тепер, коли їй уже виповнилося тринадцять, вона навчалася від леді Мурасакі знань, які мали стати їй у пригоді.

Уроки дуже відрізнялися від тих, що давав йому пан Яков, проте предмети були по-своєму приворожливими, як математика пана Якова, а крім того, Ганнібалові просто подобалося вчитися.

У своєму салоні, стоячи біля сповненого світлом вікна, леді Мурасакі викладала каліграфію, вона демонструвала неабияку витонченість, виписуючи великим пензлем на шпальтах щоденної газети. Ось вона малює символ вічності, трикутник, що запрошує до споглядання. Під цим граціозним символом впадає в очі заголовок газетної статті «У Нюрнбергу звинувачення висунуто лікарю».

— Ця вправа називається «вічність вісьмома штрихами», спробуйте самі.

У кінці кожного уроку леді Мурасакі і Чійо складали по одному паперовому журавлику, щоб віднести їх на олтар на горищі.

Ганнібал взяв аркуш паперу для оригамі¹ і сам спробував зробити журавлика. Запитальний погляд, що кинула Чійо в бік леді Мурасакі, примусив його на мить відчувати себе зайдою. Леді Мурасакі подала йому ножиці. (Вона пізніше вкаже Чійо на її ляпсус, неприпустимий у дипломатичних відносинах.)

— Чійо має кухню в Хіросімі на ім'я Садако, — пояснила леді Мурасакі. — Вона помирає від радіаційного отруєння. Садако вірить: якщо скласти тисячу паперових журавлів, вона одужає. Чи вилікують її журавлі, чи ні, — але коли ми їх робимо, ми думаємо про неї і про всіх інших, повсюди, про тих, хто отруєний війною. Вам слід було б складати журавлів для нас, Ганнібале, а нам для вас. Проте давайте разом робити журавлів для Садако.

Що четверга у містечку під тентами навкруг фонтану, напроти статуї маршала Фоша², відбувався гучний ярмарок. Вітерець доносив запахи солоного оцту від яток із маринадами, а від тих, де на підстилках із водоростей лежала риба й устриці, линуло духом океану.

Кілька радіоприймачів змагалися між собою різними мелодіями. Шарманщик, котрого з його мавпочкою, як

¹ Оригамі — буквально «складений папір», стародавнє мистецтво складання фігурок із паперу, яким колись захоплювалися тільки вищі класи, а тепер багато людей в усьому світі.

² Фердинанд Фош (1851—1929) — у Першу світову війну начальник французького Генштабу і верховний головнокомандувач збройних сил Антанти.

звичайно, після сніданку випустили з буцегарні, безкінечно накручував «Sous les Ponts de Paris»¹, аж поки хтось не подав кухоль вина й шматок арахісової халви, кожному з них відповідно. Шарманщик залпом лигнув своє вино, конфіскував у мавпочки половину її халви, проте вона своїми пильними оченятами примітила, до якої кишені поклав ласощі її хазяїн. Пара жандармів зробила музикантові звичне пусте зауваження і попрямувала до ятки кондитера.

Метою леді Мурасакі була лавка «Légume Bulot»², де продавали найкращі овочі, там вона хотіла знайти пагони їстівної папороті. Молоду папороть дуже любив граф, але її швидко розпродували.

Ганнібал ніс за нею кошик. Він задивився на торговця сиром, котрий наолієною піанінною струною різав величезне колесо сиру «грانا». Той примусив Ганнібала покуштувати шматочок і попросив рекомендувати його сир мадам.

Леді Мурасакі не побачила папороті на ятці, але, перш ніж вона встигла спитати, овочівник дістав з-під рундука кошик зі скрученим у тугі головки листям папороті.

— Мадам, пагони такі пречудові, що я не міг дозволити сонцю їх торкнутися. Чекаючи на вас, я прикрив їх оцією тканиною, змоченою не водою, а справжнісінькою садовою росою.

Через ряд від овочевої ятки в заляпаному кров'ю фартусі сидів і патрав птицю Поль Момунд, тельбухи він кидав до відра, а печінки й зоби — у дві різні миски. Кремезний, м'ясистий різник мав на руці татування — червону вишеньку і напис «Voici la Miègne, où est la Tienne?»³ Червона вишенька блякла на тлі крові, котрою були заляпані його руки. Різниковому брату більше подобалося спілку-

¹ «Мостами Парижа» — пісня, написана 1914 року композитором Вінцентом Ското на слова Жана Родора, популяризована Морісом Шевальє, входила до репертуару багатьох шансоньє.

² «Зелень Бульо» (фр.).

³ «Ось моє, а де ж твоє?» (фр.)

ватися з клієнтурою, тож за прилавком під вивіскою «Свіже м'ясо Момунда» торгував він.

Він приніс Полю гуску на обскубування. З пляшки, що стояла поряд із ним, Поль ковтнув виноградної горілки і витер собі обличчя брудною рукою, на щоки йому поприлипало скривавлене пір'я.

— Не дуже налягай, Полю, — порадив йому брат. — Попереду цілий день.

— Чому ти власноруч не обскуб цю курв'ячу гуску? Ти б краще їх скубав, ніж їбав, — проказав різник Поль, сам здивувавшись із такої складної примовки.

Ганнібал розглядав свинячу голову на прилавку, коли почув голос Поля:

— Гей, япошка!

І голос овочівника Бульо:

— Перепрошую, мсьє! Це неприпустимо.

І знову Поль:

— Гей, япошка, ану скажи мені, чи правда, що в тебе піхва впоперек? І волосся з неї стирчить прямо, як вибух?

Аж тоді Ганнібал звернув увагу на обличчя Поля, вимазане у кров і пір'я, як в *Отого Синьоокого, Синьоокого, що жував пташину шкірку*.

Поль обернувся до брата:

— Кажу тобі, у мене була одна така в Марселі, вона таке вміла...

Бараняча нога влучила Полю в обличчя, він перекинувся догоричерева посеред розсипаного пташиного потроху, Ганнібал стрибнув на нього і почав молотити баранячою ногою, аж та вислизнула з його руки. Хлопець потягнувся собі за спину по різницький ніж, що лежав на столі, не намацав його, натомість ухопив жменю курячих тельбухів і вліпив ними Полю в пику, різник відпихувався своїми великим руками в крові. Брат Поля стусонув Ганнібала в потилицю і схопив зі стійки молоток для відбивання телятини, однак леді Мурасакі вже влетіла в м'ясний ряд і відштовхнула його з вигуком: «К'яї».

Тримаючи приставленим до його горла великий різницький ніж, ніби налаштувалася колоти кабанчика, леді Мурасакі промовила:

— Стійте абсолютно спокійно, мсьє.

Звіддала наближалися поліцейські свистки, на довгу хвилину бійці завмерли, Поль із пальцями на шиї Ганнібала і його брат з очима, скошеними туди, де його горла торкалася сталь, Ганнібал нашукував, шарив по прилавку за спиною. Двоє жандармів, зслизаючись на ковзких тельбухах, розтягнули врізнобіч Поля й Ганнібала, один, одірвавши хлопця від різника, підняв його і переставив по інший бік прилавка.

Голос Ганнібала звучав хрипко від довгого невикористання, але різник його зрозумів: «Звір», — він промовив це дуже спокійно. Слово прозвучало радше як таксономічний термін, ніж образа.

Поліцейська дільниця фасадом виходила на площу, за конторкою сидів сержант.

Начальник жандармів сьогодні був одягнений у цивільне, у пожмаканий тропічний костюм. Йому було близько п'ятдесяти, він був утомлений війною. У своєму кабінеті він запропонував леді Мурасакі й Ганнібалу сідати і сам сів. На його порожньому столі стояла тільки попільничка «чинзано» та флакон із пігулками для шлунка «кланзофлат». Він запропонував леді Мурасакі сигарету. Вона відмовилася.

У двері постукали, увійшли двоє жандармів, що були на ринку. Стали під стіною, кидаючи скоса погляди на леді Мурасакі.

— Чи хтось із присутніх тут ударив вас або чинив опір? — спитав їх начальник.

— Ні, пане начальнику.

Він подав їм знак продовжувати доповідь.

Старіший жандарм зазирнув до свого нотатника.

— Зеленар Бульо засвідчив, що різник раптом осканженів і намагався вхопити ніж, кричав, що він тут зараз усіх повбиває, включно з монашками в церкві.

Начальник звів очі під стелю, просячи собі витримки.

— Різник був вішістом¹, його тут ненавидять, як ви, певне, знаєте, — сказав він. — Я з ним розберуся. Прийміть мої вибачення за образи, які вам довелося витерпіти, пані Мурасакі. Молодий чоловіче, якщо ви побачите, що хтось ображає пані знову, звертайтеся до мене. Ви мене зрозуміли?

Ганнібал кивнув.

— Я не дозволю нікому на когось нападати в цьому селищі, радше сам нападу.

Начальник підвівся і став позаду хлопця.

— Вибачте, мадам. Ганнібале, ходімо зі мною.

Леді Мурасакі підвела очі на поліцейського. Він злегка похитав головою.

Начальник відвів Ганнібала в глиб поліцейської дільниці, де містилися дві камери, в одній із яких зараз спав п'яниця, а з другої нещодавно було випущено шарманчика з його мавпою, її миска з водою залишилася стояти на підлозі.

— Стань отут.

Ганнібал став посеред камери. Начальник грюкнув дверима з брязком, від якого аж п'яниця заворушився, замурамотів:

— Подивися на підлогу. Ти бачиш, які тут замизкані, покривлені дошки? Вони просякли слізьми. Смикни двері. Давай. Ти бачиш, що їх не відчинити з цього боку. Запальність — корисна риса характеру, але небезпечна. Будь розсудливим, і ти ніколи не попадеш до такої камери. Я нікому не прощаю більше одного разу. Ці твої художества! Ніколи не роби такого більше. Не шмагай нікого м'ясом.

Начальник провів леді Мурасакі й Ганнібала до їхнього автомобіля. Коли Ганнібал уже сидів у машині, леді Мурасакі промовила:

— Начальнику, я не хотіла б, щоб мій чоловік щось про це взяв. Доктор Руфін може пояснити вам чому.

¹ Режим Віші — маріонетковий французький уряд (червень 1940 — серпень 1944) маршала Філіпа Петена в неокупованій частині Франції; вішіст — той, хто співпрацював із німцями, колаборант.

Той кивнув.

— Якщо граф щось таки почує про цю історію і питає в мене, я скажу, що трапилася сварка між п'яницями, а хлопець випадково трапився між ними. Мені шкода, якщо граф зараз недобре почувується. В усьому іншому він найщасливіший із чоловіків.

Можливо, зайнятий безвідривною роботою в шато, граф ніколи і не почув би про цей інцидент. Але ввечері, коли він куриє сигару, з села з вечірніми газетами повернувся шофер Серж і відвів його вбік.

У п'ятницю ярмарок відбувався у Вільє, за п'ятнадцять миль звідси. Сірий від безсоння граф виліз із машини, коли різник Поль тягнув баранячу тушу до свого тенту. Перший удар припав різнику по верхній губі, граф накинувся на нього, розсипаючи удари палицею.

— Негідник, ти насмілився зневажити мою дружину!

Поль впустив м'ясо і сильно відштовхнув графа, тендітне тіло його відлетіло, вдарилося об прилавок, та граф знову наскочив на різника зі своєю палицею, аж раптом зупинився, здивований вираз застиг у нього на обличчі. Він ухопився руками собі за груди і впав долілиць на підлогу різницького балагана.

Відчуваючи відразу до мекання й квиління траурних гімнів, до беззмістовного бубоніння похоронних голосів, тринадцятирічний Ганнібал Лектер, останній у своєму родоводі, стояв разом із леді Мурасакі і Чійо у дверях церкви, бездумно тиснучи руки гостям, що вихо-

дили надвір після церемонії. Жінки, щойно вийшовши з церкви, скидали з голів хустки, дотримуючись після-воєнних забобонів¹.

На слова співчуття делікатно й коректно відповідала леді Мурасакі.

Усвідомлення того, що вона вкрай утомлена, вирвало його з заціпеніння, і він заговорив, аби лиш дати їй можливість перепочити від говоріння, його віднайдений голос швидко зсівся до крякання. Якщо леді Мурасакі й була здивована, почувши його говір, вона ніяк цього не показала, а лиш стиснула йому пальці, водночас простягаючи вільну руку до чергового співчувальника.

Тут же крутилася згряя паризьких репортерів і кореспондентів новинних агенцій, які прибули висвітлювати смерть великого митця, котрий за свого життя всіяко їх унікав. Леді Мурасакі не мала чого їм повідомити.

Надвечір того безкінечного дня прибули адвокат графа і чиновник із податкового бюро. Леді Мурасакі подала їм чай.

— Мадам, мені ніяково турбувати вас посеред жалоби, — почав податківець. — Але я хочу вас запевнити, що ви матимете доволі часу, щоби підготуватися до аукціону, на якому шато буде продано в рахунок податку на спадщину. Ми раді були б отримати від вас заставні гарантії щодо сплати цього податку, але оскільки ваш резидентський статус у Франції зараз не є проясненим, це неможливо.

Нарешті впала ніч. Ганнібал провів леді Мурасакі до дверей її спальні, а Чійо постелила собі там мату, лягла спати поряд з хазяйкою.

Він довго лежав у своїй кімнаті без сну, а коли нарешті прийшов сон, разом із ним прийшли й сновидіння.

¹ У повоєнній Франції дівчатам, котрі під час окупації мали близькі контакти з німцями, часто насильно голили голови, тому французьки воліли ходити простоволосими, демонструючи, що вони не лисі.

Перемазане кров'ю й пір'ям обличчя Синьоокого перетворювалося на обличчя різника Поля, а потім навпаки.

Ганнібал прокинувся в темряві, і процес не припинився, лиця світилися на стелі, мов голограми. Тепер він знову міг говорити, тому не кричав.

Він підвівся й тихо пішов нагору в ательє графа. Там запалив канделябри обабіч мольберта. Портрети на стінах, закінчені й недомальовані, зі смертю їх творця набули одухотвореності. Ганнібал відчував, як вони линуть у пошуках душі графа, ніби можуть повернути йому дихання.

Його чисто вимиті пензлі стояли в бляшаній коробці, його пастельні олівці й вуглини лежали у своїх чарунках на лотку. Портрета леді Мурасакі не було на місці, також вона зняла з гачка й забрала звідси своє кімоно.

Ганнібал почав писати широкими помахами руки, як рекомендував йому граф, намагаючись вивільнитися, робив діагональні мазки по паперу, рубав кольорами. Не легшало. Перед світанком він перестав себе силувати; відпустив ініціативу і просто дивився, що проявляла перед ним його рука.

Ганнібал сидів на пеньку в невеличкій балочці біля річки, перебирав струни лютні і дивився на заклопотаного павука. Красивий жовто-чорний плетільник завзято мережив своє кружало. Павутиння здригалося від його рухів. Здавалося, павука надихали звуки лютні, реагуючи на дзенькіт струн, він схвильовано кидався з одного кутка свого плетива до іншого, перевіряв, чи

нема там бранців. Ганнібал уже підібрав японську мелодію, але ще робив помилки. Йому згадалося, який леді Мурасакі має дивний голос, приємний альт із вкрапленнями несподіваних нот незахідної природи. Він бренькав, то наближаючи інструмент до павутиння, то відхиляючись подалі. Якийсь жук у своєму неспішливому леті встряв прямо у тенета, і павук кинувся його в'язати.

Тепле повітря не рухалося, ріка ніби застигла. Біля берега її гладінь міряли водяні комахи і бабки шмигали крізь очерет, мов стріли. Різник Поль у своєму човнику підгріб одним веслом під берег, де верба схилила гілки над водою. У кошику сверготіли цвіркуни, червоноока муха пурхнула з його кремезної руки, коли Поль потягнувся за цвіркуном, щоб насадити на гачок. Він закинув наживку під вербою, й одразу пір'їна поплавка здригнулася, вудка ожила.

Поль витяг рибину і начепив її на куکان, що звисав із борту човника. Захоплений риболовлею, він не завважував якесь віддалене дзенькання. Він злизнув із пальця риб'ячу кров і погріб до маленької гатки на зарослому деревами березі, де стояв його «пікап». Найбільшу рибу він зазвичай тельбушив прямо там, на дерев'яній гатці, і клав до полотняної торби з льодом. Решта рибин, що залишилися у воді на кукані, були ще живі. Шукаючи сховку, вони всією низкою запливли під місток.

Бренькання звіддала, ламана мелодія, нечувана у Франції. Поль озирнувся на свою машину, ніби це міг бути якийсь механічний звук. Потім вийшов на берег, так і тримаючи в руці ножа з налиплою риб'ячою лускою, оглянув машину, колеса, помацав радіоантену. Впевнився, що дверцята замкнені. Знову долинуло бренькання, тепер ціла серія нот.

Поль рушив на звук і, зайшовши за куці, побачив долинку і в ній Ганнібала, що сидів на пеньку і бренькав на японській лютні, її чохол був притулений до його велосипеда з моторчиком. Поряд лежав альбом для малювання. Поль мерщій пішов до машини й перевірів, чи нема кру-

пинок цукру під пробкою бензобака. Ганнібал відірвався від музики й підняв голову лише тоді, коли різник повернувся і вже стояв перед ним.

— Поль Момунд, свіже м'ясо, — промовив Ганнібал. Зір у нього загострився, червоні промінчики спалахували в очах, ніби переломлені кригою або краєм лінзи.

— Ти навчився балакати, байстрюче. Якщо ти насцяв мені в радіатор, я відірву тобі твою довбану голову. Тут нема фліків¹, нікому тебе рятувати.

— Вас теж ніхто не спасе.

Ганнібал узяв ще кілька нот.

— Те, що ви зробили, не заслуговує на помилування.

Ганнібал відклав убік лютню й узяв до рук альбом. Глянувши на Поля, він мізинцем, мов гумкою, зробив якусь крихітну правку. Перегорнувши аркуш, підвівся і простягнув Полю альбом із чистим аркушем.

— Ви заборгували одній леді письмове вибачення.

Від Поля на нього тхнуло потом, немитою шкірою й брудним волоссям.

— Хлопче, ти здурів, що явився сюди.

— Напишіть, що ви просите вибачення, що усвідомлюєте, який ви жалюгідний, що ви ніколи більше не промовите слова, не поглянете в її бік на ринку.

— Вибачатися перед японкою? — Поль зареготав. — Найперше, що я зроблю, це вкину тебе в річку і добряче виполощу. — Він узявся за ніж. — А потім, певне, стягну з тебе штани і вставлю дещо туди, куди тобі не хочеться.

Він зробив крок до Ганнібала, і той позадкував до свого велосипеда, де стояв чохол з-під лютні. Там і застиг.

— Вас цікавила її піхва, наскільки пам'ятаю. Напрямок її розташування?

— Вона тобі що, мати? У японок піхва поперек! Трахни малу японку і сам переконаєшся.

Поль кинувся вперед, здійнявши вгору важкі кулаки, готовий мотлоштити, та Ганнібал єдиним рухом вихопив

¹ Флік — зневажливе прізвисько поліцейського у Франції.

із чохла для лютні кривий меч і різонув Поля поперек черева.

— Отак поперек?

Вереск різника майнув відлунням між дерев, аж злякані птахи спурхнули.

Поль ухопився за живіт, підніс до очей руки, вимазані густою кров'ю. Він глянув униз на рану, спробував її прикрити, нутрощі сковзнули йому крізь пальці, вивалюючись геть. Ганнібал зробив крок убік і в оберті різонув Полю ззаду по нирках.

— Чи, може, грохи навскіс відносно хребта?

Меч тепер літав, роблячи перехресні штрихи у формі «Х», різник з очима, вибалушеними від шоку, спробував тікати, дістав удар по ключиці, шипіння артерії, бризки на Ганнібаловому обличчі. Наступні два удари припали на щиколотки, і Поль, підрубаний, звалився, мукаючи, мов бичок.

Різник Поль сидить, притулений спиною до пенька. Він не в змозі підняти рук.

Ганнібал заглядає йому в обличчя:

— Хочете побачити мої малюнки?

Він гортає альбом. На малюнку голова Поля на великому блюді, до волосся прив'язано іменний ярлик. На ньому напис: «Поль Момунд, свіже м'ясо». Зір Поля туманиться по краях очей. Ганнібал змахує мечем — і для Поля все моментально біжить за край, вгасає тиск крові і надходить суцільна темрява.

У своїй власній темряві Ганнібал чує Мішин голос при наближенні лебедя і сам промовляє лунко: «О Анніба!»

День догорів. Ганнібал із заплющеними очима посеред глибокого сумороку прихилився до пенька, на якому стояла різникова голова. Він розплющив очі і сидів так кілька довгих хвилин. Нарешті підвівся і пішов до гатки. Кукан на рибу було зроблено з тонкого ланцюжка, його вигляд змусив Ганнібала торкнутися шраму в себе на шиї. Риба на кукані ще була жива. Він змочив руку, перш ніж торкнутися риби, потім почав відпускати їх одну по одній на волю.

— Пливіть, пливіть... — приказував. Порожній ланцюг він закинув далеко в річку. Випустив і цвіркунів. — Геть, геть! — казав їм.

Потім зазирнув до полотняної торби, побачив велику чищену рибу й відчув дикий апетит.

— Смакота, — промовив до себе.

Жахливу смерть різника Поля не сприйняли за трагедію більшість поселян, чий мер і кілька достойників були взяті в заручники й розстріляні нацистами у відповідь на дії руху опору під час окупації.

Більша частина Поля лежала на цинковому столі в бальзамувальному залі «Салону похоронних урочистостей Роже», де його попередником нещодавно був граф Лектер. Надвечір чорний «Citroën Traction Avant»¹ підкотив під дім скорботи. Жандарм, що стояв на ганку, поспішив до дверей машини, щоб відкрити.

— Доброго вечора, інспекторе.

Чоловіку в елегантному костюмі, що вийшов з авто, було близько сорока. На хвацький салют жандарма він відповів дружнім жестом, обернувся до машини і проказав шоферу й іншому офіцеру, котрий сидів на задньому сидінні:

— Захопіть із собою документи в поліцейську дільницю.

¹ Перший передньоприводний автомобіль фірми «Сітроен», що випускався у 1934—1957 рр. Особливість машини підкреслена назвою: «Traction Avant» — «передня тяга». За швидкість і слухняність до керма ця машина була улюбленою у поліційних служб. У західних фільмах на такій часто їздять гестапівці.

Інспектор знайшов власника похоронного салону мсьє Роже і начальника місцевої поліції у бальзамувальній залі серед кранів, шлангів і накритих скляними покривками емальованих бляшанок із необхідним начинням. Начальник поліції зрадив, побачивши поліцейського з Парижа.

— Інспектор Попіль! Я радий, що ви змогли приїхати. Ви мене не пам'ятаєте, але...

Інспектор зупинив начальника.

— Якраз пам'ятаю. Командант Бальмен. Ви конвоювали де Реца¹ в Нюрнберг і сиділи за його спиною на процесі.

— А ви тоді привезли докази. Для мене це була честь.

— Що ми маємо тут?

Асистент господаря похоронного салону Лорен зняв покривало. Тіло Поля-різника лежало поки ще одягнуте, довгі смуги червоними діагоналями пересікали його там, де тканина не просякла кров'ю. Голови в нього не було.

— Поль Момунд, чи радше частина його, — доповів комендант. — Це його у вас досьє?

Попіль ствердно кивнув.

— Коротке і бридке. Він відправляв євреїв з Орлеана.

Інспектор оглянув тіло, обійшовши його кругом, підняв татуйовану руку Поля, вишенька тепер виглядала яскравою на тлі загальної блідоти. Промовив стиха, ніби сам до себе:

— На долонях захисні порізи, але зап'ястки в нього були розсічені кілька діб тому. Він бився не так давно.

— Та часто, — докинув похоронщик.

— Минулої суботи він учинив бійку в барі, — уточнив асистент Лорен, — він вибив зуби одному чоловіку й дівчині.

¹ Де Рец — узагальнене прізвище для жорстокого вбивці у Франції, походить від імені Жиля де Реца, багатого аристократа XV ст., котрий спершу уславився як бойовий соратник Жанни д'Арк, «творець королів», а по війні проявив себе як садист, що закатавав на смерть безліч людей, здебільшого хлопчиків, заради сексуальної втіхи.

Лорен хитнув назад головою, ілюструючи силу ударів, аж напوماджений кок на його вуглому черепі за-скавав.

— Складіть, будь ласка, список його останніх опонентів, — сказав інспектор. Він нахилився до тіла, принюючись. — Ви щось робили вже з ним, мсьє Роже?

— Ні, мсьє. Командант мене попередив і заборонив...

Інспектор Попіль покликав його до столу. Лорен теж підійшов.

— Чи має щось із того, що ви тут використовуєте, такий запах?

— Я чую ціанід, — сказав Роже, — його спершу отруїли!

— Ціанід має запах підсмаженого мигдалю, — уточнив Попіль.

— Пахне чимсь схожим на краплі від зубного болю, — сказав Лорен, несвідомо торкаючись власної щелепи.

Похоронщик обернувся до свого асистента:

— Кретин! Де ти бачиш у нього зуби?

— Так. Це гвоздична олія, — сказав інспектор Попіль. — Команданте, а чи не знайдеться в тому його списку фармацевт?

Користуючись порадами шеф-кухаря, Ганнібал засмажив чудову рибу, пересипану темною бретонською морською сіллю зі спеціями, прямо в лусці, і зараз виймав її з печі. Кірка тріснула від одного дотику руків'ям кухарського ножа і розпалася, луска залишилася на ній, кухнею поплив чарівний аромат.

— Вітаю вас, Ганнібале, — промовив кухар. — Найсмачніше в риби — щічки. Та й у більшості істот, треба сказати. Коли розбиратимете її на столі, подасте одну щічку мадам, а другу почесному гостю. Ну, а якщо розкладатимете по тарілках у кухні, можете з'їсти все самі.

Серж повернувся з ринку. Почав розпаковувати й виймати куплене. За ним до кухні тихо ввійшла леді Мурасакі.

— Я зустрів Лорена в «Petit Zinc»¹, — промовив Серж. — Вони ще не відшукали ту бридку голову чортового різника. Він сказав, що його тіло пахне отим, як його, ага — гвоздичною олією. Він ще сказав...

Ганнібал помітив леді Мурасакі й перебив Сержа:

— Вам треба щось з'їсти, моя пані. Ось, тут є вельми смачна річ.

— А я привіз свіжих персиків і персикового морозива, — приєднався Серж.

Леді Мурасакі довго не відводила погляду від очей Ганнібала.

Він посміхнувся їй, абсолютно спокійний. І промовив: — Персик!

Пізня ніч, леді Мурасакі лежить у своєму ліжку. Вікно прочинене, свіжий бриз доносить аромат мімоз, що квітнуть унизу, у кутку двору. Вона скинула з себе покривало, щоб відчувати на руках і ногах повив повітря. Очі її розплющені, дивляться в темряву стелі, коли вона моргає, чути тихесеньке цокання її вії.

Внизу, у дворі, стрепенулася стара собака, її ніздрі розширені, вона глибоко вдихає вітерець. Шкіра на лобі в неї наморщилася, та ось вона знов розслабилася, поринула у сновидіння, де є погоні й смак крові у неї в роті.

¹ «Маленький прилавок» — один із найстаріших стильних ресторанів у Сен-Жермен де Пре, але так само часто називаються будь-які маленькі кнайпи.

У темряві над леді Мурасакі рипнули двері горища. Певно, дошки прийняли чийсь вагу — це не мишачий писк. Леді Мурасакі глибоко вдихнула і різко опустила ноги на холодну кам'яну долівку. Одягла легке кімоно, торкнулася свого волосся, взяла квіти з вази в холі і, тримаючи в руці свічну лампу, рушила вгору сходами на горище.

Вирізана на дверях маска посміхнулась їй. Вона розправила плечі, поклала долоню на дерев'яне обличчя і штовхнула. Протягом їй на спині напнуло кімоно, ніби хтось злегка підштовхнув її вперед. Попереду, в темряві горища, вона помітила блимання неясного світла. Леді Мурасакі пішла до того світла, її лампа виривала з темряви маски. Но, вони спостерігали за нею, і ряди висячих маріонеток ворушилися під вітерцем її ходи. Повз плетені короби й поцяцьковані наліпками валізи з їхніх із Робертом подорожей, до родинного олтаря і обладунку, де горіли свічки.

Щось темне стояло на олтарі перед зброєю й обладунком. Поки вона бачила тільки силует у світлі свічок. Вона поставила свою лампу на ящик поряд з олтарем і уважно подивилася на голову різника Поля, що покоїлася на суїбані¹. Його лице було чистим і блідим, губи зімкнуті, але щік не було і трохи крові витекло в нього з рота на блюдо, там вона збралася в калюжку, немов вода на початку приготування квіткової композиції. До волосся Поля причеплено ярлик. На ярлику напис каліграфічним почерком: «Момунд. Досконале м'ясо».

Обличчя Поля було обернуто до обладунку, його очі спрямовано вгору на самурайську маску. Леді Мурасакі підвела свої очі і почала по-японському казати в темряву:

— Доброго вечора, Високославний Пращуре. Прошу, вибачте це неадекватне підношення. З усією моєю повагою, це не той різновид допомоги, яку я мала на увазі.

¹ Суїбан — неглибоке овальне або прямокутне блюдо для аранжування квітів і магичних речей перед олтарем.

Механічно вона підняла зів'ялу квітку й стрічку з підлоги і заховала їх собі до рукава, не відводячи очей від олтаря. Довгий меч був на місці, бойова сокира також. На стійці не вистачало короткого меча.

Вона зробила крок назад, підійшла до віконця і прочинила його. Глибоко вдихнула. Биття серця відлунувало їй у вухах. Бриз ворушив її кімоно і полум'я свічок.

Тихе шарудіння серед костюмів Но. В одній з масок були живі очі, вони дивилися на неї.

Вона промовила японською:

— Доброго вечора, Ганнібале.

— Доброго вечора, моя пані, — пролунала японська відповідь із темряви.

— Ми можемо продовжити англійською, Ганнібале? Є речі, які я воліла б не розголошувати перед моїм предком.

— На вашу ласку, моя пані. У будь-якому разі, мій запас японської вичерпано.

І він увійшов у світло лампи з коротким мечем і шматом, якою його чистив.

Вона наблизилась до нього. Довгий меч залишався в обладунку, у разі потреби вона встигала б його ухопити.

— Я міг би скористатися різницьким ножем, — промовив Ганнібал. — Я використав меч Масамуне-доно¹ тому, що це здалося мені доречним. Сподіваюся, вас це не образило. Ані плями не залишилося на лезі, я вам гарантую. Різник був, як масло.

— Я вас боюся.

— Прошу, не варто перейматися, я приберу... це.

— Ви не мушили робити це заради мене.

¹ Масамуне (1567—1636) — знаменитий одноокий самурай, видатний полководець початку періоду Едо, засновник міста Сендай, правитель сьогунату Токугава. Заохочував торгівлю християнських купців і розвиток технологій у Японії, зав'язав контакти з Римським Папою, був покровителем мистецтв.

— Я зробив це заради себе, заради поваги до вашої особистості, леді Мурасакі. Жодних зобов'язань це на вас не накладає. Вірю, що Масамуне-доно дозволив мені використати його меч. Це дійсно пречудовий інструмент.

Ганнібал встромив короткий меч у його піхви й урочистим жестом поклав до обладунку, на належне йому місце.

— Ви тремтите, — промовив він. — Ви цілком володієте собою, але тремтите, як пташка. Я не мав права з'являтися перед ваші очі без квітів. Я кохаю вас, леді Мурасакі.

Внизу, ще за межами двору, почувся двотонний плач французької поліцейської сирени, вона проквилила тільки раз. Прокинулася собака й почала гавкати.

Леді Мурасакі схопила Ганнібала за руки, притулила їх до свого обличчя.

Поцілувала його в лоб й одразу ж енергійно прошепотіла:

— Мерщій! Почистьте собі руки! У Чійо є лимон у комірчині.

У дальньому кінці будинку вже гатили в двері.

Леді Мурасакі змусила інспектора Попіля почекати, доки її серце не зробить ста ударів, і тільки після цього з'явилася на верхньому майданчику сходів. Він зі своїм помічником стояв посеред фойє під високою стелею і дивився вгору на неї. На тлі плетива віконних перетинок він здався їй упевненим у собі й сторожким,

схожим на красивого павука. А за вікнами вона бачила безкінечну ніч.

Попілю на мить перехопило дихання при появі леді Мурасакі. Відлуння в куполі фойє підсилювало звуки, тож вона це почула.

Вона, ступаючи непомітно, єдиним рухом плавно спливла сходами. Руки сховані в рукавах. Серж із почервонілими очима відступив убік.

— Леді Мурасакі, ці панове з поліції.

— Доброго вечора.

— Доброго вечора, мадам. Я перепрошую за пізній візит. Маю поставити вам кілька запитань стосовно вашого... племінника?

— Так, племінник. Чи можу я побачити ваші посвідчення?

З рукава, повільно оголюючись, простягнулася її рука. Леді Мурасакі прочитала все, що було написано в його посвідченні, уважно пригледілася до фотографії.

— Інспектор ПОП-іль?

— По-ПЛЬ, мадам.

— На фотографії у вас знак Почесного легіону, інспекторе.

— Так, мадам.

— Дякую за персональний візит.

Невловно свіжим ароматом майнуло на Попіля, коли вона віддавала йому документ. Вона уважно дивилася йому в обличчя й помітила, як відгукнулися на це його зіниці та ніздрі.

— Мадам...?

— Мурасакі Шікібу.

— Мадам — графиня Лектер, але зазвичай до неї звертаються еквівалентно її японському титулу як до леді Мурасакі, — проказав Серж, набравшись хоробрості щось пояснювати поліцейському.

— Леді Мурасакі, я волів би поговорити з вами приватно, а потім окремо з вашим племінником.

— Зо всією моєю повагою до вашої інституції, боюся, що це неможливо, інспекторе, — відповіла леді Мурасакі.

— О мадам, це цілком можливо, — відреагував інспектор Попіль.

— Ми вітаємо вас тут, у нашому домі, і раді запросити вас спілкуватися з нами разом.

— Доброго вечора, інспекторе, — промовив зі сходів Ганнібал.

Той обернувся до хлопця.

— Юначе, ви мусите поїхати зі мною.

— Безперечно, інспекторе.

Леді Мурасакі звернулася до Сержа:

— Подайте мені шаль, будь ласка.

— У цьому нема необхідності, — сказав Попіль. — Ви не поїдете. Я розпитаю вас завтра тут, мадам. Я не скривджу вашого племінника.

— Все гаразд, моя леді, — додав Ганнібал.

Її хватка на прихованих у рукавах зап'ястях трохи послабилася.

У бальзамувальній залі застигла темрява і тиша, лише потроху капала вода з крана. У дверях стояли інспектор із Ганнібалом, краплі дощу блищали на їхніх плечах і черевиках.

Там був Момунд. Ганнібал почув його запах. Він чекав, коли ж Попіль увімкне світло, цікаво було побачити, якого ефекту очікує цей поліцейський від своєї драматичної паузи.

— Ви змогли б упізнати Поля Момунда, якби побачили його знову?

— Я намагатимуся, інспекторе.

Попіль увімкнув світло. Трунар, як йому й було наказано, вже роздягнув Момунда і спакував його одіж до паперових мішків. Грубо зашите черево трупа він прикрив шматком прогумованої тканини, а обрізану шию рушником.

— Ви пам'ятаєте татуювання різника?

Ганнібал обійшов навкруг тіла.

— Так, але я його не бачу.

Хлопець подивився на Попіля поверх трупа. В очах інспектора він побачив прихований слід розуміння.

— Що там було написано?

— «Ось моє, а де твоє?»

— Можливо, там тепер доречнішим було б «Ось твоє, а де моє?» Ось твоє перше вбивство, а де моя голова? Як ви вважаєте?

— Я вважаю такі слова не гідними вас. Мені так здається. Ви очікували, що його рани почнуть кровоточити в моїй присутності?

— Що цей різник сказав леді такого, що ви оскаженіли?

— Я не оскаженів, інспекторе. Його рот заподіяв образу всім, хто його почув, і мені зокрема. Він був брутальний.

— Ганнібале, що саме він сказав?

— Він спитав її, чи правда, що піхва у японок поперек, інспекторе. Він звернувся до неї «гей, япошка!»

— Поперек... — Попіль провів рукою вздовж порізів на череві Момунда, майже торкаючись шкіри. — Отак поперек?

Інспектор вдивлявся Ганнібалові в обличчя, ніби чогось шукаючи. Не знайшов. Нічого. Тож поставив наступне запитання.

— Що ви відчуваєте, дивлячись на нього мертвого?

Ганнібал зазирнув під рушник на обрубку шиї.

— Відтятисть, — сказав він.

* * *

Встановлений у поліцейській дільниці поліграф сільські жандарми бачили вперше, тож навкруг нього роїлися домисли. Оператор, що прибув із Парижа разом з інспектором Попілем, дещо театральню налаштував машину, її ізоляція, розігрівуючись, додавала запаху гарячої вати в просяклу цигарками й потом тутешню атмосферу. Нарешті інспектор, що вдивлявся в Ганнібала, поки той розглядав детектор брехні, виставив із кімнати всіх, окрім хлопця, себе й оператора. Поліграфіст приєднав контакти до Ганнібала.

— Назвіть ваше ім'я, — наказав оператор.

— Ганнібал Лектер.

Голос хлопця звучав різко.

— Ваш вік?

— Тринадцять років.

Пера поліграфа рисували на папері рівні чорнильні лінії.

— Скільки часу ви живете у Франції?

— Шість місяців.

— Де ви познайомилися з різником Момундом?

— Ми ніколи не знайомилися.

Пера не дригнули.

— Проте ви знали його.

— Так.

— Ви мали сутичку, тобто бійку, з Полем Момундом на базарі в четвер?

— Так.

— Ви школяр?

— Так.

— У вашій школі школярі носять уніформу?

— Ні.

— Ви маєте якусь осудну інформацію стосовно смерті Поля Момунда?

— «Осудну інформацію»?

— Відповідайте тільки «так» або «ні».

— Ні.

Гори й долини в чорнильному пейзажі малювалися плавно. Ані підвищення тиску крові, ані пришвидшення серцебиття, дихання рівномірне й спокійне.

— Ви знаєте, що різник мертвий?

— Так.

Поліграфіст щось підкрутив у своїй машині.

— Ви вивчали математику?

— Так.

— Ви вивчали географію?

— Так.

— Ви бачили мертве тіло Поля Момунда?

— Так.

— Ви вбили Поля Момунда?

— Ні.

Жодних примітних стрибків у чорнильних лініях. Оператор зняв окуляри — це був сигнал інспектору, що допит завершено. Відомий грабіжник з Орлеана, за яким тягнувся довгий шлейф розслідуваних поліцією злочинів, зайняв місце Ганнібала. Інспектор Попіль радився з поліграфістом у бічній кімнаті. Попіль розмотав паперову стрічку.

— Пустота.

— Хлопець ні на що не реагує, — сказав поліграфіст. — Він або отупілий сирота війни, або в нього монструозні запаси самоконтролю.

— Монструозні, — погодився інспектор.

— Ви спершу допитаєте грабіжника?

— Він мене не цікавить, займіться ним самі. А я влуплю йому пару разів на очах у хлопця. Ходімо?

На пригірку, на схилі дороги, що веде до села, застиг мотовелосипед із вимкнутим двигуном і фараю. Їздець був у чорному комбінезоні й чорній масці-балаклаві. Мопед беззвучно виринув з-за рогу в дальньому кінці порожньої площі, зник на мить за поштовим фургоном, що стояв перед поштовою конторою, знову з'явився і поїхав геть,

їздець напружено крутив тугі педалі, мотор він завів лиш за горбом, подалі від села.

Інспектор Попіль і Ганнібал сиділи в кабінеті начальника дільниці. Попіль прочитав напис на командантовому флакончику — «Clazoflat»¹, і вирішив прийняти дозу.

Потім поклав паперовий рулончик поліграфічної стрічки на стіл і дав йому щигля. Стрічка розмоталася, показавши довгу лінію невеличких пагорбків. Пагорбки виглядали, мов підніжжя якогось затягнутого хмарами гірського хребта.

— Ви вбили різника, Ганнібале?

— Можу я поставити вам питання?

— Так.

— Від Парижа неблизький шлях. Ви спеціалізуєтесь на смертях різників?

— Моя спеціалізація — воєнні злочини, і Поль Момунд підозрювався у кількох. Воєнні злочини не закінчуються з війною, Ганнібале.

Попіль зробив паузу, щоб прочитати рекламний напис на обох боках попільнички.

— Можливо, я розумію ваш досвід краще, ніж будь-хто.

— Який мій досвід, інспекторе?

— Ви осиротіли під час війни. Ви жили у казенному закладі, ховаючись сам у собі, ваші рідні загинули. І раптом, раптом ваша красуня-мачуха компенсувала все.

Шукаючи контакту, Попіль поклав руку Ганнібалові на плече.

— Один лиш її запах проганяє геть табірний дух. А тут якийсь різник виливає на неї бруд. Якщо ви вбили його, я можу це зрозуміти. Скажіть мені. Разом ми зможемо пояснити магістрату...

Ганнібал відхилився на стільці, подалі від Попілевої руки.

¹ Clazoflat — препарат у пігулках, що впливає на моторику шлунка, зокрема має протиблювотну дію, відомі у нас аналоги — клебоприд, фамотидин, гастридин.

— «Один лиш її запах проганяє геть табірний дух?»
Пане інспекторе, можу я вас спитати, чи ви часом не складаєте віршів?

— Ви вбили різника?

— Поль Момунд убив себе сам. Він умер від глупства й хамства.

Інспектор Попіль мав чималий досвід, бачив багато жахливого, але цей голос, що він зараз його слухав, мав трохи інше забарвлення, так дивно було чути його від істоти в тілі підлітка.

Хоча такої специфічної інтонації він ніколи не зустрічав раніше, але він упізнав у ній Інше. Небагато йому знадобилося часу, щоби відчути мисливський азарт, чіпку силу супротивного йому мозку. Він відчував її присутність шкірою голови і кінчиками пальців. Він жив заради цього відчуття.

Хотілося б йому, щоб це отой грабіжник, котрий сидить за стіною, був убивцею різника. Також він уявляв собі, яким самотнім стане життя леді Мурасакі, якщо хлопця вдасться посадити.

— Різник рибалив. На його ножі була кров і луска, але десь ділася його риба. Кухар каже, що ви принесли чудову рибину. Де ви її взяли?

— Вловив, інспекторе. У нас за човнярнею завжди висить закинута наживка. Я покажу вам, якщо цікаво. Інспекторе, ви самі вибрали собі спеціалізацію у воєнних злочинах?

— Так.

— Тому що втратили рідних під час війни?

— Так.

— Можу спитати, яким чином?

— Когось у боях, когось відправили на схід.

— Ви зловили тих, хто це зробив?

— Ні.

— Але ж вони були вішістами — такими, як цей різник.

— Так.

— Ми можемо бути цілком щирими один з одним?

— Абсолютно.

— Вам жаль було Поля Момунда, коли ви побачили його мертвого?

З тінистої бічної вулички на дальньому кінці площі для виконання регулярного нічного обходу з'явився сільський перукар М. Рубін зі своїм малим тер'єром. Проговоривши цілий день зі своїми клієнтами, М. Рубін продовжував увечері балакати до свого пса. Він потягнув собаку подалі від засіяної травою клумби перед поштовою конторою.

— Краще б ти зробив це у Феліше на галявині, де нас ніхто не бачив, — проказав М. Рубін. — Тут ти можеш заробити штраф. А грошей у тебе катма. Платити доведеться мені.

Перед конторою на стовпчику стояла поштова скринька. Пес потягнув хазяїна на шворці до неї і підняв ногу.

Побачивши над скринькою обличчя, Рубін привітався:

— Доброго вечора, мсьє. — І звернувся до собаки: — Дивись, не забризкай мсьє!

Пес заскиглив, от тоді вже Рубін усвідомив, що під поштовою скринькою немає ніг.

Мопед мчав вузькою мощеною дорогою, наздоганяючи пляму приглушеного світла своєї фари. Раз, коли назустріч показалася машина, мопедист з'їхав на узбіччя й перечекав між придорожніх дерев, поки задні вогні автомобіля не зникли з поля зору.

У темряві сараю за шато фара погасла, клацав, вичахаючи, двигун. Леді Мурасакі стягнула з голови чорну балаклаву¹ і навпомацки поправила волосся.

Промені поліцейських ліхтарів освітили голову Поля Момунда на дашку поштової скриньки. По його чолу, прямо

¹ Поширена сьогодні назва шапочки, що залишає відкритим лице або тільки очі, походить із часів Кримської війни 1853—1856, коли патріотичні англійки в'язали такі головні убори і надсилали взимку своїм солдатам до містечка Балаклава під Севастополем.

під лінією волосся, йшов напис печатними літерами: «БОШ»¹. Неподалік уже збиралися роззяви — купка нічних робітників і п'яниць.

Інспектор Попіль підвів Ганнібала впритул і дивився на нього у віддзеркаленому від мертвого обличчя світлі ліхтаря. Йому не вдалось побачити жодної реакції в очах у хлопця.

— Нарешті партизани вбили Момунда, — промовив перукар і розказав усім присутнім, як він його знайшов, завбачливо не згадуючи про правопорушення свого песика.

Дехто з натовпу вважав, що не варто Ганнібалові дивитися на таке. А одна літня нічна нянечка заявила про це голосно й поспішила геть.

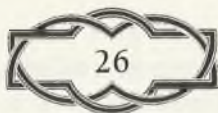
Попіль відправив його додому у поліційному автомобілі. Ганнібал прибув до шато на тлі рожевої світанкової зорі, але, перш ніж зайти в будинок, нарізав трохи квітів і підрівняв їх по висоті в затиснутому кулаку. Доречний вірш склався, коли він рівняв стебла. У студії леді Мурасакі він знайшов ще вогкого пензля і скористався ним:

Нічний чапля явив себе
На сходження місяця-повні.
Хто з них гарніший?

Ганнібал солодко проспав до полудня. Йому наснилася Міша влітку перед війною, нянечка приготувала їй ванну в саду біля хатки, Міша сиділа у нагрітій сонцем воді, а метелики-капустянки мерехтіли навкруг неї. Він зрізав для неї баклажан, і вона обхопила руками гарячий від сонця пурпуровий овоч.

Прокинувшись, він побачив під своїми дверима аркушик і квітку гліцинії. Почитав написане: «*Вибираєш чаплю, коли наповзають жаби*».

¹ Бош — у Франції традиційне презирливе прізвисько німця.

Чію готувалася до від'їзду в Японію й інтенсивно навчала Ганнібала елементарних японських виразів, сподіваючись, що він зможе хоч трохи спілкуватися з леді Мурасакі і тим полегшить їй втому від розмов англійською мовою.

Їй трапився талановитий учень, здатний до спілкування в хеянській¹ поетичній традиції, вона призвичаїла його до обміну віршованими листами, зізнавшись по секрету, що відсутність ліричного дару є найбільшим недоліком її перспективного жениха. Вона змушувала Ганнібала присягатися у вірності леді Мурасакі різноманітними клятвами на речах, котрі, як їй здавалося, західні люди вважають священними. Вимагала клятв то перед олтарем на горищі, то на крові, протикаючи йому й собі пальці булавкою.

Біг часу неможливо було стримати за бажанням. Чію збиралася до Японії, а леді Мурасакі з Ганнібалом пакували речі, готуючись переїжджати до Парижа. Серж із Ганнібалом занесли скриню дівчини у поїзд, що відходив із Ліонського вокзалу² і прибував до порту якраз перед відплиттям її пароплава. Леді Мурасакі сиділа з Чію в купе, тримаючи її за руку до останньої хвилини. Незнайомець, що міг бачити їхнє розставання, назвав би їх сухими — попрощалися вони, обмінявшись стриманими поклонами.

Ганнібал і леді Мурасакі гостро відчували відсутність Чію вже по дорозі додому. Тепер вони залишилися тільки вдвох.

¹ Хеян — історичний період (794—1185), що уславився занепадом політичного життя і найвищим розвитком аристократичної культури Японії.

² Великий красивий вокзал у Парижі, побудований до Всесвітньої виставки 1900 року; з Ліонського вокзалу відходить дуже багато поїздів, зокрема на порт Марсель.

* * *

Паризька квартира, яку перед війною займав батько леді Мурасакі, виглядала суто японською завдяки делікатній грі тіней і світла на лакованих поверхнях. Напевне, знімаючи черговий чохол із того чи іншого предмета обстановки, леді Мурасакі згадувала батька, проте не виказувала своїх емоцій.

Вони з Ганнібалом розв'язали й розсунули важкі портъери, впустивши сонце. Ганнібал задивився вниз на площу Вогезів¹ — світлий простір, акцентований теплою червоною цеглою, одна з найпрекрасніших площ Парижа, дарма що парк так і стоїть занедбаний з війни.

Внизу, на цьому полі, король Генріх II² бився в лицарському турнірі під кольорами Діани де Пуатьє³ і впав, смертельно поранений обломком списа в око, й сам Везалій⁴, хоч і не відходив від його ліжка, не зміг урятувати короля.

Ганнібал заплющив одне око і намагався вирахувати, де саме міг упасти Генріх — певне, отам, де зараз із квітковим вазоном у руках стояв інспектор Попіль і дивився вгору на вікна. Ганнібал не помахав йому.

— Здається, до вас візитер, моя леді, — промовив він через плече.

Леді Мурасакі не спитала його хто. Коли почувся стук, вона витримала хвилину, а вже потім пішла до дверей.

¹ Place de Vosges — старовинна площа в кварталі Марє, неподалік від площі Бастилії. Колись звалася Королівською, під час Великої Французької революції дістала сучасну назву на честь гірського департаменту Вож на північному сході Франції.

² Генріх II (1519—1559) — герцог Анрі Орлеанський, король Франції, загинув від поранення, випадково заповдіяного йому турнірним супротивником — капітаном королівської шотландської гвардії графом Монтгомері.

³ Діана де Пуатьє (1499—1566) — красуня, розумниця й мисливиця, коханка Генріха II, старша за нього на 18 років, котрій він подарував титул «герцогиня Валентинуа».

⁴ Андреас Везалій (1514—1564) — італієць родом із Брюсселя, вчений, анатом, професор Падуйського університету

* * *

Попіль з'явився з квіткою і пакунком солодошів від Фушона¹. Смішну ніяковість, коли він, тримаючи в обох руках пакунки, намагався стягнути з себе капелюха, розрядила леді Мурасакі, вона сама зняла з нього капелюх.

— Вітаю вас у Парижі, леді Мурасакі. Флорист поклявся мені, що ця квітка чудово почуватиметься на вашому балконі.

— Балкон? Я так і думала, що ви провадите слідство щодо мене, інспекторе, ось ви вже й знаєте, що в мене є балкон.

— Не тільки це — я вже упевнився в наявності фойє, а тепер маю серйозну підозру, що у вас є також кухня.

— Схоже, ви збираєтесь обшукувати кімнату за кімнатою?

— Так, це мій метод, від кімнати до кімнати.

— Допоки ви не дістанетесь куди? — Вона помітила, як почервоніло його обличчя, і зглянулася: — Поставимо квітку ближче до світла?

Коли вони увійшли до кімнати, Ганнібал саме розпаковував обладунок.

Він стояв біля ящика з самурайською маскою в руках. Він не розвернувся тілом, а обернув до поліцейського тільки голову, як сова. Побачивши в руках леді Мурасакі капелюх Попіля, він прикинув розмір і вагу його голови — 19,5 сантиметрів і шість кіло.

— Ви часто вдягаєте цю маску?

— Я не заслужив її.

— Цікаво.

— А ви часто вдягаєте свої численні нагороди, інспекторе?

— Коли це вимагається правилами церемонії.

— Шоколад від Фушона. Дуже логічно, інспекторе. Знищує запахи табору.

¹ «Fouchon» — заснована Августом Фушоном 1886 року найдорожча в Парижі цукерня, сьогодні — світова мережа.

— Але не запах гвоздичної олії, леді Мурасакі, нам треба обговорити питання вашого резидентського статусу.

Попіль із леді Мурасакі розмовляли на балконі, Ганнібал поглядав на них крізь шибку, він уже встиг уточнити визначений ним на око розмір Попілевого капелюха — 20 см. Впродовж бесіди Попіль із леді Мурасакі кілька разів переставляли вазон, вибираючи для квітки найкраще місце під сонцем. Їм чимось треба було зайняти собі руки.

Ганнібал припинив розпаковувати обладунок, але заляк на колінах біля ящика, поклавши руку на шагреневу шкіру руків'я короткого меча. На поліцейського він дивився крізь очні прорізи маски.

Побачив, як розсміялася леді Мурасакі. Певне, інспектор Попіль силується легко жартувати, і вона це робить із жалості, здогадався Ганнібал. Коли вони повернулися до кімнати, леді Мурасакі залишила їх удвох.

— Ганнібале, перед своєю смертю твій дядько ще намагався довідатися, що трапилося з твоєю сестрою в Литві. Я теж можу спробувати. У Балтії важко зараз — поради інколи відгукуються на запити, але частіше ні. Та я з них не злізу.

— Дякую.

— Що ти сам пам'ятаєш?

— Ми жили в лісовому будинку. Стався вибух. Пам'ятаю, як мене підібрали солдати і привезли на танку в село. Що було між тим, я не знаю. Намагаюся пригадати. І не можу.

— Я говорив із доктором Руфіном.

Ніякої помітної реакції.

— Він не схотів обговорювати нічого з ваших із ним бесід.

Знову мовчанка.

— Але він сказав, що ти дуже прив'язаний до своєї сестри, це зрозуміло. Він сказав, що згодом пам'ять до тебе може повернутися. Якщо ти пригадаєш хоч щось, дай мені знати, будь ласка.

Ганнібал задумливо подивився на інспектора.

— Чому б і ні. Йому схотілося почути звук годинника. Добре було б почути годинник.

— Коли ми розмовляли після... інциденту з Полем Момундом, я казав тобі, що втратив рідних у війну. Мені дуже важко думати про це. Ти знаєш чому?

— Скажіть мені чому, інспекторе?

— Тому що мені здається, ніби я міг їх врятувати, мене жахає думка, що я можу натрапити на щось, що я міг би тоді зробити, а не зробив. Якщо в тебе схожі на мої жахи, не дозволяй їм глушити спомини, які могли б допомогти Міші. Ти можеш розповідати мені все-все.

До кімнати увійшла леді Мурасакі. Попіль підвівся й перемінив тему.

— Лицей — доволі гарний заклад, і ти заслужив собі там місце. Якщо я можу тобі допомогти, зроблю це. Я заглядаю до школи час від часу.

— Хіба вам не цікавіше було б заходити сюди? — спитав Ганнібал.

— Приємно вас бачити, — сказала леді Мурасакі.

— Гарного вам дня, інспекторе, — попрощався Ганнібал.

Леді Мурасакі провела Попіля й повернулася розгніваною.

— Ви подобається інспектору Попілю, це написано на його обличчі, — сказав Ганнібал.

— А що написано на вашому? Небезпечно так дрочити його.

— Вас від нього знудить.

— Мене нудить від вашої нечемності. Це зовсім на вас не схоже. Якщо вам подобається бути нечемним, робіть це у власному домі, — сказала леді Мурасакі.

— Леді Мурасакі, я хочу жити з вами тут.

Роздратування покинуло її.

— Ні, ми будемо разом у вихідні і на свята, але ви мусяте жити в пансіонаті, як того вимагають шкільні правила. Ви знаєте, моя рука завжди належить вашому серцю.

І вона поклала свою руку йому на груди.

На його серці. Та рука, що тримала Попілевого капелюха, лежить на його серці. Рука, що стискала ніж, приставлений до горла Момундового брата. Рука, котра взяла за волосся голову різника, поклала її до торби і встановила на поштовій скриньці. Серце його билося об її долоню. Незбагненне її обличчя.

Жаби зберігалися у формальдегіді ще з до війни, все колишнє розмаїття кольорів їх органів давно зблякло. Одна ропуха припадала на шість студентів у зловонній шкільній лабораторії. Навкруг кожної тарелі, на якій покоївся маленький трупик, стояло коло школярів, на стіл сипався порошок їхніх грубих підчисток, поки вони замальовували препарат. У кімнаті було холодно, вугілля ще залишалося дефіцитом, на декому були рукавички з обрізаними пальцями.

Ганнібал підійшов, поглянув на жабу і повернувся до своєї парти. Він зробив два підходи. Професор Б'єнвіль відзначався вчительською підозріливістю до тих, хто волів сидіти в дальньому кінці класу. Він підібрався до Ганнібала з флангу, підозри виявилися недаремними: професор побачив, що учень, замість жаби, малює чиєсь обличчя.

— Ганнібале Лектер, чому ви не малюєте препарат?

— Я вже намалював, пане.

Ганнібал відгорнув верхній аркуш, під ним виявилася жаба, зображена точно, в анатомічній позі, ще й обведена колом на кшталт знаменитого малюнка людини Леонардо. Її нутроці були заштриховані й відтінені.

Професор уважно подивився Ганнібалові в обличчя. Він поставив язиком на місце свою штучну щелепу і мовив:

— Я візьму цей малюнок. Декому його треба побачити. Ви отримаєте за нього гарну оцінку.

Професор перегорнув назад верхню сторінку альбому і подивився на портрет.

— Хто це?

— Не знаю, пане професор. Чиєсь обличчя, десь побачене.

Фактично то було лице Владіса Грутаса, та Ганнібал не знав його імені. Цей образ він бачив уночі на місяці і на стелі над своєю головою.

Рік сірого світла крізь шибки класної кімнати. Принаймні достатньо розсіяного, щоб при ньому можна було малювати, хоч кімнати змінювалися разом із викладачами, при переході з класу в наступний клас.

Канікули нарешті.

У першу осінь після смерті графа і від'їзду Чійо леді Мурасакі особливо гостро відчувала свої втрати. Коли її чоловік був живий, восени вона влаштовувала пікніки на леваді неподалік шато, там вони з графом Лектером, Ганнібалом та Чійо споглядали схід місяця і слухали музику осінніх цвіркунів.

Зараз на балконі паризької квартири вона читала Ганнібалові листа від Чійо, у якому дівчина описувала свої приготування до весілля, місяць вгорі наближався до повні, але не чуто було жодних цвіркунів.

Ганнібал рано-вранці зібрав свою розкладачку у вітальні і поїхав велосипедом на інший бік Сени до Жарден де Плян¹, де у тамтешньому звіринці поставив кілька вже стандартних запитань. Сьогодні він нарешті щось отримав, записку з адресою...

¹ Jardin des Plantes — королівський сад лікарських рослин, закладений за часів Людовіка XIII у 1626 році, найстаріший ботанічний сад Парижа.

Десять хвилин їзди на південь до площі Монж, і на вулиці Ортолан він знайшов крамничку «Тропічні риби, пташки та інші екзотичні тварини».

Ганнібал дістав із велосипедної планшетки свій невеличкий портфоліо і зайшов до магазину.

Там рядами стояли мовчазні акваріуми та клітки, у яких цвірінькало і щебетало птаство, а хом'ячки крутили свої колеса. Пахло зерном, теплим пір'ям і риб'ячим кормом.

З клітки поряд із касовим апаратом до Ганнібала японською мовою звернувся великий папуга. З задньої кімнати, де готувалася їжа, з'явився літній японець із приязною усмішкою.

— *Гомекудасаї*, мсьє? — звернувся до нього Ганнібал.

— *Іррассяймасе*, мсьє, — відповів крамар.

— *Іррассяймасе*, мсьє, — повторив папуга.

— Чи є у вас на продаж цвіркун судзумуші, мсьє?

— Ні, на жаль, нема, — відповів крамар французькою.

— Ні, на жаль, нема, — повторив французькою папуга.

Крамар суворо глипнув на набридливого птаха і перейшов на англійську.

— Маю великий вибір чудових бойових цвіркунів. Люті бійці, завжди перемагають, знамениті повсюди, де збираються шанувальники.

— Я хочу зробити подарунок одній леді з Японії, котра хиріє без пісні судзумуші о цій порі року. Звичайний цвіркун не годиться.

— Я б ніколи не наважився запропонувати вам французького цвіркуна, чия пісня є лише атрибутом пори року. Але в мене нема судзумуші на продаж. Та чи не розважить її папуга з великим запасом японських слів і виразів на будь-які життєві теми.

— А чи нема у вас власного судзумуші?

Торговець хвилину дивися вбік. З регуляцією імпорту комах і їхніх яєць у Новій республіці¹ не все ще було ясно.

¹ Нова республіка — повосінна Франція з новою конституцією, яка діяла у 1946—1958 рр., пізніше той період назвали Четвертою республікою.

— Ви хотіли б його послухати?

— Для мене це честь, — вклонився Ганнібал.

Торговець зник за шторою в задньому приміщенні крамниці і скоро повернувся з маленькою кліткою, огірком і ножем. Поставивши клітку на прилавок, він під пильним поглядом папуги відрізав тонку скибочку огірка і просунув її в клітку. Майже одразу почулося ясне, схоже на дзвіночок дзеленчання судзумуші. Торговець слухав із блаженим виразом, потім пісня повторилася.

Папуга спробував наслідувати пісню цвіркуна, як зумів — голосно й одноманітно.

Нічого не отримавши, він образився й почав лаятись, Ганнібал чомусь згадав свого дядька Елгара. Торговець накинув на клітку папуги покривало.

— Чи не міг би я брати у вас судзумуші напрокат, скажімо, щотижня?

— Яку плату ви вважали б у такому випадку адекватною? — спитав торговець.

— Я сподівався на обмін, — сказав Ганнібал і дістав із портфоліо невеличкий рисунок пером і аквареллю — жук на похиленому стеблі.

Торговець, обережно тримаючи рисунок за краї, повернув його до світла.

— Я розпитаю своїх колег. Ви можете зайти до мене знову ближче до полудня?

Ганнібал прогулявся неподалік, купив на вуличному базарчику чорносливу і з'їв. Побачив магазин спортивних знарядь із головами мисливських трофеїв у вітрині, там був і гірський козел із великими рогами, ібекс. У кутку вітрини стояла елегантна двоствольна рушниця «Holland&Holland». Її приклад було мистецьки скомпоновано з казенною частиною, деревина ніби обросла метал, а разом вони створювали звивистий ефект, неначе повзе дивна змія.

Вишукана рушниця відзначалася тією красою, що була притаманна леді Мурасакі. Від цієї думки він відчув дискомфорт під поглядами вбитих звірів.

Торговець чекав на нього з цвіркуном.

— Ви мені повернете клітку після жовтня?

— Йому ніяк не пережити осінь?

— Він може дожити до глибокої зими, якщо триматимете його в теплі. Ви можете принести мені клітку... у зручний для вас час.

Він вручив Ганнібалові огірок.

— Не давайте судзумуші одразу весь, — попередив торговець.

Леді Мурасакі після своєї молитви вийшла на балкон зі звичним осіннім виразом на обличчі.

Вечеря на балконі біля низького столика в присмерковому освітленні. Вони вже закінчували локшину, коли, підбадьорений шматочком огірка, цвіркун вразив її своїм криштальним співом, що полинув зі схованки, замаскованої в тіні під квітами. Леді Мурасакі здалося, що вона марить. Судзумуші знову задзеленчав чистим срібним дзвіночком.

Очі її пояснішали, вона прийшла до тями. Усміхнулася до Ганнібала:

— Я бачу вас, а цвіркун співає суголосно моєму сердцю.

— Серце в мене тьохкає, коли я бачу вас, ту, що навчила моє серце співати.

Місяць сховався під пісню судзумуші. Здавалося, балкон здіймається вслід за ним, пов'язаний матеріалізованим місячним сяйвом, яке підносить їх кудись вище примарної землі, до місцини незайманої, де щастя — це просто бути разом.

Згодом треба буде сказати, що цвіркуна він позичив, що його треба буде повернути, коли місяць почне старішати. Краще не затримувати його в себе до глибокої осені.

Леді Мурасакі підтримувала доволі елегантний спосіб життя, організовуючи його, завдяки своїй розважливості і смаку, навіть при тих скромних статках, що їй залишилися після продажу шато і сплати податків на спадщину. Ганнібалові, якби він попросив, вона готова була купити будь-що, але він не просив нічого.

Роберт Лектер забезпечив мінімальні шкільні потреби Ганнібала, проте не більше того.

Найважливішим додатком до Ганнібалового бюджету був складений ним самим лист. Лист мав підпис «Д-р Жоліполі, алерголог», у ньому стверджувалося, що в Ганнібала важка реакція на крейдяний пил, тож йому треба сидіти якомога далі від класної дошки.

Оскільки оцінки в нього були прекрасні, він розумів, що вчителів не надто цікавить, чим він насправді займається, поки про це не прознали інші учні й не почали наслідувати поганий приклад.

Отримавши привілей сидіти в самісінькому кінці класної кімнати, він тепер мав можливість, слухаючи упіввуха лекцію, продукувати рисунки птахів аквареллю й тушшю в стилі Мусасі Міямото¹.

Париж переживав моду на все японське. Він малював картини маленькі, саме вони пасували до невеликих площ стін у затісних квартирах, їх також зручно було пакувати у туристичну валізу. Підписував він їх символом, що зветься «Вічність вісьмома штрихами».

Ринок цих малюнків процвітав у Латинському кварталі, їх брали невеличкі галереї на вулицях Сен-Пер і Жакоб,

¹ Мусасі Міямото (1584—1645) — легендарний фехтувальник, майстер бойових мистецтв і тонкий художник.

хоча в деяких із них вимагали, щоб він приносив їм свої роботи після закриття закладу, аби клієнти не знали, що малюнки створює дитина.

Влітку після школи, коли світло сонця ще пронизувало Люксембурзький Сад¹, він замальовував кораблики на ставку. Після закриття саду йшов на бульвар Сен-Жермен попрацювати в галереях — наближався день народження леді Мурасакі, а він примітив одну цікаву річ з жадеїту на площі Фюрстенберг².

Малюнки моделей вітрильників у нього купував декоратор з вулиці Жакоб, але свої картини в японському стилі він приберігав для напівлегальної галереї на Сен-Пер. Він їх детальніше пророблював і оправляв у рамки, Ганнібал знайшов гарного багетника, котрий надав йому кредит.

Він ніс роботи у наплічнику по бульвару Сен-Жермен. Столики відкритих кафе були вщент заповнені, вуличні клоуни чіплялися до перехожих, розважаючи завсідників «Кафе де Фльор»³. Ближче до річки, на маленьких вуличках Сен-Бенуа та Абатській, джазові клуби ще не відкрилися, але ресторани вже працювали.

Намагаючись забути свій шкільний сніданок, страву, яку прозвали «моці мученика», Ганнібал із живим інтересом вивчав ціни виставлених на тротуари меню. Скоро в нього назбирається достатньо коштів для святкового обіду, тож він шукав морських їжаків.

Господар галереї «Леет» голився перед вечірнім побаченням, коли Ганнібал подзвонив у його двері. Світло в галереї сяяло, хоча жалюзі вже були опущені. Мсьє Леет відзначався подвійною франко-бельгійською драгівливістю й захланним бажанням оббирати американців,

¹ Старовинний парк із природними, архітектурними й скульптурними пам'ятками на південній околиці Латинського кварталу.

² Фюрстенберг — площа в кварталі Сен-Жермен де Пре, названа на честь кардинала XVII століття Егона де Фюрстенберга, наступника кардинала Мазаріні.

³ Завсідниками кафе в ті часи були Сартр, Симона де Бовуар, Камю та інші відомі екзистенціалісти.

котрі, на його думку, здатні купити будь-що. Його галерея пропонувала досконалі роботи майстрів фігуративного мистецтва, малу пластику і трохи антикваріату, але спеціалізувалася на марині — морських краєвидах.

— Доброго вечора, мсьє Лектер, — привітався Леет, — Радий вас бачити. Сподіваюся, у вас все добре. Мушу попросити вас зачекати, доки я запакую одну картину, її сьогодні треба відправити до Філадельфії, в Америку.

Ганнібалів досвід підказував, що таке тепле привітання зазвичай слугує для маскуванню холодного розрахунку. Він віддав мсьє Леету свої малюнки і аркушик із твердо виписаними цінами на них.

— Я можу у вас роздивитися?

— Будь ласка.

Приємно перебувати подалі від школи, розглядати гарні картини. Після цілого вечора малювання вітрильників на ставку Ганнібалові думки витали навкруг проблем із зображенням води. Він думав про тумани Тернера¹, про його кольори, які неможливо зімітувати, переходячи від пейзажу до пейзажу, він придивлявся до води, до повітря над водою. Так і наблизився до невеличкої, встановленої на пюпітрі картини — Гранд Канал у яскравому світлі сонця, на задньому плані Санта Марія делла Салюте².

Робота Гварді³ з замку Лектер. Ганнібал впізнав її раніше, ніж це усвідомив, яскравий сполох на очній ретині, і ось знайома картина в рамці перед ним. Можливо, це копія. Він взяв картину до рук і придивився уважніше. Плямка з крихітних брунатних крапочок у лівому верхньому куті. Малим він якось почув, як хтось із його батьків сказав, що на полотні з'явилася «руда», й багато часу тоді

¹ Джозеф Мелорд Вільям Тернер (1775—1851) — геніальний англійський живописець-романтик, передвісник імпресіонізму.

² Santa Maria della Salute — венеційський собор, побудований у 1631—1681 рр. на березі Гранд Каналу на острові Джудекка, напроти палацу Дожів.

³ Франческо Гварді (1712—1792) — ушавлений художник-ведутист, майстер міських краєвидів, родом із Венеції.

витратив, щоби розгледіти в кутку картини образ лисиці чи принаймні відбиток лисячої лапи. Це не копія. Рамка мов розжарилися в його руках.

Мсьє Леет ввійшов до зали. Спохмурнів.

— У нас не дозволяється торкатися речей, якщо ви не збираєтеся їх купувати. Ось ваш чек. — Тут Леет розсміявся. — Проте його сума не покриє ціну Гварді.

— Так, не сьогодні. Почекаємо наступного разу, мсьє Леет.

Інспектор Попіль, не довіряючи слабкому дзеньканню дзвоника, загунав у двері галереї «Леет» на вулиці Сен-Пер. Відчинив господар, і Попіль одразу поставив питання руба:

— Звідки у вас Гварді?

— Я викупив його у Коппіка, коли ми ділили наш спільний бізнес.

Леет витер обличчя, йому подумалося, який же гидотний вигляд має цей француз інспектор у своєму невентильованому прогумованому плащі.

— Він казав мені, що купив його в якогось фіна, імені не називав.

— Покажіть мені інвойс, — наказав Попіль. — Також ви мусите мати на цю картину сертифікат МFAA¹. Покажіть мені також його.

Леет порівняв список розшукуваного зі своїм каталогом.

¹ МFAA (Monuments, Fine Arts and Archives) — Союзна комісія з охорони історичних пам'яток, творів мистецтва й архівів, створена на початку 1943 р. СРСР відмовився на пропозицію приєднатися до МFAA.

— Погляньте, тут вкраденого Гварді описано інакше. Роберт Лектер позначив картину як «Вид на Санта Марія делла Салюте», а я купив її як «Вид на Гранд Канал».

— Я маю виписаний судом ордер на вилучення картини, хай там як вона не називається. Знайдіть мені того Копніка, мсьє Леет, і ви убезпечитися від багатьох неприємностей.

— Копнік мертвий, інспекторе. Він був моїм компаньйоном у цій фірмі. Ми називалися «Копнік і Леет». Хоча «Леет і Копнік» виглядало б незрівнянно милозвучніше.

— Ви маєте якісь його записи?

— Його адвокат має.

— Поцікавтеся його паперами, мсьє Леет, добре поцікавтеся, — порадив Попіль. — Я хочу знати, яким чином ця картина потрапила із замку Лектер до галереї «Леет».

— Лектер, — промовив галерейник, — це той хлопець, що малює?

— Так.

— Феноменально.

— Так. Феноменально, — погодився Попіль. — Упакуйте мені картину, будьте такі ласкаві.

Леет з'явився на набережній Орфевр¹ через два дні з паперами. Попіль улаштував так, щоб чекати тому довелося в коридорі напроти кімнати з табличкою «Авдісьон № 2», де саме відбувався допит підозрюваного у згвалтуванні, тож звідти долітали звуки ударів і скиглення. Попіль промаринував Леета там хвилин із п'ятнадцять і тільки потім запросив його до свого кабінету.

Галерейник показав йому документ, що стверджував, ніби Копнік купив Гварді в якогось Емпіу Макінена за вісім тисяч англійських фунтів.

¹ На набережній Орфевр-36 розташоване управління кримінальної поліції.

— Ви вважаєте цей папірець переконливим? — спитав Попіль. — Я — ні.

Леет кашлянув і втупився у підлогу. Минуло не менше двадцяти секунд.

— Прокурору не терпиться відкрити проти вас кримінальну справу, мсьє Леет. Він кальвініст найсуворішого гатунку, розумієте, про що я?

— Картину було...

Попіль зупинив його піднятою рукою.

— Хвилинку, давайте наразі забудемо про ваші проблеми. Зробимо припущення, що мені заманулося вас прикрити. Мені потрібна ваша допомога. Погляньте ось на це.

Він вручив Леету грубезну пачку аркушів тонкого лощеного паперу, видрукуваних щільними рядками.

— Це реєстр речей, які Комісія мистецтв привозить до Парижа з накопичувального пункту в Мюнхені. Всі речі в цій колекції були в когось украдені.

— Для показу в музеї Жьо де Пом¹.

— Так, можливо, ті, хто розшукує свої речі, знайдуть їх на цій виставці. Друга сторінка, посередині, я зробив там позначку.

— «Міст зітхань», Бернардо Белотто², тридцять шість на тридцять сантиметрів, олія на дошці.

— Ви знаєте цю картину? — спитав Попіль.

— Звісно, я чув про неї.

— Якщо це оригінал, її було вкрадено із замку Лектер. Ви мусите знати, що в неї є пара, інша картина, на якій теж зображено Міст зітхань³.

¹ Колишній зал для гри в м'яча, потім Музей імпресіонізму, тепер Національна галерея Jeu de Paume.

² Бернардо Белотто (1720—1780) — венеційський живописець і графік, прозваний Каналетто на честь свого дядька і вчителя Джованні Антоніо Каналья-Каналетто.

³ Побудований у 1600 році невеличкий критий міст через канал Ріо де Палацо, по якому виводили засуджених з венеційського Трибуналу.

— Так, робота старшого Каналетто, намальована того ж самого дня.

— І також вкрадена із замку Лектер, імовірно, в один день і тою самою персоною, — доповнив Попіль. — Наскільки більше грошей ви заробили б, якби продавали їх не поодинці, а в парі?

— Учетверо більше. Ніхто при здоровому глузді їх не розпаровував би.

— Отже, їх було розпаровано або через недоумкуватість, або випадково. Два «Мости зітхань». Якщо той, хто їх украв, володіє ще однією картиною, чи не захочеться йому повернути собі й іншу? — висловив припущення Попіль.

— Цілком можливо.

— Коли цю картину повісять у Жьо де Пом, про неї піде розголос. Ви підете зі мною на виставку, і ми побачимо, хто тинятиметься навкруг неї.

Леді Мурасакі мала запрошення і тому опинилася в голові черги, що товпилася від Тюїльрі до Жьо де Пом, люди прагнули побачити понад п'ятсот крадених творів мистецтва, що їх зі збірного пункту Союзної комісії історичних пам'яток, красного мистецтва й архівів привезли до Парижа, сподіваючись, що тут їх розшукають їхні законні власники.

Деякі з речей уже втретє подорожували між Францією й Німеччиною, спершу їх Наполеон поцупив у Німеччині й привіз до Франції, потім їх забрали німці й повернули

до себе додому, а ось тепер союзники їх знову привезли до Франції.

На першому поверсі Жьо де Пом леді Мурасакі побачила дивну міщанину західного живопису. Картини з кривавими релігійними сюжетами займали ледь не половину залу, бійня розіп'ятих Христів.

З полегшенням вона перевела свою увагу на життєрадісний «М'ясний сніданок», де було зображено розкішний буфет, на який у відсутності людей зазіхав спрингер-спанієль, збираючись поласувати шинкою. Під цією картиною висіли великі полотна, атрибутовані як «Школа Рубенса» — рожеві жінки великих форм в оточенні опецькуватих немовлят із крильцями.

Там-то і побачив інспектор Попіль леді Мурасакі, одягнену в контрафактне плаття від Шанель, тендітну й елегантну на тлі оголених рожевих красунь Рубенса. Незабаром він помітив і Ганнібала, що якраз піднімався сходами з нижнього поверху. Інспектор не показувався їм на очі, а тільки спостерігав.

О, вони помітили одне одного, чарівна японська леді і її підопічний. Попілеві цікаво було побачити, як вони привітаються, ось вони застигли на відстані кількох метрів одне від одного, проте не вклонилися, а лише відзначили зустріч усмішками. Далі вони пішли разом, обійнявшись. Вона поцілувала Ганнібала в лоб, торкнулася його щоки, і тут же між ними завуркотіла розмова.

Над тим місцем, де вони зустрілися, висіла гарна копія картини Караваджо «Юдит відрубуює голову Олоферну». Попіля це могло б здивувати, якби таке трапилося до війни. А тепер у нього просто занила шия.

Попіль перехопив Ганнібалів погляд і кивком голови показав йому на невеличкий кабінет біля входу, де чекав Леет.

— Із Мюнхенського пункту повідомили, що картину реквізували у якогось контрабандиста на польському кордоні півтора року тому, — сказав Попіль.

— Він розколовся? Розказав, де її взяв? — спитав Леет. Попіль похитав головою.

— Контрабандиста задушив в американській військовій тюрмі в Мюнхені один розконвойований в'язень, якому довіряли. А сам він зник тієї ж ночі, схоже — через якусь із «пацючих лазівок» Драгуновича¹. Це глухий кут.

— Картина висить у самому кінці під № 88. Мсьє Леет каже, вона має вигляд справжньої. Ганнібале, ви зможете розпізнати, чи ця картина саме з вашого дому?

— Так.

— Якщо це ваша картина, торкніться своєї щоки. Якщо до вас хтось звернеться, ви просто дуже радієте, що вона знайшлася, для вас нема великого значення, хто її був поцупив. Ви меркантильний і бажаєте її повернути собі тільки для того, щоб якомога швидше продати. Але хочете знайти її пару. Грайте, Ганнібале, незговірливого, егоїстичного, розбещеного, — порадив Попіль із незрозумілим задоволенням. — То як, упораетесь? Конфліктуйте зі своєю опікункою. Той, хто до вас звернеться, захоче мати справу лише з вами й ніким іншим. Він почуватиметься безпечніше, якщо між вами буде розлад. Нав'яжіть йому свій спосіб контакту. Ми з Леетом вийдемо зараз, а ви через кілька хвилин після нас. Ходімо, — наказав Попіль галерейнику. — І не варто так по-змовницькому крастися, у нас тут легальний бізнес.

Ганнібал і леді Мурасакі йшли і йшли вздовж довгого ряду малих картин, приглядалися. Аж ось вони побачили, що шукали, цей «Міст зітхань» висів на рівні очей.

¹ Стефано (Крунослав) Драгунович — католицький священник, член хорватської нацистської партії усташів, співорганізатор системи «пацючих лазівок» — маршрутів, що забезпечували нелегальну еміграцію воєнних злочинців з окупованої союзниками Європи до Латинської Америки й інших нейтральних країн.

Зустріч із ним вразила Ганнібала сильніше за знахідку Гварді; над цією картиною йому привиділось обличчя матері.

Тепер навкруги вже снувало чимало людей зі списками в руках, зі згорнутими в рулончики документами, що доводили їхнє право власності. Серед них був і високий джентльмен у костюмі аж такому англійському, що, здавалося, на піджаку в нього стирчать закрилки.

Тримаючи список перед очима, він стояв доволі близько і дослухався.

— Це — одна з двох картин, які висіли у вітальні моєї матері, — розповідав Ганнібал. — Коли ми збирали речі перед останнім від'їздом із замку, вона наказала мені віднести її до кухаря. І ще нагадала, щоб я не витер рисунок на її спинці.

Ганнібал зняв картину зі стіни і подивився на її зворотній бік. Іскри посипалися в нього з очей. Там, ззаду, виднівся намальований крейдою силует дитячої п'ятірні, вже майже витертий, ясно читалися тільки великий та вказівний пальці. Рисунок було захищено аркушем прозорого пергаміну.

Ганнібал не міг відірвати від нього очей. У якийсь момент йому здалося, що пальці ворухнулися, мов хвилька майнула.

Насилу згадалася інструкція Попіля. *Якщо це ваша картина, торкніться своєї щоки.*

Він глибоко зітхнув і подав сигнал.

— Це Мішина рука, — пояснив він леді Мурасакі. — Коли мені було вісім років, у нас наверху білили. Цю картину та її пару зняли й поклали на диван у маминій кімнаті, накривши рядном. Ми з Мішею сховалися під тим покривалом, уявляли себе бедуїнами в наметі посеред пустелі. У мене в кишені була крейда, і я обмалював її руку, ніби щоб відвести якісь уроки. Батьки спершу дуже розсердилися, але картина не постраждала, тож зрештою, здається, їх ця витівка навіть утішила.

До них поспішав розпорядник у м'якому фетровому капелюсі, з ідентифікаційною карткою, що метлялася на мотузці, яка звисала з його шиї.

Якщо до вас чіплятиметься чиновник із комісії, швидко відшійте його, — радив Попіль.

— Прошу, не чіпайте, будь ласка, — підійшов той.

— Я не чіпав би, якби це не була моя власність, — сказав йому Ганнібал.

— Поки ви не доведете свої права на картину, не торкайтеся її, інакше я накажу вивести вас геть. Зараз я покликаю когось із канцелярії.

Тільки-но відійшов розпорядник, як поряд з ними опинився чоловік в англійському костюмі.

— Моє ім'я Алекс Требело, — назвався він. — Я можу вам допомогти.

Звіддаля на це дивилися інспектор і Леет.

— Ви його знаєте? — спитав Попіль.

— Ні, — відповів галерейник.

Требело запропонував Ганнібалові й леді Мурасакі відійти, сховатися від сторонніх очей у затишку віконної ніші. Йому було за п'ятдесят, його лиса голова і руки сяяли глибокою засмагою. У яскравому світлі вікна брови Требело зблискували пластівцями лупи. Ганнібал його ніколи раніше не бачив.

Більшість чоловіків раді знайомству з леді Мурасакі. Але з Требело було інакше, і вона це одразу відчула, хоча він і демонстрував «елейні» манери.

— Приємно познайомитися з вами, мадам. У вас проблеми з опікунством?

— Мадам — мій довірений радник, — заявив Ганнібал, — але ви маєте справу зі мною.

Попіль радив йому *демонструвати жадібність, а леді Мурасакі бути поміркованою.*

— Так, є проблеми з опікунством, мсьє, — зізналася леді Мурасакі.

— Але це моя картина, — наголосив Ганнібал.

— Вам доведеться написати заяву й чекати, поки її розглянуть члени комісії, а регламент їхніх засідань уже розписано на півтора року наперед. Весь цей час картина залишатиметься під секвестром.

— Я вчуся в школі, мсьє Требело, я вирахував, що мені...

— Я можу вам допомогти, — перебив Требело.

— Скажіть, яким чином, мсьє.

— За три тижні мені призначено слухання в іншій справі.

— Ви арт-дилер, мсьє? — спитала леді Мурасакі.

— Я став би колекціонером, якби міг ним бути, мадам. Проте, купуючи, я мушу продавати. Маю задоволення від того, що хоч би й недовгий час, а можу тримати в своїх руках прекрасні речі. Ваша сімейна колекція у замку Лектер не була великою, але вважалася добірною.

— Ви знали те зібрання? — спитала леді Мурасакі.

— Просто список втрат замку Лектер подав до комісії ваш покійний... Роберт Лектер.

— І ви зможете включити мою справу у ваше слухання? — поцікавився Ганнібал.

— Я можу представляти вас за умовами Гаазької конвенції 1907 року, дозвольте я вам поясню...

— Так, згідно зі статтею 47, ми теж розглядали таку можливість, — зізнався Ганнібал і, пожадливо облизнувши губи, скоса зиркнув на Леді Мурасакі.

— Але ж, Ганнібале, ми перебирали багато варіантів, — нагадала леді Мурасакі.

— А якщо я не захочу продавати картину, мсьє Требело? — спитав Ганнібал.

— Тоді вам доведеться чекати своєї черги на розгляд комісією. На той час ви напевне вже будете дорослим.

— Ця картина — половина пари, так пояснював мені мій чоловік, — сказала леді Мурасакі. — Разом вони коштують набагато дорожче. Ви не знаєте часом, де друга картина Каналетто¹?

¹ Джованні Антоніо Канал-Каналетто (1697—1768) — видатний ведутист, майстер архітектурного пейзажу, працював у Венеції й Англії.

— Ні, мадам.

— Вам варто було б докласти зусиль для її розшуку, мсьє Требело, — сказала вона, дивлячись йому в очі. — Підкажіть, будь ласка, де я вас можу знайти.

Той назвав невеличкий готель неподалік Східного вокзалу, не дивлячись на Ганнібала, потиснув йому руку і розчинився у натовпі.

Ганнібал зареєстрував свою заяву, і вони з леді Мурасакі пішли блукати серед напхом виставленого тут красного мистецтва. Тіло його оніміло після побаченого відбитка Мішиної руки, тільки обличчям він міг би відчутти ласкавий доторк її долоні.

Він зупинився перед гобеленом під назвою «Офіра Ісаака» і довго на нього дивився.

— У нас теж верхні коридори були завішані гобеленами. Я міг дістати їхніх нижніх країв, тільки ставши навшпиньки.

Він задер край полотна і подивився на зворот.

— Мені завжди більше подобався цей бік гобеленів. Переплетіння ниток і шнурів, що створюють картину.

— Схоже на плетиво думок, — сказала леді Мурасакі.

Він пустив край, і Авраам на гобелені здригнувся, хоча й не перестав міцно тримати за горло свого сина, і ангел так само тягнув до нього руку, щоб зупинити ніж.

— Як ви вважаєте, чи не збирався Бог з'їсти Ісаака, і тому наказав Авраамові його вбити? — спитав Ганнібал.

— Ні, Ганнібале, звичайно, ні. Ангел втручається вчасно.

— Не завжди, — мовив Ганнібал.

Упевнившись, що вони покинули виставку, Требело пішов до чоловічого туалету, змочив там водою свого носовичка і повернувся до картини. Нервово озирнувся. Ніхто з музейних працівників не дивився в його бік. Трохи нервуючи, він зняв картину, підчепив пергамінову накривку на її зворотному боці і вогкою хустиною витер

слід Мішиної долоні. Таке могло трапитися під час небережного транспортування картини зі складу на склад. Або хтось заради своїх цілей міг прибрати сентиментальний рисунок крейдою.

Детектив у цивільному Рене Аден дожидав під названим Требело готелем без ліфта, поки на третьому поверсі не засвітилося вікно. Він збігав на вокзал, швидко підвечеряв і встиг повернутися на свій пост, щоб побачити, як Требело виходить із готелю зі спортивною сумкою в руці.

Требело вибрав таксі з ряду машин, що стояли напроти Східного вокзалу, і поїхав на той бік Сени на вулицю Вавилон, вийшов біля лазні і зник усередині. Аден поставив свою непримітну машину під глухою протипожежною стіною, порахував до п'ятдесяти і зайшов до вестибюлю. Його зустріла атмосфера парильні з запахом розтирки. Кілька чоловіків у купальних халатах відпочивали в холі, читаючи газети мовами різних країн.

Адену не випадало роздягатися й шукати Требело десь посеред пари. Він був рішучою людиною, але його батько помер від траншейної стопи¹, і йому аж ніяк не хотілося роззуватися в такому місці. Він вибрав собі газету з дерев'яної стійки і всівся у фотель.

¹ Траншейна стопа — окопна хвороба, описана після Першої світової війни, різновид відмороження, виникає під довгим впливом силисти й холоду вище 0 °С.

* * *

Требело процокотав дерев'яними підошвами закоротких для нього сандалів крізь кімнати, де на кахельних полицях чоловіки віддавалися жару. Окремі сауни можна було орендувати на 15 хвилин. Він ввійшов до другого номера. За нього було заплачено наперед. Там стояла пара, він витер окуляри рушником, що висів у нього на шиї.

— Чому ти запізнився? — прозвучав десь з-посеред парильні голос Леета. — Я тут ледь не розтанув.

— У готелі мені передали листа, коли я вже збирався спати, — пояснив Требело.

— У Жьо де Пом за тобою спостерігала поліція, вони знають, що той Гварді, якого ти мені продав, — палений.

— Хто їх навів на мене, ти?

— Навряд. Вони вважають, що ти знаєш, хто тримає в себе картини із замку Лектер, а чи насправді це так?

— Ні. Але, можливо, мої клієнти знають.

— Якщо ти дістанеш другий «Міст зітхань», я можу сплавити обидві картини, — сказав Леет.

— Кому ти зможеш їх продати?

— Це моя справа. Солідний покупець з Америки. Скажімо, одна інституція. Ти щось маєш сказати чи я дарма тут парюся?

— Я прийду до тебе, — пообіцяв Требело.

Наступного дня Требело купив на Східному вокзалі квиток до Люксембургу. Детектив Аден бачив, як він із валізою сідав у потяг. Його носієві явно не сподобався гонорар.

Аден хутко зателефонував на набережну Орфевр і в останній момент встиг стрибнути у потяг, тицьнувши кондуктору свій значок.

Стояла ніч, коли потяг наближався до станції Мо¹. Требело з бритвеним прибором у руках зник у вбиральні. Він

¹ Мо — французьке місто на річці Марні й судноплавному каналі Урк.

зіскочив із потяга, щойно той почав гальмувати, забувши в ньому свою валізу. За квартал від станції на нього чекало авто.

— Чому саме тут? — спитав Требело, всівшись поряд із шофером. — Я міг би приїхати до вас у Фонтенбло¹.

— У нас є справи тут. Гарні справи, — пояснив чоловік за кермом, котрого Требело знав як Кристофа Клебера.

Клебер підїхав до кафе біля вокзалу, де добряче поснідав, запивши все полумиском вішісвазу². Требело копирсався в салаті нісваз³, викладаючи на бережку тарілки свої ініціали квасолевиими стручками.

— Гварді заарештувала поліція, — промовив Требело, коли Клеберу принесли тонкий, як заведено у французів, шматок смаженої телятини.

— Ви вже розповідали про це Геркулю. Не треба було таке казати по телефону. Так у чім там проблема?

— Вони сказали Леету, ніби та картина була вкрадена десь на сході. Це правда?

— Звісно, ні. Хто це таке вигадав?

— Інспектор поліції показав список, складений комісією мистецтв. І він же стверджує, що вона крадена. Це правда?

— Ви ж бачили печатку.

— Якась печатка Комісаріату освіти. Чого вона варта? — мовив Требело.

— Поліцейський казав, кому вона належала на сході? Якщо там був єврей, нема сенсу перейматися, союзники не відсилають назад витворів мистецтва, що належали євреям. Євреї мертві. Картини привласнюють совети.

¹ Фонтенбло — містечко за 59 км південніше Парижа, уславлене своїм лісом і старовинним замком.

² Vichyssoise — холодний картопляно-цибулевий суп із вершками і яйцями.

³ Niçoise — салат по-ніццькому робиться будь із чого: риби, ковбаси, шинки тощо.

— То був не поліцейський, а поліцейський інспектор, — наголосив Требело.

— Зразу чути, що ви швейцарець. Нагадайте-но мені його ім'я.

— Попіль, якийсь Попіль.

— А! — Клебер витер собі рота серветкою. — Я так і знав. Тоді без проблем. Цей давно отримує від мене регулярну платню. Просто дешевий шантаж. Що сказав йому Леет?

— Поки що нічого, але Леет нервується. Зараз звертає все на Копніка, свого померлого колегу, — пояснив Требело.

— Леет нічого не знає. Не було якихось натяків, звідки ви йому доправили картину?

— Леет вважає, що я привіз її з Лозанни, як ми з вами й домовлялися. Він скавулить, хоче, щоб йому повернули гроші. Я сказав йому, що пораджуся з моїм клієнтом.

— Попіль у мене під контролем. Я займуся ним, забудьте про нього. Зараз є більш серйозні справи, що їх нам треба з вами обговорити. Ви змогли б поїхати до Америки?

— Я не візьмуся везти щось через митницю.

— Митники — не ваша проблема, тільки перемовини, коли будете вже на місці. Ви наглядатимете за речами перед відправкою, потім перевірите їх там, на столі в банківській кімнаті. Можете скористатися літаком, це забере не більше тижня.

— А що за речі?

— Малий антикваріат. Трохи ікон, сільничка. Подивіться самі, мені потрібна ваша консультація.

— А як щодо іншого?

— Ви в безпеці, як у сейфі, — сказав Клебер.

Клебером його звали тільки у Франції. Рідне ім'я його було Петрас Кольнас, і він дійсно знав інспектора Попіля, але не тому, що платив йому.

Канальна баржа «Кристабель» стояла східніше Парижа на ріці Марні, пришвартована до набережної лиш одним тросом, коли Требело ступив на її борт, вона негайно відчалила. Це було побудоване в Голландії двоносе судно, з низькими рубками, щоб вільно проходити під мостами, і садочком на палубі, де в горщиках росли кущі квітів.

Хазяїн судна, стрункий чоловік із блідо-голубими очима і приємними манерами, зустрів Требело біля трапа й запросив його спуститися до каюти.

— Радий знайомству з вами, — привітався він, подаючи руку. Волосся на його кисті росло навпаки — у бік зап'ястя, доторк цього волосся викликав у швейцарця мурашки по тілу. — Вас проведе мсьє Мілко. Внизу все готове.

Хазяїн залишився на палубі з Кольнасом. Вони трохи прогулялися між теракотових вазонів із квітами, зупинившись біля єдиного незграбного об'єкта у доглянутому садочку, двохсотлітрової бочки з-під бензину з відрізаною автогеном кришкою, що тепер звисала, підв'язана на дроті, і з дірками на боках, крізь які до неї вільно могла заплисти риба. Під бочкою на палубі було постелено брезент. Хазяїн судна добряче ляснув долонею по корпусу цього барабана, аж той відгукнувся гудінням. І промовив: «Годиться».

На ніжній палубі він відчинив високу шафу. Там зберігалася різноманітна зброя: снайперська рушниця Драгунова, американський автомат Томпсона, пара німецьких шмайсерів, п'ять протитанкових панцерфаустів для використання проти інших суден і купа всіляких пістолетів. Хазяїн вибрав тризубий гарпун, усіяний завернутими назад гачками. Вручив його Кольнасу.

— Я не хочу його дуже різати, — промовив він приємним голосом, — Еви зараз нема, нікому прибирати. Ти зробиш це на нижній палубі, після того, як випитаємо, що він встиг розказати. Гарненько його пробий, щоб потім бочка з ним не спливла.

— Може, Мілко... — почав Кольнас.

— Це ти знайшов його на свою сраку, тож ти це й зробиш. Хіба ти не ріжеш щодня м'ясо? Після того, як ти його порішиш, Мілко винесе сюди вже мертве тіло і допоможе тобі завантажити його в бочку. Візьмеш його ключі й обшукаєш його кімнату. З галерейником Леетом ми також розберемося, якщо буде потреба. Кінців не мусить залишитися. З мистецтвом на якийсь час покінчено.

Так говорив хазяїн судна, який у Франції звався Віктором Густавсоном.

Вельми успішний бізнесмен, він контролює продаж морфіну із запасів СС і нову проституцію, переважно жіночу, цей Віктор Густавсон. Такий псевдонім узяв собі Владіс Грутас.

Леет залишився живим, але без усіх своїх картин. Вони довгі роки зберігалися в казенному сховищі, поки суд кволо зважав, чи можна до Литви застосувати Хорватський договір по репараціях, а тим часом Требело сліпими очима дивився зі своєї бочки на дні Марни, вже не лисий, а оброслий новою зеленою шевелюрою з водоростей і морської трави зостери, що коливалася в річковій течії, мов кучері часів його юності.

Жодної картини із замку Лектер не спливало на арт-ринку.

У наступні роки Ганнібал Лектер із ласки контори інспектора Попіля інколи отримував дозвіл подивитися на картини в сховищі. Божеволієш, сидячи в німій тиші каземату під пильним оком охоронця, котрий дихає тобі у вухо аденоїдним гарчанням.

Ганнібал дивиться на пейзаж, який він колись узяв із материнських рук, і розуміє, що минуле зовсім не минуло; звір, чий гарячий сморід колись обпікав шкіру йому й Міші, і зараз десь ще дихає. Він повертає «Міст зітхань» лицем до стіни і довго вдивляється у зворотний бік картини — долоню Міші стерто, лише порожній квадрат залишився, на який він проектує свої шалені мрії.

Він росте і змінюється, чи то просто набуває форми те, що завжди було в ньому приховане.

II

*Коли я Милосердя звав,
Ось кого на увазі мав —
У лісі пазуристий звір,
Криваво-ніжний, мов упир.*

Лоренс Спінгарн¹

На головній сцені Паризької опери збігав час дії договору доктора Фауста з Дияволом. Ганнібал Лектер і леді Мурасакі дивилися із затишку лівої ложі, як Фауст благає пощади, як полум'я палахкотить аж під вогнетривку стелю знаменитого театру Гарньє².

У свої вісімнадцять років Ганнібал аплодував Мефістофелю і зневажав Фауста, але апофеоз пролітав йому повз вуха. Він вдихав запах леді Мурасакі, милувався нею, особ-

¹ Лоренс Перрі Спінгарн — американський поет, новеліст і критик другої половини ХХ ст.

² Шарль Гарньє — автор проекту небарокового Паризького оперного театру (1875), архітектурного шедевра епохи, з 1989 р. ця будівля офіційно називається Палацом Гарньє, відтоді ж головні вистави Паризької опери проходять у новозбудованому театрі «Бастилія».

ливо гарно вдягнуеною заради опери. Джентльмени в ложах напроти теж воліли її роздивитися, вони відвертались від сцени, зблискуючи в їхній бік своїми бінокль-лорнетами.

Її силует на тлі яскравого світла сцени нагадав Ганнібалові той вечір, коли він хлопчиком побачив її вперше в шато. Кадри полинули злагоджено: *лиск чорної ворони, що п'є з ринви, блиск волосся леді Мурасакі. Спершу її силует, потім вона прочинила стулки вікна і світло торкнулося її обличчя.*

Ганнібал подолав довгу путь по мосту мріянь. Він порядно виріс, уже міг носити дядьків одяг, натомість леді Мурасакі зовні залишилася незмінною.

Її долоня сковзнула по сукні, і шерхіт тканини прозвучав для нього музикою. Пам'ятаючи, як добре вона відчуває його погляд, він відвів очі, оглядівся у ложі. Ложа мала репутацію. Позаду стільців, прихована від поглядів із протилежного боку, стояла пікантна козетка, де під оркестрові каденції могли усамітнитися коханці — у минулому сезоні літній джентльмен під фінальні такти «Польоту джмеля» дістав інфаркт на цій канапці, цю історію Ганнібал чув від колег зі «швидкої допомоги».

Ганнібал із леді Мурасакі сиділи в ложі не самі.

Передню пару стільців займали поліцейський комісар префектури Парижа з дружиною, тож сумнівів щодо джереела, з якого до леді Мурасакі припливли квитки на цю виставу, не було. Звісно, від інспектора Попіля. Як добре, що не зміг прийти він сам — певне, розслідує чергове вбивство, хочеться вірити, небезпечне, таке, що вимагає багато часу, перебування надворі в погану погоду, ймовірно, під загрозою смертельного ураження блискавкою.

Увімкнули верхнє світло, і тенор Беньяміно Джільї¹ отримав заслужену стоячу овацію від набитого вцент залу. Комісар поліції і його дружина обернулися в ложу й потискали всім руки, долоні в кожного горіли після оплесків.

¹ Beniamino Gigli (1890—1957) — знаменитий майстер італійського бельканто, кар'єру завершив 1955 р.

Комісарова жінка мала яскраві, допитливі очі. Її інтригував Ганнібал, на якому перфектно сидів смокінг графа, вона не могла втерпіти, щоб не запитати:

— Юначе, мій чоловік казав, що ви наймолодший із тих, кого будь-коли приймали у Франції до медичної школи.

— Реєстри неповні, мадам. Можливо, колись були учні хірургів...

— А правда, що вам вистачає один раз прочитати підручник і ви менш ніж за тиждень повертаєте книжки до книгарні, щоб отримати назад заплачені за них гроші?

Ганнібал усміхнувся: «О, ні, мадам. Це не зовсім правда».

Цікаво, звідки поширюється ця інформація? Звідти ж, звідки й квитки.

Ганнібал нахилився до дами. Волюючи скоріше вийти звідти, він уклонився, цілуючи їй руку, стрельнув очима в бік комісара й голосно прошепотів:

— Це схоже на кримінальний злочин.

Комісар перебував у гарному гуморі, бо впевнився, що Фауста таки покарано за його гріхи.

— Юначе, якщо ви зараз сповідуєтеся моїй дружині, вважайте, я нічого не чув.

— Річ у тім, мадам, що я не отримую всіх витрачених грошей. Книгарня повертає тільки суми, що не перевищують двохсот франків.

Мерщій геть, вниз по яскраво освітлених канделябрами сходах помпезного театру, швидше за Фауста тікали від натовпу Ганнібал і леді Мурасакі, над ними пролігала стеля, розписана Пілсом¹ — скопище крил із каменю й фарби. На площі Опери вже чекали таксі. Димок від жаровні вуличного торговця малював у повітрі силуети з марень Фауста. Ганнібал помахом руки підкликав машину.

— Мене дивує, що ви розповіли інспектору Попілю про книги, — сказав їй він уже в таксі.

¹ Ісидор Александр Августин Пілс (1813—1875) — французький художник, професор, кавалер Почесного легіону, чия велика кар'єра почалася із замальовок, зроблених ним на Кримській війні 1854—1856 рр.

— Він сам про це дізнався, — відповіла леді Мурасакі. — Розповів комісару, той своїй дружині. Вона розважається фліртом. Ви неприродно нездогадливий, Ганнібале.

Йй тепер ніяково перебувати зі мною на самоті у замкненому просторі; вона виявляє це роздратуванням.

— Перепрошую.

Коли таксі проїжджало під вуличним ліхтарем, вона кинула на нього короткий погляд.

— Антипатія стає на заваді вищій розсудливості. Інспектор Попіль приглядається до вас, бо він заінтригований вами.

— Ні, моя леді, це вами він заінтригований. Певне, він набридає вам своїми віршами...

Леді Мурасакі не задовольнила Ганнібалової цікавості.

— Він знає, що ви найкращий студент курсу. Він цим пишається. Його ставлення до вас цілком доброзичливе.

— Цілковита доброзичливість не є гарним діагнозом.

На площі Вогезів розпукнулися бруньки на деревах, ніч оповилася ароматами. Ганнібал відпустив таксі, відчувши на собі погляд леді Мурасакі навіть у темряві під балконом. Він давно вже не дитя, він не залишається більше в неї на ніч.

— Маю вільну годину, хочу прогулятися, — пояснив він їй.

-Можемо випити чаю, — запропонувала леді Мурасакі.

Йй одразу запросила його на балкон, явно воліючи перебувати з ним поряд не в замкненому просторі. Йому важко було розібратися у власних почуттях щодо цього. Він змінився, вона — ні. Подих бризу, май-

нуло вгору полум'я газової лампи. Коли вона наливала зелений чай, він розглядав жилку на її зап'ясті, ледь вловимий запах від її рукава осяяв його, мов його власна думка.

— Я отримала листа від Чійо. Вона анулювала свої заручини. Дипломатія її більше не цікавить.

— Вона щаслива?

— Сподіваюся. За старим каноном їй випадала гарна партія. Але як я можу її відраджувати — вона пише, що зробила те саме, що зробила колись і я — пішла туди, куди покликала її серце.

— І куди воно її покликала?

— До студента інженерного факультету Кіотського університету.

— Аби лиш вона була щаслива.

— Аби тільки ви були щасливим. Ви хоч колись сните, Ганнібале?

— Коли маю час. Якщо не виспався вдома, іноді придрімну на шпитальній каталці.

— Ви знаєте, що саме я мала на увазі.

— Чи бачу я сні? Так. Хіба ви не бачите Хіросіму у ваших?

— Я не зву до себе таких снів.

— Я мушу пам'ятати, будь-яким способом.

На прощання вона вручила йому скриньку бенто¹ з наїдками на всю ніч і пакетиками ромашкового чаю:

— Для гарного сну.

Він поцілував її руку, не клюнув галантно по-французькому, а взасос, так що відчув її смак.

Він процитував хайку, вірша, що написав для неї давно, у ніч різника.

Нічний чапля явив себе
На сходження місяця-повні.
Хто з них гарніший?

¹ Бенто — традиційний японський лакований судок з кількома віддленнями для переноски їжі.

— Зараз ще не повний місяць, — усміхнулась вона, поклавши долоню йому на серце, як звикла це робити ще відтоді, коли йому було тринадцять. Коли вона прибрала руку, він відчув холод там, де та щойно була.

— Ви насправді повертаєте книжки?

— Так.

— Отже, ви все з них запам'ятовуєте?

— Все важливе.

— Отже, ви запам'ятаєте, що важливо на дражнити інспектора Попіля. Якщо його не провокувати, він для вас безпечний. І для мене.

Вона одяглася в невдоволення, мов у зимове кімоно. Маючи таке перед очима, хіба я можу заборонити собі думати про неї в лазні, давно-давно це було в шато, про її обличчя й груди, мов квіти на воді? Наче рожево-кремові лілії на поверхні замкового рову? Хіба я можу? Ні, не можу.

Він вийшов у ніч і спершу ступав непевно, але потім вислизнув із вузьких вуличок кварталу Марє на міст Луї Філіпа, де під ним полинула Сена, а згори його торкнувся місяць.

Якщо дивитися на Нотр-Дам зі східного боку, він скидається на величезного павука з лапами-контрфорсами й круглими очима-вікнами. Ганнібал уявляв собі, як кам'яний храм сновигає вкритим темрявою містом, уловивши пізній поїзд за вокзалом д'Орсе¹, ласує ним, мов черв'яком, а ще краще — хапає кігтями поживного інспектора, коли той виходить зі своєї контори на набережній Орфєвр.

Пішохідним мостом він дістався до острова Сіте й обійшов Нотр-Дам. Із собору долинали звуки хорової репетиції. Ганнібал затримався перед центральним порталом, розглядаючи фронтальний рельєф останнього суду й де-

¹ Д'Орсе — побудований у 1900 р. на березі Сени вокзал, у 1986 р. його було перероблено на музей імпресіоністів.

талі склепінь над дверима. Він вагався, чи варто поповнювати ними колекцію палацу своєї пам'яті, щоб зафіксувати образ комплексної диссекції горла. На верхній перемичці Святий Михаїл тримав чаші терезів, ніби особисто керував автопсією¹. Терези Святого Михаїла нагадували під'язикову кістку, святі вгорі — сосочкоподібні відростки. Перемичка, по якій гнали грішників у кайданах, скидалася на ключицю, ряд арок — на багатощарову структуру горла, а все разом вкладалося в легкий для запам'ятовування катехізис: *sternohyoid, omohyoid, thyrohyoid/juuugular. Amen*².

Ні, це не воно. Проблема в освітленні. Експонати в палаці пам'яті мусять бути яскраво освітленими, не затісно розташованими. Монотонний колір брудного каміння теж не годиться. Одного разу Ганнібал провалив тест, бо його відповідь на питання була непевною через те, що зберігалася в пам'яті на темному фоні. Призначена на наступний тиждень комплексна диссекція шийного трикутника потребує яскравих, гарно викладених експонатів.

Із храму потягнулася вервечка останніх хористів, кожен ніс свої шати перекинутими через руку. Ганнібал зайшов у темний Нотр-Дам. Там не було світла, окрім як від офірних свічок. Ганнібал наблизився до мармурової статуї Жанни д'Арк біля південного порталу. Яруси свічок перед нею мерехтіли на протязі, котрим тягнуло з-під дверей. Ганнібал притулювся спиною до темної колони й крізь язички полум'я задивився в обличчя діви. *Палаючий одяг матері*. Червоні плямінці відбивалися в його очах.

Світло свічок грало на обличчі Святої Жанни, надаючи йому несподіваних виразів, випадкових, мов мелодія дзвоників на вільному вітерці. Спогади, спогади... Ганнібал подумав, чи зі своїм досвідом Св. Жанна воліла б іншої згадки про себе, як не через вогонь. Він знав, що його мати воліла б.

¹ Автопсія (грецькою «огляд на власні очі») — анатомічний розтин трупа.

² «Грудинно-під'язиковий м'яз, лопаткво-під'язиковий м'яз, щито-під'язиковий м'яз/шиийний. Аміль».

Почулися кроки церковного сторожа, спершу наблизилося дзеленькання його ключів, відбиваючись від ближніх стін і високої стелі, звук його ходи двоївся, темна височінь відгукувалася на кроки долі.

Спершу він помітив очі Ганнібала, що світилися червоним у сяйві свічок, і древній жах заворушився в ньому. Шия в сторожа онімїла, він перехрестився рукою з ключами. Ах, та це всього лише людина, до того ж молода. Сторож змахнув ключами перед Ганнібалом, мов кадиллом.

— Вже час, — проголосив він, кивнувши головою.

— Так, вже час, і час цей минулий, — погодився Ганнібал і вийшов крізь бічні двері у ніч.

На той бік Сени через місточок Дубле, потім вуличкою Бушері, де з підвального джаз-клубу чується сміх і звуки саксофона. Двоє курять під аркою, подих кайфу долітає від них. Дівчина навшпиньках тягнеться поцілувати хлопця в щоку, Ганнібал відчуває її поцілунок, ніби на своєму обличчі. Осколки вуличної музики мішаються з музикою, що звучить у його голові, додають темпу, ритму, пульсу.

По вулиці Данте, потім перетнути широкий бульвар Сен-Жермен, відчуваючи місячне світло потилицею, далі поза музеєм Клюні¹ на вулицю Еколь Медесин, а там і нічний вхід, над яким горить тьмяна лампочка. Ганнібал відімкнув замок і ввійшов у медичну школу.

¹ Національний музей середньовіччя, відкритий 1843 р. у колишній резиденції абатів Клюні.

Сам-один у будинку, він перевдягся у білий халат і перечитав список завдань. Його ментором і науковим керівником був професор Дюма, талановитий анатом, котрий, замість того щоб заробляти собі на життя практикою, кохався у викладанні. Дюма був метким академістом, але не мав необхідної хірургу зухвалості. Він вимагав, щоб кожен студент писав листа анонімому трупові, котрого буде розтинати, дякуючи цьому донору за привілей вивчення саме його чи її тіла, включно з запевненнями в тому, що до тіла буде явлено повагу, воно буде завжди прикрито в ті моменти, коли не вивчається.

До завтрашніх лекцій Ганнібал мусив приготувати два препарати: грудну клітку з неушкодженою серцевою сумкою-перикардом та акуратну диссекцію черепа.

Ніч у макроанатомічній лабораторії. У просторій кімнаті з високими вікнами й великим вентилятором було доволі прохолодно, тож просякнуті формаліном, накриті простирадлами трупи могли лежати на двадцяти столах цілу ніч. Влітку після робочого дня їх треба було повертати до контейнера. Нещасні тількия під намітками, незатребовані родичами, виснажені, знайдені десь у бічних вуличках, вони померли зіщуленими, обіймаючи себе, поки не задубіли, і тільки потім, у формаліновій ванні, їм нарешті було подаровано розслаблення. Хирляві, наче голопуцьки, мізерні, мов замерзлі в снігу птахи, чию шкіру роздирають зубами голодні люди.

Ганнібалові здавалося недоречним, що при сорока мільйонах загиблих у війні студенти-медики змушені працювати з трупами, котрих так довго вимочували у формаліні, що аж усі кольори з їхніх органів вилиняли.

Іноді щастило і школі діставалися трупи розстріляних у фортах Монруж і Фресне або жертв гільйотини чи шибениці з в'язниці Санте¹. Ганнібалові поталанило з кан-

¹ Монруж та Фресне — старі тюрми в околицях Парижа. Санте («Здоров'я») — побудована в 1867 р. в'язниця, названа по імені вулиці, на яку виходить її фасад; зараз — єдина діюча тюрма в Парижі.

дидатом на диссекцію черепа, з контейнера на нього якраз дивилася голова пацієнта Санте — колобок, запечений в соломі з кров'ю. Школа вже кілька місяців дарма очікувала на новий мотор для хірургічної пилки, тож Ганнібал тим часом переробив американський дріль, припаявши до його жала невеличке роторне лезо. Великий, як хлібний ящик, перетворювач струму дзижчав ледь не голосніше за саму пилку.

Ганнібал уже закінчив розтин грудної клітки, аж раптом, як часто траплялось, погасло світло. Чекаючи на увімкнення електрики, він при гасовій лампі порався біля контейнера, змивав солому й кров з обличчя препарату.

Коли ввімкнули світло, він, не гаючи часу, зрізав купол черепа разом зі скальпом, зробив корональну диссекцію, оголивши мозок. Тоді вприснув у великі кровоносні судини кольорового гелю, намагаючись якомога делікатніше протикати мозкову оболонку *dura mater*. Марудна робота — залишити тверду оболонку майже неушкодженою, але схильний до театральних ефектів професор волів персонально відкривати завісу мозку на очах студентів.

Його легка долоня в гумовій рукавичці спочивала на відкритому мозку. Оповитий спогадами, з порожнечами у власній пам'яті, він через доторк мріяв прочитати минуле мертвої людини і зусиллям волі пригадати своє.

Нічна лабораторія — гарне місце для роздумів, де тишу порушить хіба брязк інструмента або інколи на початку розтину стогін препарату, якщо у його внутрішніх органах збереглося трохи повітря. Ганнібал акуратно виконав диссекцію лівого боку обличчя, потім нарисував обидва боки голови — анатомічні ілюстрації теж входили до його обов'язків стипендіата.

Тепер йому залишалось тільки віднести на постійне зберігання структуру м'язів, нервів і судин обличчя. Тримавши долоню у рукавичці на голові препарату, Ганнібал рушив у глиб свого мозку, ввійшов до передпокою палацу

пам'яті. Вибрав музику, і в коридорах зазвучав струнний квартет Баха; швидко проминувши зали Математики й Хімії, він діставсь до кімнати, яку недавно переніс до себе з музею Карнавале¹ і назвав залом Черепа. За кілька хвилин усе було розташовано на належних місцях, він узгодив анатомічні деталі зі стилем експозиції Карнавале, приділивши увагу тому, щоб синяві вени обличчя не губилися на фоні синіх ниток гобеленів.

Упоравшись із залом Черепа, він затримався на хвилюнку біля входу, в залі Математики. То була чи не найстарша частина його палацу. Йому схотілося знов пережити відчуття, що заповонило семирічного хлопчика, коли він зрозумів теорему, доведення якої показав йому пан Яков. Тут зберігалися всі лекції пана Якова із замку, але не було жодного слова з мисливського будиночка.

Все, що трапилося там, перебувало поза межами палацу пам'яті, хоча ховалося неподалік, десь у найтемніших хижках його сновидінь, обсмалених і чорних, але, щоб дістатись туди, він мусив вийти з палацу. Мусив перейти сніг, у який вмерзли заляпані кров'ю й мозком пана Якова сторінки роздертого Гюйгенсового «Тракта-ту про світло».

У палаці він за бажанням умикав або вимикав музику, а там він не контролював звуків і якийсь із них міг його вбити.

Він виринув із палацу пам'яті на поверхню свідомості й побачив, що повернувся до свого вісімнадцятирічного тіла, яке сиділо біля столу в анатомічній лабораторії, поклавши руку на чийсь мозок.

Ще з годину він малював. Завершений малюнок точно відображав розкриті вени й нерви препарату, що покоївся на столі. Ціла частина обличчя не мала нічого спільного з оригіналом. Це було лице з хижок. Лице Владіса Ґрутаса, котрого Ганнібал називав Синьооким.

¹ Карнавале — музей історії Парижа, що міститься в будинку колишнього готелю «Carnavalet», зведеному 1560 р.

* * *

П'ять прогонів угору вузькими сходами до комірчини над медичною школою і сон.

Низька частина косої стелі мансарди мала японський вигляд, вона гармоніювала з його низьким ліжком. У високому кутку кімнати стояв стіл. Стіни навкруг столу і над ним були рясно завішані замальовками розтинів, безкінечними анатомічними ілюстраціями. На кожному малюнку були виписані точно всі органи й судини, а от обличчя персонажів походили з його сновидінь. На все це з верхньої полиці дивився ікластий череп гібона.

Дух формаліну він ретельно змивав із себе внизу, а решта хімічних запахів лабораторії взагалі не досягали його височіні в цьому старезному, продутому вітрами будинку. Він не впускав до себе в сни ані гротескних образів мерців, ані недооброблених препаратів, ані зарубаних чи повішених, яких йому іноді доводилося забирати з в'язниць. Існував лиш один образ, лиш один звук, що міг його збудити зі сну. І він ніколи не знав, коли той трапиться знову.

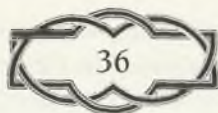
Місяць низенько. Місячне сяйво, розмите хвилястою, пухирчатою шибкою, скрадається по Ганнібаловому обличчю до мовчазної стіни. Воно торкається Мішиної руки на малюнку над його ліжком, повзе до понівечених облич на анатомічних рисунках, маркує образи з його снів і нарешті сягає черепа гібона, спершу яскраво освітлюючи великі білі ікла, а потім і лоб над глибокими очними западинами. З темряви свого черепа гібон дивиться на сплячого Ганнібала. У нього зараз дитяче обличчя. Зі стогоном він повертається на бік, відсмикуючи руку од невидимого хапуна.

Він стоїть у клуні, пригорнувши до себе Мішу, вона кашляє. Каструльник мацає плоть її рук і щось каже, але жодного звуку не виходить із його рота, тільки його гідкий віддих видно в морозному повітрі. Міша тупиться обличчям до грудей Ганнібала, щоб схватися від по-

дихів Каструльника. Щось говорить Синьоокий, аж ось вони співають, дуркують. Він бачить миску й сокиру. Кидається на Синьоокого, колюче підборіддя, смак крові, вони тягнуть Мішу геть. У них є сокира й миска. Він виривається й біжить слідом за ними, так поовільню руухаються ноги, за дверима той Синьоокий і Каструльник підняли Мішу за руки, висячи, вона щосили ввертає голову назад і над закривавленим снігом до нього лине її клич...

Ганнібал прокинувся, задихаючись, він чіплявся за кінчик сновидіння, щільно заплющивши очі, силувався повернутися до тієї миті, коли перервався його сон. Закусивши край подушки, він намагався його детально пригадати. Як називали одне одного ті люди? Які в них імена? Коли він перестав чути звуки? Він не може пригадати, коли втратив цю здатність. Йому було конче потрібно знати, як вони звали одне одного. Він мусив додивитися цей сон до кінця. Він намагався з палацу пам'яті перейти до темних схованок повз розкидані на снігу рештки мозку пана Якова, але не зміг. Він міг витримати образ палаючого на матері одягу, своїх мертвих батьків, Берндта і пана Якова посеред двору. Міг у хаті бачити з балкона, до якого вони з Мішею були прикуті, як унизу рухаються мародери. Але він не міг перейти далі тієї миті, де Міша, підвішена в повітрі, повертає голову, щоб глянути на нього. Що відбувалося після цього, він не міг пригадати, тільки те й пам'ятав, як набагато пізніше його, з ланцюгом на шиї, знайшли солдати, як потім їхав із ними на танку. Він дуже хотів пригадати. Він мусив згадати. *Зубиувигрібнійямі.* Цей спалах не траплявся часто; зараз він аж сів у ліжку. Подивився на гібона в місячному сяйві. *Зуби набагато менші за ці. Дитячі зуби. Не страшні. Майже як мої. Я мушу почути голоси, що ллються з їхнім гнилим диханням, я знаю, чим тхнуть їхні слова. Я повинен згадати їхні імена. Я мушу знайти їх. І знайду. Як мені допитати самого себе?*

Професор Дюма писав м'яким круглим почерком, не схожим на лікарський. У його цидулці йшлося: «Ганнібале, чи не могли б ви розглянути можливість якихось ваших дій стосовно Луї Фера в Санте?»

До записки професор додав вирізку з газети, у якій повідомлялося про вирок Фера і деякі подробиці про нього самого: Фера з Ліона, незначний функціонер режиму Віші, не відзначався тісною співпрацею з окупантами, але пізніше був заарештований німцями за те, що підробляв і продавав талони на харчі. Після війни був звинувачений у співучасті у воєнних злочинах, але виправданий через нестачу свідчень. Тепер французький суд оголосив йому вирок за вбивство з приватних причин двох жінок у 1949 й 1950 роках. Протягом найближчих трьох днів його мають стратити.

В'язниця Санте розташована у чотирнадцятому окрузі, недалеко від медичної школи. За чверть години Ганнібал був уже там.

У дворі робітники міняли труби дренажної системи — там, де з 1939 року, після скасування публічних страт, відрубували голови гільйотиною. Охоронці біля воріт знали Ганнібала в обличчя, тож вони одразу його впустили. Роблячи запис у книзі відвідувачів, він помітив угорі сторінки прізвище інспектора Попіля.

З великої бічної кімнати у центральному коридорі чулося постукування. Проходячи повз прочинені двері, Ганнібал побачив знайоме обличчя. Державний кат Анатоль Турно, знаний як Мсьє де Парі, особисто привіз гільйотину з її гаража на вулиці Томб-Ісвар¹ і тепер встановлював

¹ Tombe-Issoire («Могила Ісвара») — середньовічна вуличка, де начебто було поховано вбитого лицарем Гійомом Оранзьким вождя саксів, велетня Ісвара (Ізоре).

її в тюремному приміщенні. Він мастив коліщатка мутона¹, щоб на них легко з'їхало лезо.

Мсьє де Парі був перфекціоністом. З делікатності він завжди тримав накритою верхню частину своєї машини, щоб його пацієнт не міг бачити леза.

Луї Фера утримувався на другому поверсі першого корпусу Санте в камері смертників, відділеній від інших камер коридором. Гудіння перевантаженої в'язнями тюрми долидало до його камери хвилями зойків, мурмотіння й вигуків, посеред яких він добре чув гепання кувалди Мсьє де Парі, котрий на нижньому поверсі продовжував процес зборки.

Луї Фера був миршавим темноволосим чоловічком зі свіжо виголоеною шиєю й потилицею. На тімені в нього залишили довгий чуб, асистенту Мсьє де Парі зручніше буде вхопити Фера за волосся, ніж за його маленькі вушка.

Фера сидів на тапчані у кальсонах, мацаючи великим і вказівним пальцями хрестика, що на ланцюжку звисав із його шиї. Свої штани й сорочку він акуратно виклав на стільці так, ніби там хтось щойно сидів і раптом десь випарувався з одяжі. Черевики стояли точно під манжетами штанів. Одяг лежав на стільці в анатомічно достовірній позі. Поява Ганнібала не змусила Фера підняти очі.

— Доброго дня, мсьє Луї Фера, — привітався Ганнібал.

— Мсьє Фера вийшов, я тут замість нього, — озвався Фера. — Що вам треба?

Ганнібал, не повертаючи голови, покосився в бік одягу.

— Я хотів попросити, щоб він пожертвував своє тіло медичній школі, на благо науки. З ним поводитимуться шанобливо.

— Ви заберете його тіло куди захочете. Потягнете будь-куди.

¹ Mouton («баран») — металева пластина вагою 30 кг, до низу якої прикручено ніж гільйотини.

— Я не маю права і не зробив би цього, навіть якби мав, я не можу забрати тіло без його дозволу. Тим паче кудись потягти.

— Ага, ось і мій клієнт, — промовив Фера.

Він одвернувся від Ганнібала і почав тихо радитися з одягом, мов той тільки-но зайшов до камери і всівся на стілець. Фера обернувся до ґрат.

— Він хоче знати, у чім його вигода, щоб віддавати вам тіло.

— П'ятнадцять тисяч франків його родичам.

Фера обернувся до одягу, а потім знов до Ганнібала.

— Мсьє Фера каже: «*Нахер тих родичів, хай вони протягнуть руку, а я в неї насеру!*» — Фера притишив голос: — Пробачте йому, він роздратований, але серйозність питання вимагає від мене точної цитати.

— Я цілком вас розумію, — сказав Ганнібал. — А як ви вважаєте, чи він не міг би переказати свій гонорар на щось, що могло б роздратувати його родичів, можливо, це принесе йому задоволення, мсьє..?

— Можете звати мене Луї — у нас із Фера однакові імена. Ні. Я вважаю його дуже впертим. Мсьє Фера живе дещо відстороненим від себе життям. Він каже, що має дуже незначний вплив сам на себе.

— Розумію, він не самотній у цьому сенсі.

— Мені важко повірити, ніби ви щось розумієте, ви самі не більше, як дитя... тобто школяр.

— Але ви можете мені допомогти. Кожен студент школи медицини пише приватного листа подяки донору, з котрим він матиме справу. Знаючи так добре мсьє Фера, ви могли б допомогти мені скласти подячного листа. Просто на випадок того, що він погодиться на пропозицію.

Фера потер лоба. У нього виявилися зайві кісточки на пальцях — видно, колись вони були поламані, а потім неправильно зрослися.

— Хто його читатиме, окрім самого мсьє Фера?

— Лист висітима на шкільній дошці, якщо він того забажає. Весь факультет його побачить, знамениті і впли-

вові люди. Він може дозволити опублікувати того листа в «Le Canard Enchîné»¹.

— Що саме ви могли б йому написати?

— Я звернувся б до нього як до щедрої людини, котра своїм подарунком на користь французького народу зробила свій внесок у науку, у прогрес медицини на благо майбутніх поколінь дітей.

— Забудьте про дітей. Дітей геть.

Ганнібал швидко начеркав вітальну формулу в своєму блокноті. «Як на вашу думку, так буде респектабельно?» Показуючи блокнот із написом, він доволі високо підняв руку, щоб мсьє Фера подивився вгору і можна було прикинути довжину його шиї.

Не дуже довга шия. Якщо Мсьє де Парі не вхопить його міцно за волосся, мало що залишиться нижче під'язикової кістки, навряд чи згодиться для фронтальної експозиції шийного трикутника.

— Ми не повинні забувати про його патріотизм, — сказав Фера. — Коли Великий Шарль² віщав із Лондона, хто відгукнувся? На барикадах був Фера! *Вів ля Франсе!*

Ганнібал помітив, як від патріотичного натхнення на лобі зрадника Фера напружилися жили, як на його шиї нап'ялися яремна вена й сонна артерія. *Ця голова напрочуд придатна для ін'єкцій.*

— Авжеж, хай живе Франція! — підтримав його Ганнібал і подвоїв зусилля. — Ми наголосимо в листі на тому, що його називали вішістом, хоча насправді він був учасником руху опору, так?

¹ «Le Canard Enchîné» («Качка в кайданах») — заснована 1915 р. сатирична газета, що спеціалізується на розслідуваннях політичних, економічних та інших скандалів, сьогоденній її тираж — понад 400 тис.

² Шарль Адре Жозеф Марі де Голль (1890—1970) — генерал, який у 1940 р. відмовився капітулювати разом із більшістю французького генералітету, натомість почав вести з Лондона радіопрограму Бі-Бі-Сі «Вільна Франція». Пізніше керував рухом опору з Алжиру, кілька разів був президентом Франції у повоєнний період.

- Безперечно.
- Він рятував парашутистів, напевне?
- Траплялися випадки.
- Проводив диверсійні акції?
- Дуже часто й не зважаючи на власну небезпеку.
- Намагався захистити євреїв?

Коротка пауза.

- Так. Ризикуючи собою.

— Певне, його піддавали тортурам, його зламані пальці стали жертвою на вівтарі вільної Франції?

— Він все'дно зміг гордо віддати честь, коли Великий Шарль повернувся, — запевнив Фера.

Ганнібал поставив крапку.

— Я тут намітив головні аспекти, то чи можете ви передати йому мої нотатки?

Фера взяв аркуш і прочитав, тикаючи пальцем у кожний пункт, киваючи, щось мурмочучи сам до себе.

— Ви можете звернутися до його друзів по руху опору по додаткові коментарі, я назву вам їхні імена. Хвилиночку.

Фера, обернувшись спиною до Ганнібала, впритул нахилився до одягу. І скоро повернувся з рішенням.

— Ось відповідь мого клієнта: *«До سراки. Передайте юному мудаку, що я поставлю свій підпис тільки після того, як побачу й покуштую снаддїне»*. Вибачаюся, але це буквальна цитата. — Фера конфіденційно подався ближче до дверної решітки. — Тут є люди, котрі розповіли йому, що він може отримати достатньо лаудануму¹ — достатньо, щоб не звертати увагу на ніж. «Заснути й не чути сліз» — так я сформулював би це в судовому засіданні. Скажімо, медична школа Сен-П'єр дає лауданум в обмін за... такий дозвіл. А ви даєте?

— Передайте йому, що я скоро повернуся з відповіддю.

— Я довго не чекатиму, — сказав Фера. — Ось-ось придуть із Сен-П'єр.

¹ Настоянка опію з цукром, назва походить із XVI ст. від лікаря Парацельса.

Він заговорив голосніше і вчепився у комір своєї натільної сорочки, ніби оратор на трибуні у вирізи жилетки.

— Я уповноважений вести перемовини від його імені також із посланцями Сен-П'єр. — А потім ближче до ґрат і тихіше: — Ще три дні, і бідний Фера стане мертвим, а я буду в жалобі й без клієнта. Ви медик. Як ви вважаєте, це боляче? Боляче буде мсьє Фера, коли вони...

— Абсолютно ні. Найнеприємніший період зараз. Очікування. А сам процес — аніскілечки.

Ганнібал вже відійшов, та Фера знову покликав його, і він повернувся.

— Студенти не будуть насміхатися з нього, з його органів?

— Звичайно ж, ні. Препарат завжди лежить накритий, відкриті тільки робочі ділянки.

— Навіть якщо він дещо... незвичайний?

— У якому сенсі?

— Якщо в нього є, скажімо, якісь недорозвинуті органи?

— Таке трапляється часто і не є причиною для якогось гумору, — сказав Ганнібал. *Він кандидат до анатомічного музею, а там до донорів ставляться без поваги.*

Гупання катового мушкетеля віддавалося посмикуванням у кутиках очей Луї Фера, коли він сів на тапчані, поклавши руку на рукав свого компаньйона на стільці. Ганнібал зрозумів, що він уявляє собі зібрану машину: ось стояки, ось ніж із лезом, захищеним шматком надрізаного вздовж садового шлангу, а внизу приймач.

Здригнувшись, Ганнібал зрозумів, на що схожий приймач. Це ж *дитяча ванночка*. Ніби ніж упав — так Ганнібалів мозок відкрояв цю думку, і в раптовій тиші душевний біль Луї здався йому таким знайомим, як вени на обличчі цього чоловіка, як артерії на його власному обличчі.

«Я дістану йому лауданум, — вирішив Ганнібал, подумавши собі. — Не буде лаудануму, куплю опіуму десь у вуличних торговців».

— Дайте мені бланк. Отримаєте заяву, коли принесете наркотик.

Ганнібал глянув на Луї Фера, прочитав його обличчя так само уважно, як до того його шию, учув запах страху і сказав:

— Луї, спитайте у свого клієнта. Всі війни, всі страждання й муки, що траплялися впродовж століть до його народження, до його життя, яким чином вони його хвилюють?

— Ніяким.

— То чому його хвилює те, що відбуватиметься після його життя? Це безпечальний сон. Різниця тільки в тім, що він ніколи не прокинеться з того сну.

Оригінальні дереворити, з яких друкувалися ілюстрації до великого анатомічного атласу Везалія¹ «De Fabrica», були знищені в Мюнхені під час Другої світової війни. Доктор Дюма ставився до гравюр, як до священних реліквій, горе й почуття образи спонукали його до думки про створення нового анатомічного атласу. Він мав стати кращим у ряду атласів, які з'явилися за чотири століття після Везалієвої «Будови людського тіла».

Дюма впевнився в тому, що рисунки краще передають анатомічні деталі, ніж фотографії, вони незамінні при

¹ Andreas Vesalius або Andries van Wesel (1514–1564) — видатний терапевт і анатом родом із Брюсселя, лейб-медик Карла V й Філіпа II, автор одного з найвпливовіших медичних трактатів «De humani corporis fabrica» («Будова людського тіла»).

читанні мутних рентгенівських знімків. Доктор Дюма був чудовим анатомом, але він не був художником. На превелике щастя, йому на очі трапився учнівський малюнок жаби, зроблений Ганнібалом, відтоді він стежив за успіхами хлопця і забезпечив йому стипендію в медичній школі.

Ранній вечір у лабораторії. Вдень доктор Дюма на своїй лекції зробив диссекцію внутрішнього вуха і полишив його Ганнібалові, котрий тепер у п'ятикратному збільшенні малював крейдою на дошці кохлеарні¹ кісточки.

Прозвучав нічний дзвоник. Ганнібал очікував на прибуття з Фресне тіла розстріляного. Він зрушив із місця каталку й поштовхами погнав її вздовж довгого коридору до нічного входу. Одне коліщатко клацало на кам'яній долівці, і він загадав собі не забути його полагодити.

Разом із трупом прибув інспектор Попіль. Двоє санітарів перекинули незграбний вантаж, із якого ще й капотіло, зі своїх нош на каталку й поїхали геть.

Якось леді Мурасакі, дратуючи Ганнібала, сказала, що Попіль зовні схожий на красеня-актора Луї Журдана².

— Доброго вечора, інспекторе.

— Я маю сказати вам кілька слів, — відповів на це Попіль, аж ніяк не схожий на Луї Журдана.

— Нічого, якщо я буду працювати, поки ми розмовлятимемо?

— Нічого.

— Тоді ходімо.

І Ганнібал покотив візок по коридору, коліщатко клацало тепер голосніше. Певне, проблема з підшипником. Попіль потримав прочинені двері лабораторії.

¹ Кохлеарні — притаманні завитку внутрішнього вуха.

² Louis Jourdan (нар. 1919) — французький театральний і кіноактор, знімався також у Голлівуді.

Як Ганнібал і думав, численні рани в грудях, спричинені кулями стрільців в'язниці Фресне, майже висушили тіло. Воно вже годилося для трупного контейнера. Процедура могла почекати, але Ганнібалові кортіло дізнатися, чи в трупній кімнаті Попіль втратить останні залишки своєї схожості на актора Журдана, чи вплине тамтешня обстановка на його свіжий вигляд.

У прилеглу до лабораторії голу кімнату з цементною долівкою вели подвійні двері з гумовим ущільнювачем. Круглий контейнер із формаліном, діаметром дванадцять футів, накривався цинковою лядою. В ляді було кілька люків на довгих горизонтальних завісах. У кутку кімнати у кремаційній печі догорав мотлох дня, сьогодні це були різноманітні вуха.

Над контейнером висів ланцюговий коловорот. Помічені прив'язаними до них номерками трупи, кожний у ланцюговій упряжі, були причеплені до балки по діаметру контейнера. Зі стіни стирчав великий вентилятор із запилюженими лопатями. Ганнібал його ввімкнув і відчинив важкий металевий люк контейнера. Підтягнув тіло, надів на нього упряж, гоїднув лебідку, і перекинутий через борт труп занурився у формалін.

— Ви приїхали з ним із Фресне? — запитав Ганнібал під булькотіння рідини.

— Так.

— Ви були присутні на ексекуції?

— Так.

— Навіщо, інспекторе?

— Я його заарештував. Якщо я його довів до того місця, я мушу і сам там бути.

— Це питання совісті, інспекторе?

— Смерть є наслідком того, що я зробив. Я вірю в наслідки. Ви обіцяли лауданум Луї Фера?

— Лауданум продається легально.

— Але не завжди легально призначається.

— Це звичайна практика з приреченими, в обмін на тіло. Я певен, ви це самі знаєте.

— Знаю. Але не давайте йому наркотик.

— Фера один із ваших? Ви хочете, щоб він був тверезий?

— Так.

— Ви хочете, щоб він відчув усі наслідки, інспекторе? Либонь, ви попросите, щоб Мсьє де Парі зняв накривку зі своєї гільйотини, щоб Фера тверезими очима побачив лезо?

— Мої причини — це мої причини. Від вас лиш вимагається, щоб ви не давали йому лауданум. Якщо я побачу, що він під наркотиком, ви ніколи не отримаєте лікарської ліцензії у Франції: розгляньте таку можливість тверезо.

Ганнібал упевнився, що кімната не справила враження на Попіля. Інспекторські навички в ньому переважали все інше.

Попіль промовив, одвернувшись від Ганнібала:

— Це була б ганьба, а ви такий талановитий. Я радію з ваших успіхів. Ви робите щасливою вашу сім'ю... вона... пишається вами. На добраніч.

— Добраніч, інспекторе. Дякую за квитки в оперу.

Вечір у Парижі. Тихий дощ, блискуча бруківка. Крамарі замикають свої магазини на ніч, женуть дощову воду до ринв, скручених з обривків килимів.

Маленький «двірник» на лобовому склі шкільного фургона був вакуумного типу, його робота залежала від розрідження у впускному колекторі, тож Ганнібалові, щоб очис-

тити шибку, доводилося не раз скидати газ у короткій поїзді до в'язниці Санте.

Він заїжджав у ворота задом, холодний дощ падав йому за комір, коли він висунув голову з бокового вікна, щоб краще бачити, куди здає, охоронець не вийшов із будки, щоб його спрямувати.

У головному коридорі Санте асистент Мсьє де Парі по-манив його до кімнати з машиною. На ньому був цератовий фартух, а на додачу й чохол із такого ж краму прикривав його новий дербі-капелюх. Він встановив щиток перед своїм робочим місцем проти ножа, щоб захистити собі черевики і манжети.

Довга, вистелена цинком плетена корзина, готова скоро прийняти тіло, стояла поряд із гільйотиною.

— Щоб не було ніяких мішків, це наказ начальника тюрми, — сказав він. — Заберете корзину, а потім повернете. Чи ввійде вона в машину?

— Так.

— Може, поміряти?

— Ні.

— Та дійсно, якось його притулите комплектом. Голову засунемо йому під пахву. Всі тут, вони в сусідній кімнаті.

У побіленій кімнаті з високими ґратчастими вікнами лежав на каталці Луї Фера, прив'язаний до *баскулі* — дошки, на якій кладуть під гільйотину. Зверху на нього падало жорстке світло потужних ламп. У його руці стирчала голка крапельниці.

Над ним стояв і щось стиха говорив, притіняючи очі Фера від різкого світла своєю рукою, інспектор Попіль. Тюремний лікар приладнав крапельницю і пустив трохи прозорої рідини.

Попіль не підняв очей, коли в кімнату ввійшов Ганнібал.

— Пригадайте, Луї, — говорив Попіль. — Я хочу, щоб ви пригадали.

Луї одразу зауважив появу Ганнібала і скосив на нього очі. Лише тоді його помітив Попіль і підняв руку у за-

стережливому жесті, щоб той не підходив ближче. Інспектор впритул нахилився до мокрого від поту обличчя Луї Фера.

— Скажіть мені.

— Я поклав тіло Сендрін у два мішки. Я зважив їх на пружних терезах, і рими полилися...

— Забудьте Сендрін, Луї. *Пригадайте*. Хто виказав Клаусу Барб'є¹, де переховують дітей, котрих він потім відправив на Схід? Я хочу, щоб ви пригадали.

— Я спитав у Сендрін, я їй сказав: «Просто доторкнися...» Але вона сміялася з мене, і вірші полилися.

— Ні. Не Сендрін, — перебив його Попіль. — Хто виказав нацистам дітей?

— Я не можу думати про нестерпне.

— Тільки раз перетерпіти, і ви пригадаєте.

Медик додав ще трохи ліків у вену Луї і розтирав йому руку, щоб вони швидше всотувалися.

— Луї, ви мусите пригадати. Клаус Барб'є відправив дітей до Аушвіцу². Хто виказав йому, де їх переховували? Це ви сказали йому?

Лице Луї було сірим.

— Мене заарештувало гестапо за підробку продуктових карток, — промовив він. — Коли вони зламали мені пальці, я здав їм Парду... Парду знав, де ховалися сироти. Взамін за них він зберіг собі голову на плечах і цілі пальці. Зараз він — мер Трен-ля-Форе. Я все бачив, але не міг допомогти. Вони дивилися на мене через задній борт машини.

— Парду, — повторив Попіль. — Дякую вам, Луї.

Попіль вже одвернувся, та тут Фера покликав його:

— Інспекторе?

¹ Klaus Barbie (1913—1991) — гестапівець на прізвисько Ліонський різник, звинувачений у вбивстві 4000 людей, довго переховувався після війни в Латинській Америці, у 1983 р. був висланий із Болівії до Франції, де його засудили на довічне ув'язнення, помер у тюрмі.

² Німецька назва Освенциму.

— Що, Луї?

— Коли нацисти кидали дітей у вантажівку, де в цей час була наша поліція?

Попіль заплющив очі на хвильку, потім кивнув наглядачеві, і той відчинив двері до гільйотинної кімнати. Ганнібал побачив священика і Мсьє де Парі, котрі стояли обабіч машини. Асистент ката зняв ланцюжок з хрестиком із шиї приреченого і вклав його йому в прив'язану до тіла руку. Луї кинув погляд на Ганнібала. Підвів голову й розкрив рота. Ганнібал підступив до нього впритул, і Попіль не зробив спроби його зупинити.

— Куди віддати гроші, Луї?

— У Сен-Сультіс¹. Не в ящик для бідних, а в ящик для душ у Чистилиці. Де наркотик?

— Я ж обіцяв.

У Ганнібала в піджачній кишені лежала пляшечка зі слабеньким розчином опіуму.

Наглядач і помічник ката одноставно відвернулись. Попіль не відвів очей. Ганнібал притулив пляшечку до губ Луї, і той лигнув усе разом. Тоді мотнув головою в бік своєї руки і знову розтулив губи. Ганнібал встиг покласти йому до рота ланцюжок із розп'яттям, перш ніж вони повезли його під ніж.

Ганнібал бачив, що на душі в Луї таки полегшало. Калатка підстрибнула на порозі гільйотинної кімнати, і наглядач зачинив двері.

— Він хотів, щоб його хрестик залишився не ближче до серця, а в його голові, — промовив Попіль. — Ви знали, чого він хотів, чи не так? Що вас так пов'язало з Луї?

— Спільна цікавість до того, де була поліція, коли нацисти вантажили дітей у машини. Ось що нас пов'язало.

Попіль його мало не вдарив. Утримався. Захлопнув свій нотатник і вийшов з кімнати.

¹ St-Sulpice — знаменита паризька церква на однойменній площі, друга за розмірами після собору Нотр-Дам.

Ганнібал тут же звернувся до лікаря:

— Докторе, що це за субстанція?

— Суміш тіопенталу натрію і ще двох снодійних. Її використовують на допитах у Сюрте¹. Іноді допомагає вивільнити заблоковані спогади. У приречених.

— Тоді ми мусимо враховувати присутність цього компонента в лабораторних аналізах крові. Можу я отримати рецепт?

Лікар вручив йому пляшечку.

— Формула і дозування на етикетці.

З сусідньої кімнати почулося важке «гуп».

— Я радив би вам трохи зачекати, — сказав лікар. — Нехай Луї заспокоїться.

Ганнібал лежав на низькому ліжку в своїй мансарді. Полум'я свічок мерехтіло на обличчях, які він замальовував зі своїх сновидінь, тіні вигравали на черепі гібона. Він задивився в порожні очниці мавпи і, закусивши собі нижню губу, імітував гібонові ікла. Поруч із ним стояв заводний грамофон з рупором у формі лілеї. У руці в нього стирчала голка, у шприці був той коктейль, що використовувався на допиті Луї Фера.

— Міша, Міша, я йду. *Вогонь на платті його матері, офірні свічки перед Святою Жанною. Голос сторожа: «Вже час».*

Він увімкнув грамофон і опустив на платівку, на якій були записані дитячі пісні, важке вирло з товстою голкою.

¹ Sûreté — Управління національної безпеки Франції.

Платівка була подряпана, звук жерстяний і кволий, але він його вразив.

Скажи мені, хто він такий, отой маленький чоловічок,
Що стоїть у лісі сам-один...

Він втопив плунжер шприца на чверть дюйма, і розчин обпik йому вену. Він потер собі руку, щоб ліки швидше всотувалися. Блимали свічки, Ганнібал не відривав погляду від намальованих облич людей із його марень і намагався примусити їх ворухити губами. Може, вони спершу заспівають, а потім назвуть свої імена. Ганнібал сам почав співати, щоб спонукати до співу їх.

Як не міг він оживити гібона, так само він не міг примусити рухатися їхні обличчя. Проте саме безгубий гібон перший посміхнувся своїми іклами, його нижня щелепа перекосилася в гримасі, а відтак і той Синьоокий посміхнувся, виразом свого обличчя обпалив мозок Ганнібала. А далі запах диму, у будиночку палають дрова і дим висить шарами у холодній кімнаті, трупні віддихи чоловіків, що стовпилися навкруг них із Мішею перед каміном. Потім їх ведуть до клуні. У клуні розкидано дитячий одяг, чужий, чимось заляпаний. Він не чує, про що балакають чоловіки, не чує, якими іменами вони називають одне одного, аж ось звучить спотворений голос Каструльника: «Берімо її, все́дно вона помре. А він залишиться свіжеееееньким трохи надовше». Він відбивається, кусається, і напливає картина, яку йому нестерпно бачити: Міша висить у їхніх руках, метляє ногами над скривавленим снігом, пручається, **ОГЛЯДАЄТЬСЯ НА НЬОГО.**

«АННІБА!!!» — чує він її голос...

Ганнібал сів у ліжку. Рука, різко зігнута в лікті, сама додавила плунжер шприца до кінця.

А тоді клуня попливла кругом нього.

«АННІБА!!!»

Ганнібал вирвався, побіг до виходу вслід за ними, йому прищемили руку дверима клуні, тріснули кістки, Синьоокий оглянувся з піднятим поліном, вдарив його по го-

лові, знадвору почулося гепання сокири, і знову настала рятівна тиша.

Ганнібал борсався на ліжку, намагаючись сфокусувати зір на тінях, що пропливали по стіні.

Після того. Після того, чого він не міг бачити, не міг чути, не міг пережити. Заходить у дім, на скроні в нього засохла кров, у плечі стріляє біль, він прикутий до перил над сходами, на нього накинuli якусь шмату. Грім... ні, то вибухи артилерійських снарядів у лісі, чоловіки перед каміном оточили шкіряну торбу кухаря, вони зривають із себе емблеми й жетони і кидають їх у торбу разом із документами, вивертають папери з портмоне і ладнають собі на руки пов'язки Червоного Хреста. Раптом ревіння і сліпучий спалах фосфорного снаряда, що влучив у башту мертвого танка на подвір'ї, і вже будиночок горить, горить. Бандити вибігають у ніч, до свого напівгусеничного фургона, лиш кухар, майстер фальшувати документи, затримується у дверях. Прикриваючи собі рюкзаком обличчя від жару, він дістає з кишені великого ключа і кидає його Ганнібалу одночасно з новим вибухом, вони з ним навіть не встигли почути виття того снаряда, будинок здригається, нахилється балкон, Ганнібала притискає до перил, кухаря накриває сходами. Ганнібал чує, як тріщить його волосся в язиках полум'я, а потім він уже надворі, з ревінням стартує фургон і зникає в лісі, жевріє край шмати, що висить на нім, від вибухів здригається земля й осколки свистять повз нього. Він гасить ковдру, що жевріє, об сніг, і чвалає геть, геть, рука обвисла.

Сірій світанок над дахами Парижа. У грамофона в мансарді закінчився завод, він зупинився, свічки догоріли. Очі Ганнібала розплющені. Обличчя на стінах застигли. Вони знову перетворилися на етюди пастеллю, пласкі аркуші, яких торкається протяг. На черепі гібона його звичайний вираз. Починається день. Світло надходить. Нове світло звідусіль.

Під низьким сірим небом Литви у Вільнюсі міліцейський седан «шкода», лякаючи пішоходів, звернув із ділової вулиці Свентарагіо¹ у бічний провулок біля університету, люди відскакували на тротуари і стиха лаялися. Авто зупинилося перед недавно побудованим росіянами багатоквартирним будинком, котрий посеред старого кварталу виглядав якимсь одороблом. Високий чоловік у радянському військовому строї вийшов із машини і, провівши пальцем вниз по гудзиках кітеля, натиснув кнопку поряд з табличкою «Дортліх».

Дзвінок пролунав у квартирі на третьому поверсі, де лежав старий, стіл поряд із його ліжком було заставлено ліками. На стіні над ліжком коливався маятник швейцарського годинника. Від годинника до подушки тягнувся шнур. Ще кріпкий був чоловік, але вночі, коли його охоплював страх, він міг потягнути за шнур і почути посеред темряви бій годинника, переконатися, що він ще не мертвий. Хвилинна стрілка рухалася стрибками. Йому ввижалося, ніби маятник, хитаючись туди-сюди, вирішує, коли ж пробити йому смертну годину.

За власним хрипким диханням старий не розчув дзижчання дзвінка. До нього долетів вже голос домробітниці з сіней, а потім і вона сама просунула у двері найжачену чепчиком голову.

— Ваш син, пане.

Відсторонивши її, до кімнати зайшов лейтенант Дортліх.

— Привіт, батьку.

— Я ще не мертвий. Рано мене грабувати.

Старому було незвично від того, що злість спалахує у нього в голові, але вже не торкається його серця.

¹ Свенторог — язичницький бог; долина Свенторога — стародавня назва місцевості, де пізніше постав Вільнюс.

— Я приніс тобі шоколаду.

— Віддай його Бергід, коли йтимеш геть. Тільки не згвалтуй її. Прощайте, офіцере Дортліх.

— Пізно вже так поводитися. Ти вмираєш. Я прийшов взнати, чи не міг би я ще щось для тебе зробити, зрештою, це я організував тобі цю квартиру.

— Міг би змінити собі прізвище. Скільки разів ти змінював собі хазяїв?

— Скільки було треба, щоб залишитися живим.

На Дортліху був мундир із темно-зеленими кантами радянських прикордонних військ. Він зняв рукавичку і підступив до ліжка. Спробував пальцем нащупати батьків пульс, але старий відштовхнув його пошрамовану руку. Вигляд руки сина зволожив батьківські очі. Із зусиллям старий підвів свою руку і торкнувся медалей, що звисали з грудей схилоного над ліжком Дортліха. Серед нагород були знаки відмінника органів МВС, Інституту вдосконалення начальників в'язниць і таборів та відмінника понтонних і мостобудівних частин. Остання прикраса була заслуженою, Дортліх дійсно збудував кілька понтонних мостів, але для гітлерівців, коли служив у трудовому батальйоні. Це був красивий емальований знак, і, якщо хтось запитував про його походження, він обривав балачку: «Такі речі не роздають направо й наліво».

— Я прийшов не по твоє благословення, я прийшов узнати, чи не потрібно тобі щось, і попрощатися.

— Гидко бачити тебе в російській формі.

— Двадцять сьома стрілецька¹, — нагадав Дортліх.

— Ще гидотніше було тебе бачити в нацистській формі, це вбило твою матір.

— Нас було чимало. Не я один. Я зберіг собі життя. А ти отримав собі смерть у постелі, а не десь у канаві. У тебе є вугілля. Все це тобі забезпечую я. Поїзди на Сибір ідуть забиті. Люди сидять одне в одного на головах

¹ 27 стрілецька «Омська» дивізія була в складі військ РККА, що завершили анексію Литви Радянським Союзом у 1940 р.

і серуть у свої капелюхи. Втішайся своїми чистими простирадлами.

— Гругас був гіршим за тебе, і ти це знав. — Задишка перервала його фразу. — Чому ти пішов за ним? Ти мародерствував разом із бандитами й злочинцями, ви грабували будинки, ви роздягали мертвих.

Дортліх відповів, ніби не чув того, що казав йому батько.

— Коли я був малим і облікся, ти сидів біля моєї постелі й вирізав дзигу. Ти подарував її мені, а коли я вже міг утримати пруток, ти показав мені, як нею вертіти. Красива дзига, на ній там всякі звірі. Вона й зараз у мене є. Дякую тобі за дзигу.

Він поклав шоколад біля ліжка на підлогу, щоб батько не міг його скинути туди сам.

— Вертайся до міліцейської управи, дістань моє досьє і зроби на нім позначку «Родичі невідомі», — промовив Дортліх-батько.

Дортліх дістав із кишені аркушик паперу.

— Якщо хочеш, щоб я відправив твоє тіло додому, коли ти помреш, підпиши оце, і нехай лежить. Бергід тобі допоможе і засвідчить твій підпис.

Машина їхала по гамірній вулиці Радвілайтес¹, Дортліх сидів мовчки.

За кермом був сержант Свенка, він запропонував Дортліху сигарету і спитав:

— Важко його бачити?

— Я радий, що я не на його місці, — відповів Дортліх. — Ця курва, його домробітниця... краще б я пішов до нього, коли вона в церкві. Церква... вона ризикує свободою, ходячи до неї. Думає, ніби я про це не знаю. Батько не проживе й місяця. Я відправлю його тіло до його рідного міста в Швеції. У нас буде приблизно три кубометри вільного простору під трупом, гарний контейнер завдовжки три метри.

¹ Вулиця імені Барбори Радвілайте (1520—1551), дружини великого князя литовського і короля польського Зигмунда Августа.

У лейтенанта Дортліха поки що не було власного кабінету, але він мав свій стіл у колегіальній кімнаті дільниці, де престижність місця вимірювалася його наближеністю до пічки. Зараз, навесні, піч стояла холодною, на неї було навалено папери. З тих документів, що лежали на столі в Дортліха, п'ятдесят відсотків були бюрократичним мотлохом і половину його можна було безбоязно викинути геть.

Між міліцейськими дільницями й МВС сусідніх Латвії та Польщі майже не існувало прямого зв'язку. Міліція в сателітних радянських країнах керувалася з центрального управління в Москві, нагадуючи колесо зі спицями, але без обода.

Йому треба було проглянути деякі папери, зокрема спецтелеграму — список іноземців, котрі отримали візу на в'їзд до Литви. Дортліх порівнював його з довгим реєстром осіб, що перебувають у розшуку, і списком політично ненадійних. Восьмим у списку тих, хто отримав візу, був Ганнібал Лектер, котрий не так давно став членом молодіжного союзу при Французькій комуністичній партії.

Дортліх поїхав власним «вартбургом»¹ на центральну телефонну станцію, звідки він приблизно раз на місяць вирішував свої приватні справи. Почекав надворі, поки на зміну не з'явився Свенка. Тільки-но Свенка зайняв робоче місце біля головного пульта, тут і Дортліх опинився в телефонній кабіні, звідки по магістральній лінії, крізь тріщання й гудіння, міг поговорити з Францією. Він підключив до телефону вимірювач потужності сигналу й, боячись підслуховування, не відводив очей від його стрілки.

У темному підвалі ресторану у Фонтенбло задзвонив телефон. Він дзеленчав п'ять хвилин, аж ось нарешті підняли слухавку.

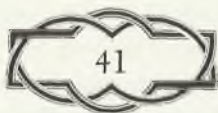
— Слухаю.

¹ Певне, йдеться про ту модель британської спортивної машини «Austin-7», яку під назвою «Wartburg» у 1930-х рр. будувала за ліцензією компанія «BMW». Східнонімецький легковик «Wartburg» із трьохциліндровим двохтактним двигуном почав випускатися тільки у 1956 р.

— Декому варто відповідати швидше, я тут сиджу, ризикую своєю сракою. Треба організувати, щоб наші друзі в Швеції готові були прийняти тіло... І ще, сюди їде хлопець Лектер. По студентській візі від союзу комуністичної молоді.

— Хто?

— Міркуй. Ми про це вже балакали, коли обідали з тобою останнім разом, — сказав Дортліх і глянув у список. — Мета його візиту: *Каталогізація для народу книг у бібліотеці замку Лектер*. Це, звісно, жарт — росіяни давно підтерлися всіма тими книжками. Треба щось робити там, у вас. Ти знаєш, кому про це сказати.

На північний захід від Вільнюса, неподалік річки Неріс, лежить у руїнах стара електростанція, перша в цьому краї. У кращі часи вона забезпечувала електрикою місто, кілька тартаків і механічний заводик над річкою. Вона працювала безперервно при всіх режимах, допоки сюди постачали польське вугілля, яке підвозили вузькоколійкою або річковими баржами.

Люфтвафе розбомбили її в перші п'ять днів німецької агресії. З появою нових радянських ліній електропередач відновлювати стару станцію ніхто не збирався.

Дорога до електростанції була перегороджена ланцюгом, примкнутим до двох бетонних стовпів. Замок поїла зовні іржа, але всередині він був добре змащений. Напис російською, литовською і польською мовами застерігав: «Обережно! Міни. Прохід заборонено!»

Дортліх виліз із машини і скинув ланцюг на землю. Сержант Свенка переїхав через ланцюг. Кущі бур'яну про-

росли крізь гравійне покриття, він чіплявся за дно машини з гідким скреготінням.

Свенка промовив:

— Оце тут весь персонал...

— Так, — обірвав його Дортліх.

— Ви вважаєте, тут насправді є міні?

— Ні. А якщо я помиляюся, ти про це визнаєш, — відказав Дортліх.

Він дуже не любив, коли хтось ставав надто обізнаним у його справах, і зараз дратувався, бо не міг обійтися без допомоги Свенки.

Ленд-лізівський будиночок Ніссена¹, обгорілий з одного боку, стояв біля потрісканого чорного фундаменту старої електростанції.

— Давай он туди, до куців на горбочку, задом під'їдь. Дістань ланцюг, — наказав Дортліх.

Дортліх прив'язав ланцюг до буксирного ікла вантажівки і посмикав вузол, щоб той осівся. Потім покопався в куцах, знайшов там край збитого з колод щита, прив'язав до нього ланцюг і махнув, машина рушила вперед, трохи відтягла щит разом із вирослими на ньому кущами, на їх місці виявилися металеві двері до бомбосховища.

— Після останнього нальоту німці скинули парашутистів, щоб контролювати переправи через Неріс, — сказав Дортліх. — Персонал станції ховався тут. Якийсь парашутист постукав у двері, а коли вони йому відчинили, він вкинув туди фосфорну гранату. Ледве потім відчистили. Треба хвилю зачекати, перш ніж заходити.

На цій фразі Дортліх встиг відімкнути три висячих замки на дверях.

Коли він їх розчахнув, в обличчя Свенці дунуло застійним повітрям, що пахло згариною. Дортліх ввімкнув електричний ліхтарик і рушив униз крутими металевими

¹ Розроблений британським інженером-полковником Пітером Ніссеном по типу традиційних вігвамів індіанців-ірокезів сталевий будинок швидкої зборки. У війну ніссени масово постачалися до СРСР у рамках матеріальної допомоги західних союзників Ленд-Лізі.

сходами. Свенка глибоко вдихнув і почав спускатися слідом. Внизу було побілено, вздовж стін ішли ряди неструганих дерев'яних полиць. На них лежали твори мистецтва. Обгорнуті рядном ікони і довгі шереги алюмінієвих тубусів для мап із нарізними пробками, залитими воском. У дальньому кутку сховища стояли порожні картинні рами, з деяких акуратно були повитягувані цвяшки, з деяких звисали шматки країв поспішно вирізаних полотен.

— Бери все з цієї полиці і оте, на тому кінці, — наказав Дортліх. Він підхопив кілька обмотаних цератою згортків і повів Свенку до хатинки Ніссена. У ній на риштованні стояла гарна дубова труна, прикрашена емблемою Клайпедської асоціації річковиків і океанських трудящих. По периметру труни йшов декоративний привальний брус, а донна її частина була темнішого кольору, ніби верх і низ розділяла ватерлінія — гарна дизайнерська домовина.

— Судно для душі мого батька, — промовив Дортліх. — Подай-но мені отой пак із ганчір'ям. Важливо, щоб ніщо в ній не торохтіло.

— Якщо заторохтить — подумують, то його кістки.

Дортліх ляснув Свенку по губах.

— Май хоч трохи поваги. Подай-но мені викрутку.

Ганнібал Лектер опустил брудне вагонне вікно і дивився, дивився, а поїзд мчав крізь стрункий підріст лип і ялинок, що височіли обабіч колії, а потім, на відстані менше милі, він побачив вежі замку Лектер. Ще через дві милі потяг застогнав, заквилив і зупинився на полустанку Дубрунет, щоб заправитися водою. Кілька

солдатів і робітників злізли й стали мочитися на сусідню колію. Різкий окрик кондуктора примусив їх повернутися спинами до пасажирських вагонів. Ганнібал вийшов разом із ними, з рюкзаком за плечима. Коли кондуктор повернувся до вагона, Ганнібал ступив у ліс. Він м'яв у руках шматок газети на той випадок, якщо хтось із залізничників бачив його з висоти водокачки. Стоячи за деревами, він перечекав, поки паровоз, пфукаючи парою, не зник з очей разом зі своїм потягом. Нарешті він був сам у тихому лісі. Втомлений і повний наснаги.

Коли Ганнібалові було шість років, Берндт водив його вгору по гвинтовій драбині на водокачку і дозволив зазирнути через порослий мохом край баку у воду, де відбивалося небесне коло. Всередину бака вела своя драбина. Берндт при всякій нагоді любив поплавати в цьому баці з однією сільською дівчиною. Берндт мертвий, десь лежить у лісі. Дівчина, скоріш за все, теж.

Ганнібал швидко скупався в баку і виправ свої речі. У воді він думав про леді Мурасакі, уявляв собі, ніби вони купаються тут із нею разом.

Він вертався колією, тільки раз, зачувши звіддала стукіт ручної дрезини, зійшов із рейок і сховався за деревами. Важелі качали двоє міцних мадярів, їхні сорочки були обв'язані навкруг поясин.

За милою від замку колією перетинала нова радянська лінія електронепередач.

Напрямок їй крізь ліс було розчищено бульдозерами. Ганнібал відчув статичну напругу, проходячи під важкими дротами, волосся на його руках стало дибки. Він відійшов подалі від лінії й залізничної колії, щоб заспокоївся компас на біноклі. Звідси до мисливського будиночка, якщо він ще зберігся, колись пролягали лісові стежки. Ця електрична лінія біжить прямо, аж ген поза обрій. Якщо вона ніде не повертає вбік, то проходить за кілька кілометрів від мисливського будинку.

Він дістав із рюкзака американський бойовий пайок, залишки якого розпродавали зі складів, і викинув по-

жовклі цигарки, а поки виїдав із банки консервоване м'ясо, йому згадувалося. *Сходи валяться на кухаря, стіни догорають.*

Можливо, нічого там не залишилося від будинку. А якщо хата ще стоїть і хоч щось у ній збереглося, це, певно, лише тому, що мародерам не вдалося розчистити її від важких колод. Аби зробити те, чого не зуміли зробити мародери, йому потрібна тяглова сила. Отже, треба спершу йти до замку. Ганнібал наблизився крізь ліс до замку Лектер у присмерку. Побачивши свій дім, він не відчув абсолютно нічого; дивитися на будинок свого дитинства — не така вже то й позитивна терапія, хоча це допомагає виміряти глибину печалі (звичайно, якщо цього прагнеш).

Замок виглядав чорним на тлі догораючого заходу, пласким, як той вирізаний із паперу замок, у якому колись жили Мішині ляльки. Її картонний замок займав у його душі набагато більше місця, ніж цей, кам'яний. Паперові ляльки корчаться, коли горять. *Полум'я на платті матері.*

З-за дерев поза стайнею він почув гуготіння вечері, а потім сироти заспівали «Інтернаціонал». Позаду нього в лісі дзвякнув лис.

Якийсь чоловік у брудних чоботях, із лопатою й відром, вийшов зі стайні і попрямував через город. Він присів на Воронячий камінь, зняв із себе чоботи і ввійшов до кухні.

Кухар сидів на Воронячому Камені, казав Берндт. Його застрелили за те, що він єврей, а він плюнув на хіві, котрий у нього стріляв. Берндт не називав імені того хіві. «Краще тобі не знати, з ким я поквитаюся після війни», — повторював він, стискаючи кулаки.

Нарешті суцільна темрява. Принаймні частина замку освітлювалася електрикою. Коли світло ввімкнулося в кабінеті директора, Ганнібал підняв до очей польовий бінокль. Крізь вікно він побачив, що італійська стеля в кімнаті його матері тепер по-сталінському побілена, щоб

не було видно мальованих фігур героїв релігійно-буржуазних міфів. Скоро сам директор з'явився у вікні, зі склянкою в руці. Він обважнів, зсутулився. Старший вихователь показався за його спиною і поклав директору руку на плече. Директор одвернувся від вікна, а за хвилину в кабінеті погасло світло.

Рвані хмарки пробігали повз місяць, їхні тіні скакали по зубцях веж і зісковзували на дах. Ганнібал чекав ще півгодини. Потім, рухаючись у тіні хмари, опинився біля стайні. Там, у п'їтмі, фуркав великий кінь.

Цезар прокинувся і схрапнув, він почув, коли зайшов Ганнібал, його вуха повернулися на звук. Ганнібал подув коневі в ніс, почухав йому шию.

— Прокидайся, Цезарю, — шепнув він коневі у вухо.

Той війнув вухом Ганнібалу по обличчю. Ганнібал притиснув собі знизу до носа пальця, щоб утриматися, не чхнути. Він затулив зібраною в «чашечку» долонею рефлектор свого ліхтаря й оглянув коня. Цезар був вичесаний, його копита мали гарний вигляд. Зараз йому тринадцять, він народився, коли Ганнібалові було п'ять.

— Ти набрав хіба що з сотню кіло, — сказав Ганнібал.

Цезар дружньо штовхнув його носом, і Ганнібалові, щоб не впасти, довелося вхопитися за край стійла. Він надів на коня вузду, підбитий повстю хомут і дворемінні гужі та підв'язав шлеї. До упряжі він підвісив торбу з вівсом, Цезар повернув голову, бажаючи скоріше засунути носа в торбу.

Ганнібал зазирнув до комірчини, де його колись були замикали, і взяв звідти в'язку мотузки, інструменти й газовий ліхтар. Ніякого світла в замку вже давно не горіло. Ганнібал зійшов з конем із гравію на м'яку землю, повів його в бік лісу, у напрямку рогатого місяця.

У замку ніхто не бив на сполох. Сержант Свенка, котрий весь цей час спостерігав із зубчастої західної вежі, підняв до рота мікрофон важкої польової радіостанції, яку він випер сюди, подолавши дві сотні сходинок.

На краю лісу поперек стежки лежало велике дерево, на нім був знак із написом російською: «Осторожно! Мины».

Ганнібал із конем обминули зрубане дерево і ввійшли до лісу свого дитинства. Бліде місячне світло, проникаючи крізь лісовий покрив, малювало сірі плями на зарослій стежині. Цезар ступав у темряві обережно. Вони вже далеко заглибилися в ліс, і тільки тоді Ганнібал запалив гасовий ліхтар. Він ішов попереду. Кінські копита, завбільшки як тареля, топтали край світлової плями. На узбіччі стежки з землі, мов гриб, стирчав шишкуватий кінець людського стегна.

Іноді він балакав до коня. «Скільки разів ти возив нас цією стежкою в колясці, Цезарю? Мішу й мене, і няню, і пана Якова?»

Три години вони розсували гілля своїми грудьми й аж ось нарешті вийшли на галявину.

Мисливський будиночок стояв на місці цілий. Він не поменшав у його очах. Будинок не видався пласким, як замок, він грізно манячив, як і в його снах. Ганнібал зупинився на краю лісу й дивився. Тут паперові ляльки по сю пору корчилися у вогні. Будинок наполовину обгорів, частина даху провалилася всередину. Кам'яні стіни не дали йому зовсім розсипатися. Галявина заросла бур'яном по пояс і кущами вище людського зросту.

Згорілий танк так і стояв перед хатою, весь обплетений виноградом й усякими виткими рослинами, квітучі паго-ни звисали з його гармати, а хвіст мертвого бомбардувальника «штука» стирчав із високої трави, мов вітрило.

Там, у городі, няня ставила для Міші ванну, і коли сонце нагрівало воду, Міша сиділа в цій ванні й махала руками на білих метеликів-капустянок, що кружляли навколо неї. Одного разу він зрізав баклажан і приніс їй,

вона любила цей колір, пурпуровий на сонці, вона сиділа у ванні, обнімаючи теплий плід.

Траву біля ґанку ніхто не топтав. На сходинках і перед дверима покоїлися купи листя. Ганнібал придивлявся до хатини, поки місяць подолав дистанцію на ширину розчепірених пальців.

Час, вже час. Ганнібал вийшов на місячне світло з прихистку дерев, ведучи за собою великого коня. Він підійшов до помпи, змочив її жменею води з фляги і качав, аж поки скиглення насоса не породило холодної підземної води. Він понюхав, попробував воду, налив Цезарю, той випив майже піввідра і отримав дві жмені зерна з торби. Скиглення помпи розносилося по лісу. Сич видав своє «пугу-пугу», і Цезар нашорошив вуха.

За сто метрів звідти, у гущавині між дерев, Дортліх почув скиглення насоса і під його прикриттям просунувся трохи вперед. Він міг тихо пробиратися крізь високу папороть, але сухе галуззя зраджувало його тріском під ногами. Він укляк, коли на галявині запала тиша, а потім почув, як десь між ним і будинком скрикнув птах і спурхнув, пролітаючи над ним, він перекрив небо, його крила виявилися негадано широчезними, коли він без жодного помаху планував між густим плетивом гілок.

Дортліха пробрав дроз, він підняв комір і присів у папороті перечекати.

Ганнібал поглянув на будинок, а будинок поглянув на нього. Всі шибки були вибиті. Темні вікна дивилися, як очниці черепа гібона. Його скати й кути змінені осіданням, його зріст змінений високими заростями навкруги, — так мисливський будинок його дитинства перетворився на темні хижі з його кошмарів. Він наближався до нього через захарашений сад.

Тут лежить його матір, її плаття палає, а пізніше він кладе свою голову їй на засніжені груди, і її груди змерзли на камінь. Там лежав Берндт, а там на снігу

мерзлі кавалки мозку пана Якова серед пошматованих сторінок. Його батько долілиць біля сходинок, померлий із власної волі.

Нічого тут не лишилося на землі.

Хатні двері були потрощені й трималися на одній завісі. Він зійшов на ганок і штовхнув їх. У будинку щось живе прошелестіло до себе у схованку. Ганнібал підняв ліхтар і ступив усередину.

Кімната була обвуглена, напіввідкрита небу. Сходи розбиті аж під площадку, зверху на них упали сволоки. Стіл розтросщений. У кутку перекинутий на бік кабінетний роля, клавіші з слонової кістки щиряться у світлі Ганнібалового ліхтаря. На стінах кілька графіті російською: «пятилетку нахуй» та «капитан Саенко большая жопа». Пара малих звірят вискочила у вікно.

Кімната приголомшила Ганнібала тишею. Підбадьорюючи себе, він грюкав ломиком, здирав дашок із великої печі, щоб встановити там свій ліхтар. Духовки були відчинені, решітки з них зникли, либонь, їх разом із чавунами забрали волоцюги, щоб варити собі щось на лісових багаттях.

Працюючи при світлі лампи, Ганнібал, наскільки було можливо, розчистив уламки навкруг сходів. Сходи пришилило до підлоги великими кроквами, немов обгорілими сірниками гігантських розмірів.

Світанок зазирнув у порожні вікна, а він усе ще працював, і перші промені сонця відбилися в очах закопченої голови мисливського трофею на стіні.

Ганнібал кілька хвилин розглядав кучугуру стояків, накинув подвійний вузол на колоду в центрі купи і, розмотуючи канат, задом вийшов у двері.

Ганнібал розбудив Цезаря, котрий одночасно дрімав і скуб траву. Він трохи поводив коня подвір'ям, щоб той розігрівся. Важка роса просякла холоші його штанів, вона блищала на траві і, мов холодний піт, вкривала алюмінієвий хвіст пікіруючого бомбардувальника. При денному світлі він побачив, що лоза рано розвинулася в парнико-

вих умовах кабіни літака, велике листя, молоді кручені вусики. Пілот так і сидів там, стрілець позаду, а виноград звивався навкруг його ребер, проріс крізь його череп.

Ганнібал причепив трос до гужів і провів Цезаря, поки великий кінь своїми плечима й грудьми не відчув вантаж. Він клацнув Цезарю у вухо звуком із їхнього дитинства. Цезар наліг на упряж, його м'язи напружилися, і він рушив уперед. Тріск і гупання почулося з будинку. Попіл і сажа вилетіли з вікна і майнули в ліс, немов темрява втікала геть.

Ганнібал погладив коня. Не чекаючи, поки осяде пил, він обв'язав собі обличчя хустиною і ввійшов у дім, перелізаючи через зрушену купу колод, кашляючи, він звільнив кінець мотузки і прив'язав її знову. Ще два ривки — і найважчі уламки зсунуто з глибокого шару бутового підмур'я, з місця, де обвалилися сходи. Він залишив Цезаря прив'язаним, а сам ломом і лопатою копався в уламках, відкидаючи поламані меблі, обгорілі подушки, корковий ящик-термос. З купи він підняв обвуглену кабанячу голову на підставці.

Голос матері: *перли перед свиньми.*

У кабанячій голові заторохтіло, коли він нею потряс. Ганнібал вхопив кабана за язик і потягнув. За язик витяг корок. Він нахилив голову рилом донизу — і прикраси його матері посипалися на плиту. Він не став розглядати коштовності, а мерщій знову кинувся копати.

Коли він побачив Мішину ванну, її мідний край із витою ручкою, він зупинився й випростався. Кімната попливла на якусь мить, він ухопився за холодний ріг печі, притулив лоба до холодного заліза. Вийшов надвір і повернувся з обережком квітучих гілок. Не зазирнув у ванну, просто навалив жужмом на неї квіти і поставив ванну на піч, не стерпів бачити її там і виніс надвір, де встановив її на танк.

Шум і довбання в хаті дозволило Дортліху непоміченим підібратися ближче. Він зачався у темряві лісу, користуючись одним оком та одним окуляром свого польового бінокля, дозволяючи собі дивитися, тільки коли чулося човгання лопати й гупання лома.

Ганнібалова лопата наткнулася на кістяк руки, а слідом він виколупав череп кухаря. Добрий знак подає усмішка скелета — його золоті зуби говорять про те, що мародери сюди не дорилися — і тут він побачив затиснуту в кістянній руці, що так і стирчала з рукава, шкіряну кур'єрську сумку кухаря. Ганнібал витяг її з-під руки і відніс до плити. Речі з неї посипалися торохкотливі: різноманітні металеві емблеми різних військ, литовські поліцейські значки, бронзові есесівські блискавки, черепи з кістками з головних уборів ваффен СС, алюмінієві орли литовської поліції, мідні нашійні знаки Армії Спасіння, і останні шість — особисті ідентифікаційні жетони з іржостійкої сталі.

Верхній у купці належав Дортліху.

Цезар звертав увагу на речі двох класів у людських руках: яблука й торби з вівсом належали до першого класу, а батоги та дрючки — до другого. До нього не можна було наблизитися з ломакою в руці, так на коня вплинуло його вигнання оскаженілим кухарем із городу, коли він був ще лошам. Якби Дортліх, вийшовши з лісу, не тримав у руці начинений свинцем міліцейський кийок, Цезар напевне зігнував би його. А так кінь фиркнув і, гупаючи копитами, відступив на кілька кроків, потяг за собою мотузку по східцях будинку і повернувся назустріч людині.

Дортліх позадкував знов під прикриття лісу й зник за деревами. Він відійшов ще на сотню кроків, подалі від хати, невидимий для поглядів із порожніх вікон, зачався у заростях мокрої від роси папороті, що сягала йому по груди. Дістав пістолет і вимкнув запобіжник. Прикрашена вигадливим різьбленням вікторіанська вбиральня стояла метрів за сорок позаду будинку, посаджений колись обабіч вузької стежини чебрець здичавів і витягся вгору, а куртини куців, що маскували туалет, зрослися поперек стежки. Дортліх там ледве продирався, гілля й листя сипалося за комір, йому подряпало шию, але живопліт був гнучким і не тріщав. Він тримав перед обличчям кийок і тихо просувався вперед. Із кийком в одній руці, з пістолетом у другій, він

зробив два кроки до бічного вікна будинку, та раптом дістав удар лопатою руба поперек хребта, і ноги йому заціпило. Постріл влучив у землю, коли йому підкосилися коліна, і тут же додався удар пласкою лопатою по черепу, і він, ще при свідомості, упав лицем у траву, а далі прийшла темрява.

Пташині співи, зграї вівсянок співають між дерев, і жовте ранкове світло на високій траві, похиленій там, де пройшли Ганнібал із Цезарем.

Ганнібал притулився спиною до згорілого танка і на п'ять хвилин заплющив очі. Він повернувся до ванни і підчепив квіти пальцем — достатньо, щоб побачити останки Міші. Його якимось зле втішало те, що він бачив усі її дитячі зуби при ній — одне жакхливе видіння розвіялось. Він висмикнув із ванни лавровий листок і відкинув його геть.

З прикрас на печі він вибрав брошку, котру пам'ятав на материних грудях, низка діамантів перетворилася на стрічку Мьобіуса. Він зняв тасьму з камеї і причепив брошку в тому місці, де Міша любила, щоб їй пов'язували стрічкою волосся.

На гарному схилі, лицем на схід, над будиночком він вирив могилу і виклав її всіма дикими квітами, які зміг назбирати. Поставив ванну в могилу і накрив її черепицею з даху.

Він стояв у головах могили. На звук Ганнібалового голосу підняв голову від запашної трави Цезар.

— Міша, ми отримуємо спокій, коли розуміємо, що Бога нема. Що ми не раби небес, змушені вічно цілувати Господню дупу. Те, що отримала ти, — краще за рай. Ти отримала благословенне забуття. Я плачу за тобою щодня.

Ганнібал закидав могилу і долонями рівно розгладив землю. Він посипав могилу сосновими голками, листям і тоненькими гілочками, поки вона перестала відрізнятися від решти лісового ґрунту.

На крихітній галявині неподалік від могили сидів Дортліх, очманілий, прив'язаний до дерева. Ганнібал із Цезарем приєдналися до нього.

Вигідно влаштувавшись на землі, Ганнібал переглянув уміст його сумки. Мапа і ключі від машини, армійський консервний ніж, бутерброд у клейончастій обгортці, яблуко, запасні шкарпетки, портмоне. З портмоне він дістав посвідчення і порівняв його з жетоном, знайденим у будинку.

— Гер... Дортліх. Від себе особисто й від імені моєї покійної родини я хочу подякувати вам за те, що ви сьогодні сюди прийшли. Для нас, і особливо для мене, це дуже важливо — вігати вас тут. Я радий, що маю можливість серйозно поговорити з вами про поїдання моєї сестри.

Він витягнув кляп, і Дортліх одразу заговорив.

— Я міліціонер із міста, надійшла заява про викрадення коня, — почав він. — Ось і все, заради чого я тут, тільки пообіцяй, що ти повернеш коня, і ми забудемо цю справу.

Ганнібал похитав головою.

— Я пам'ятаю ваше обличчя. Я бачив його багато разів. І вашу руку з перетинками між пальцями, якою ви мацали, хто з нас жирніший. Ви пам'ятаєте ту ванну, що кипіла на плиті?

— Ні. З війни я пам'ятаю тільки те, що тоді було холодно.

— Ви збиралися з'їсти мене сьогодні, гер Дортліх? А, у вас тут є сніданок. — Ганнібал придивився до бутерброда. — Чи не забагато майонезу, гер Дортліх?

— Мене скоро почнуть шукати, — сказав Дортліх.

— Ви мацали нам руки. — Ганнібал помацав руку Дортліха. — Ви мацали нам щоки, гер Дортліх, — сказав він, вщипнувши Дортліха за щоку. — Я звертаюся до вас «гер», але ж ви не німець, щоправда, й не литовець, і не росіянин чи будь-хто інший, так? У вас своє громадянство — ви громадянства дортліхів. Ви знаєте, де інші? Ви підтримуєте з ними стосунки?

— Всі мертві, всі загинули у війну.

Ганнібал йому посміхнувся і розв'язав вузлик свого носовичка. Там були гриби.

— Такі гриби коштують сто франків за сантиграм у Парижі, а вони росли тут на якомусь пеньку!

Він підвівся й підійшов до коня.

Зв'язаний Дортліх почав смикатися, щойно Ганнібал одвернувся від нього.

На широкій спині Цезаря лежала змотана линва. Ганнібал прив'язав один її кінець до гужів, на іншому кінці вже була готова петля. Ганнібал потягнув кінець із петлею до Дортліха. Там він узяв бутерброд і змастив петлю майонезом, не пожалів майонезу й для шиї Дортліха. Здригаючись від доторку його рук, Дортліх промовив:

— Один ще живий! У Канаді — Гренц — подивися, там є його жетон. Я хочу надати свідчення.

— Щодо чого, гер Дортліх?

— Щодо того, про що ти казав. Я того не робив, але я скажу, що бачив те.

Ганнібал надів петлю Дортліху на шию і зазирнув йому в обличчя.

— Не засмучуйте мене.

Він повернувся до коня.

— Тільки один. Гренц... він вибрався на судні з біженцями з Бремергафена¹... я можу це засвідчити під присягою...

— Добре, а вам зараз хочеться заспівати?

— Авжеж, я заспіваю.

— Годі ми заспіваємо для Міші, гер Дортліх. Ви знаєте цю пісню. Міша її любила. Він повернув Цезаря крупом до Дортліха. Тобі не варто на це дивитися, — прошепотів коневі і почав пісню: *«Маленький, тихий, мовчазний стоїть у лісі чоловічок...»* — Він цмокнув у вухо Цезарю і повів його вперед. — Співайте, щоб ослабити напругу, гер Дортліх. — *«На ньому пурпуровий плащик мерехтить»*.

Дортліх завертів туди-сюди шиєю в намащеній петлі, дивлячись, як у траві розмотується моток линви.

¹ Bremerhaven («Бременська гавань») — портове місто в Нижній Саксонії, у федеральній землі Бремен.

— Ви не співаєте, гер Дортліх.

Дортліх розкрив рота і заспівав, немелодійно кричачи: «Скажи мені, хто він такий...»

А далі вони вже тягнули разом: «Отой маленький чоловічок...» Мотузка здибилася у траві, там трапилася плутанка, і Дортліх заволав:

— Порвік! Його ім'я Порвік! Ми називали його Каструльником. Його вбило в хаті. Ти його вже знайшов.

Ганнібал зупинив коня і повернувся до Дортліха, нахилився і подивився йому в обличчя.

Дортліх тремтів:

— Прив'яжи його, прив'яжи коня, його може вжалити бджола.

— Так, їх тут багато у траві. — Ганнібал перебрав жетони. — Мілко?

— Я не знаю, не знаю. Клянуся.

— А зараз ми перейдемо до Грутаса.

— Я не знаю, я не знаю. Відпусти мене, і я дам свідчення про Гренца. Ми його знайдемо в Канаді.

— Ще трохи куплетів, гер Дортліх.

Ганнібал рушив коня вперед, роса блищала на мотузці, вже майже натягнутій.

«Отой маленький чоловічок...»

Здавлений крик Дортліха:

— Це Кольнас! Кольнас має з ним справи.

Ганнібал поплескав коня і повернувся назад, нахилився до Дортліха.

— Де Кольнас?

— У Фонтенбло, біля палацу Фонтенбло у Франції. У нього там кафе. Я передаю йому повідомлення. Це єдиний спосіб, яким я можу з ним контактувати.

Дортліх дивився Ганнібалу прямо в очі.

— Присягаюся Богом, вона була мертва. Вона вже була мертва, клянуся.

Не відриваючи уважного погляду від обличчя Дортліха, Ганнібал цмокнув коневі. Линва смикнулася, роса з неї спурхнула врізнібіч, коли різко встали дибки крихітні шер-

стинки на мотузці. Здавлений вереск Дортліха обірвався під Ганнібалове голосіння йому прямо в лице:

«Отой маленький чоловічок, котрий стоїть у лісі сам-один, Одягнений у пурпуровий плащик».

Вологий хрускіт і пульсуючий фонтан артеріальної крові. Дортліхова голова проїхала в петлі ще метрів шість і тепер лежала, дивлячись у небо.

Ганнібал свиснув — і кінь став, повів вухами.

Дійсно, що *«сам-один, одягнений у пурпуровий плащик».*

Ганнібал вивалив уміст Дортліхової сумки на землю, вибрав із купки ключі до машини і посвідчення. З сирих зелених гілок він зробив шампур і похлопав собі по кишечках, шукаючи сірники.

Поки багаття перегорало на жар, Ганнібал відніс Цезарю яблуко Дортліха. Він розгнуздав коня, щоб той не зачепився десь за кущі, і вивів його на стежину в бік замку. Поплескав його по шиї, а потім лягнув долонею по крупу. «Додому, Цезарю. Гайда додому».

Цезар пам'ятав дорогу.

Низький туман лежав у вільній від дерев просіці лінії електропередач, і сержант Свенка наказав своєму водієві їхати повільніше, щоб не напоротися на пеньок. Він подивився у карту і глянув на номер пілона, що підтримував важезні дроти.

— Тут.

Машини Дортліха не було на цьому місці, залишилися тільки сліди мастила на землі.

З кузова вилізли міліціонери з собаками. Два великих чорних ельзасці¹, схвильовані тим, що опинилися в лісі, і серйозний пес-шукач. Сержант Свенка дав їм понюхати фланелевий піжамний жакет Дортліха, і вони рвонули вперед. Під захмареним небом сірі на вигляд дерева кидали тіні з розмитими краями, туман слався низинами.

Собаки кружляли навкруг мисливського будиночка, szukaч рвався далі, кидався то в гущавину, то назад, аж тут із лісу пролунало гукання міліціонера. Його не одразу почули, тільки коли він подув у свисток.

Голова Дортліха стояла на пеньку, а на голові сидів ворон. Коли міліціонери наблизилися, ворон злетів, захопивши з собою, скільки міг понести.

Сержант Свенка зробив глибокий вдих і подав приклад бійцям, підійшовши до голови. Дортліх був без щік, їх було акуратно вирізано, з боків виглядали зуби. У розкритому роті між зубами стирчав його особистий жетон.

Знайшли місце багаття й шампури. Свенка наскрізь прощупав попіл невеличкого вогнища. Холодний.

— Щічки з грибами а-натюрель, — сформулював він.

Інспектор Попіль ішов з управління поліції на набережній Орфевр на площу Вогезів, маючи при собі тоненьку теку. По дорозі він зупинився в барі, щоб випити еспресо, з-за стійки до нього долетів запах кальвадосу, і він пожалкував, що ще не вечір.

¹ Різновид східноєвропейських вівчарок.

Попіль ходив туди-сюди по доріжці, поглядаючи вгору на вікна леді Мурасакі. Легкі портъери затулені. Тонка тканина іноді ворухнеться під протягом.

Денна консьєржка, літня гречанка, його впізнала.

— Мадам чекає на мене, — сказав їй Попіль. — А юнак тут часто буває?

Консьєржка вловила вібрацію своєю консьєрзькою антеною й ухилилася від прямої відповіді:

— Я його не бачила, мсьє, у мене були вихідні. — І відчинила двері.

Леді Мурасакі лежала в ароматичній ванні. У воді плавали чотири гарденії і кілька помаранчів. Гарденіями було погаптоване улюблене кімоно її матері. Воно перетворилося на попіл. Спогади, брижі, відтак і квіти на воді переранжувалися інакше. Тільки мати розуміла сенс її заміжжя за Робертом Лектером. Нечасті листи від батька, як і раніше, дихали прохолодою. Замість сухої квітки або пахучої травинки, він вклав в останній лист почорнілу гілочку з Хіросіми.

Що це, дзвонять у двері? Вона подумала: «Ганнібал», — посміхнулась і простягнула руку по кімоно. Проте він завжди телефонує або запискою попереджає про свій візит, а дзвонить у двері, перш ніж відкривати їх своїм ключем. Зараз не чути ключа в замку, лише дзвоник.

Вона вийшла з ванни і поспішно накинула на себе бавовняний халат. Припала оком до дверного вічка. *Попіль*. Попіль під наглядом.

Леді Мурасакі любила епізодичні сніданки з Попілем. Перший, у «Pre Catalan»¹ у Булонському лісі, пройшов доволі формально, але інші, неподалік від його роботи, «У Поля», відбувалися в легкій, розслабленій атмосфері. Він також прислав їй письмові запрошення на вечері,

¹ «Каталонський луг» — дорогий ресторан в імпозантному особняку XIX століття.

одна записка навіть містила хайку¹ з надмірними референціями щодо пори року. Вона не давала згоди на вечері, хоч би й пропоновані в письмовій формі.

Вона відімкнула замок. Зустріла його чарівно боса, з волоссям, зачесаним угору.

— Інспекторе?

— Перепрошую за вторгнення без попередження, я намагався додзвонитися.

— Я чула телефон.

— Певне, з ванни.

— Заходьте.

Перехопивши його погляд, вона зрозуміла, що найперше він рахує, чи вся на місці зброя перед обладунком: кинджал танто, короткий меч, довгий меч, бойова сокира.

— Ганнібал?

— Його тут нема.

Привабливість леді Мурасакі не заважала їй бути незворушною мисливицею. Вона стояла спиною до світла, сховавши руки в рукавах, і чекала, поки здобич сама наблизиться. Інстинкти Попіля змушували його рухатися, полохати дичину.

Він стояв за диваном, торкався оббивки.

— Мені треба його знайти. Коли ви бачили його востаннє?

— Скільки це буде днів? П'ять. Щось трапилося?

Попіль став біля обладунку. Погладив лаковану поверхню скриньки.

— Ви знаєте, де він?

— Ні.

— Він не натякав, куди збирається?

Натякав. Леді Мурасакі дивилася на Попіля. Кінчики його вух палали. Він рухався, ставив питання і торкався

¹ Хайку, або хокку, — форма традиційної японської поезії, ліричний вірш із 17 складів. Від XX століття хайку стали популярними в літературах інших народів.

речей. Йому подобалися різні фактури, він торкався чогось гладкого, а потім ворсистого. Вона це відзначала, навіть сидючи з ним за столом. Жорстке, потім ніжне. Як верхня й нижня поверхні язика. Вона знала, що збуджує його отаким своїм виглядом, і тоді кров відтікає від його мозку.

Попіль зайшов за вазон із квіткою. Коли він подивився на неї крізь густе листя, вона посміхнулася і перебила йому ритм.

— Він на екскурсії десь поза містом, не знаю, де саме.

— Авжеж, поза містом на екскурсії, — підхопив Попіль. — Полює на воєнних злочинців, треба думати.

Він подивився їй в очі:

— Вибачте, але я мушу показати вам ось це.

Попіль поклав на чайний столик розпливчасту фотографію, ще сиру й покручену, прямо з термофаксу¹ в радянському посольстві. На знімку видно було голову Дортліха на пеньку й міліціонерів, котрі з двома ельзаськими вівчарками і псом-шукачем стояли півколом. Наступний знімок Дортліха був копією його фотокартки з посвідчення офіцера радянської міліції.

— Його знайшли в лісі, яким до війни володіла Ганнібалова сім'я. Я знаю, що Ганнібал був десь поруч, — за день до цього він перетнув польський кордон.

— Чому це мусить бути саме Ганнібал? У цієї людини напевне було достатньо ворогів, ви самі сказали, що він військовий злочинець.

Попіль підсунув ближче фото з посвідчення:

— Так він виглядав за життя. — Зі своєї теки Попіль дістав малюнок, перший із серії. — Таким його намалював і повісив на стіну в своїй кімнаті Ганнібал.

Половина обличчя на малюнку зображала анатомічну диссекцію, друга половина — вилитий Дортліх.

— Ви вдерлися в його кімнату непрошеним.

¹ Термо-Факс — копіювальний процес, розроблений у 1950 р. американською компанією «ЗМ».

Попіль раптом розсердився.

— Ваша ручна гадюка вбила людину. Скоріш за все, не вперше, як вам напевне відомо краще, ніж мені. Тут є й інші, — сказав він, кладучи на стіл аркуші з малюнками. — Вони висіли в його кімнаті, ось цей, і цей, і цей. А це обличчя я бачив під час допитів у Нюрнберзі і запам'ятав. Всі вони переходять від закону, а тепер вони намагаються його вбити, якщо зможуть.

— А поліція советів?

— У Франції вони тихесенько проводять власне розслідування. Такий нацист, як Дортліх, у лавах народної міліції — для них велике роздратування. Зараз вони отримали його досьє від Штазі¹, із НДР.

— Якщо вони схоплять Ганнібала...

— Якщо його зловлять на сході, вони там його просто застрелять. Якщо він звідти вибереться і триматиме язика за зубами, вони пригальмують цю справу, а згодом зовсім закриють.

— А ви її закрили б?

— Якщо він ужалить у Франції, попаде до в'язниці. А можливо, навіть втратить свою голову.

Попіль перестав міняти дислокацію, плечі його поникли. Руки він сховав у кишені. Леді Мурасакі випростала свої руки з рукавів.

— Вас депортують, — сказав він. — Мені буде неприємно. Мені подобається вас бачити.

— Ви живете тільки очима, інспекторе?

— А Ганнібал? Ви готові на все заради нього, хіба не так?

Вона почала щось відповідати, щось пояснювати на своє виправдання, а потім просто сказала «так» і чекала...

— Допоможіть йому. Допоможіть мені, Паскалю.

Ніколи до того вона не зверталася до нього по імені.

— Скажіть йому, щоб прийшов до мене.

¹ Таємна служба, аналог КДБ.

Ріка Есон, темна й легітна, линула повз пакгауз і по під чорним судном, пришвартованим до причальної стінки неподалік Вер-ле-Петі¹. Вікна низеньких кают на верхній палубі були затулені фіранками. На борт тягнулися електричні й телефонні дроти. Вологе листя палубного садочка сяяло свіжістю.

Вентиляційні люки були прочинені. Із трюму почувся зойк. Жіноче обличчя з гримасою болю показалося в однім із нижніх ілюмінаторів, притиснулось щочкою до шибки, але чиясь товста рука відтягнула його від вікна й засмикнула фіранку. Ніхто цього не бачив.

Легкий туман прикрасив ореолами ліхтарі на набережній, згори пробивалося світло лиш декількох зірок. Воно було слабеньким і надто мутним для астрологічного прогнозу.

У кінці дороги охоронець при воротах освітив ліхтарем фургон із написом «Кафе дель Есте»² та, впізнавши Петраса Кольнаса, махнув йому рукою в бік оточеної колючим дротом стоянки.

Кольнас поспішив до причалу крізь склад, де робітник зафарбовував трафаретні написи «U. S. POST EXCHANGE, NEUILLY»³ на товарних контейнерах. Кольнасу довелося лавірувати, склад був щільно ними заставлений.

Перед трапом, біля дерев'яного ящика замість столу, сидів охоронець. Допмагаючи собі ножем, він їв ковбасу й одночасно курив. Він витер руки носовиком, щоб обшукати візитера, але тут же впізнав Кольнаса і кивком голови видав дозвіл на прохід. Кольнас не часто бачився з рештою колег, у нього було особисте життя. Він шастав по кухні свого ресто-

¹ Vert le Petit («Зелений Садочок») — містечко на річці Есон.

² «Café de l'Este» — «Естонське кафе»

³ Військово-торговельна служба США, Ньюї (у Франції кілька міст мають назву Ньюї).

рану з мискою, все куштував і сильно обважнів із часів війни. Зігмас Мілко, худий, як завжди, впустив його до каюти.

Владіс Ґрутас сидів на шкіряній канапі, жінка з синцем на щоці робила йому педикюр. Вона мала затурканий вигляд і була надто старою, щоб її можна було продати. Ґрутас підвів голову з приємним, відкритим виразом на обличчі, що зазвичай означало: він насторожений. Шкіпер за штурманським столиком грав у карти з пузатим громилом на ім'я Мюеллер, у минулому служакою SS Dirlewanger Brigade¹, відкриті шия й руки його були вкриті тюремними татуюваннями, а решту наколок приховував одяг. Ґрутас подивився на них своїми блідими очима, і вони, склавши карти, хутко полишили каюту.

Кольнас не гаяв часу на привітання.

— Жетон Дортліха було встромлено йому між зуби. Добротна німецька іржостійка сталь, вона не розплавилася, не згоріла. Хлопець тепер матиме і ваш жетон, і мій, і Мілків, і Гренців.

— Ти ще чотири роки тому радив Дортліху, щоб обшукав ту хату, — промовив Мілко.

— Тепер цей лінивий курвань попав на той пікнік, де поштрикали виделкою його, — сказав Ґрутас.

Не дивлячись на жінку, він відштовхнув її ногою, і вона поспішила геть із каюти.

— Де цей поганий хлопчисько, що вбиває Дортліхів? — спитав Мілко.

Кольнас здвигнув плечима.

— Він студент, у Парижі. Я не знаю як він отримав візу. Він в'їхав легально. Інформації про його виїзд нема. Там не знають, де він дівся.

— А що, як він заявиться в поліцію? — припустив Кольнас.

¹ Військова частина під командою Оскара Дірлевангера, доктора філософії, алкоголіка, котрий до війни двічі відбував ув'язнення за згвалтування, на фронті уславився безстрашністю, а в діях проти мирного населення — особливою жорстокістю. У Дірлевангера служили німці-штрафники та «хіві» різних національностей. Кілька тисяч есесівців Дірлевангера і він сам були знищені у 1945 р.

— З чим? — спитав Ґрутас. — З малечими спогадами, дитячими кошмарами, старими жетонами?

— Дортліх міг розказати йому про телефонні дзвінки до мене, про зв'язок із тобою, — зробив припущення Кольнас.

Ґрутас здвигнув плечима:

— Хлопець намагатиметься створити нам трохи неприємностей.

Мілко гмикнув:

— Неприємностей? Я сказав би, що для Дортліха він створив велику неприємність. Вбити Дортліха було нелегко, він його, певне, застрелив у спину.

— Мені заборгував Іванов, — сказав Ґрутас. — Служба безпеки радянського посольства вичислить маленького Ганнібала, а решту ми вже самі зробимо. Тоді наш Кольнас перестане нервуватися.

Звідкілясь долетіли приглушені крики і звуки ударів. Ніхто з них на це не звернув ніякої уваги.

— Місце Дортліха тепер заступив Свенка, — нагадав Кольнас, намагаючись демонструвати спокій.

— А він нам потрібний? — спитав Мілко.

Кольнас гмикнув.

— Нам доведеться мати з ним справу. Свенка працював із Дортліхом два роки. У нього наші речі. Він єдина ланка між нами і картинами. Він займається депортантами, може примічати пристойніших із тих, котрих спрямовують до центру переміщених осіб у Бремергафені. А ми можемо витягати їх звідти.

Наляканий планом Плевена¹ і можливим переозброєнням Німеччини, Йосип Сталін вичищав Східну Європу методом масових депортацій. Потяги, забиті вщент людь-

¹ Запропонований у 1950 р. французьким прем'єром Рене Плевеном план створення наднаціональної Армії Європи як частини Європейської оборонної спільноти. Договір, укладений за цим планом у травні 1952 р. Францією, ФРН, Італією й державами Бенілюксу, не був ратифікований Французьким парламентом, тож чинності не набрав.

ми, везли одних на трудову смерть у сибірських таборах, а інших — до мізерного існування в таборах біженців на заході. Розпачливі висланці були для Ґругаса багатим джерелом постачання жінок і хлопчиків. Він очолював велику торгівельну мережу. Його морфін був німецької медичної якості. Він постачав конвертери електричного струму на чорний ринок електротоварів, а також робив будь-які вдосконалення психіки, яких для кращого функціонування потребував його живий товар.

Ґругас меланхолійно запитав:

— Цей Свенка був на фронті?

Вони не вважали по-справжньому діловими тих, хто вберігся від крові і бруду Східного фронту.

Кольнас знизав плечима.

— По телефону в нього молодий голос. Дортліх сам усе вирішував.

— Ми вивеземо все зараз. Продавати ще рано, але звідти треба вивозити. Коли він знову зателефонує?

— У п'ятницю.

— Скажи йому, щоб уже починав.

— Він захоче й сам виїхати. Йому потрібні документи.

— Ми можемо перекинути його до Рима. Не знаю, чи потрібен він нам тут. Обіцяй йому що завгодно, ну, ти сам знаєш.

— Картини перебувають у розшуку.

— Повертайся до свого ресторану, Кольнасе. Продовжуй на дурняк годувати *фліків*, і вони так само будуть рвати твої штрафні квитанції. Наступним разом, коли знову їхатимеш сюди мені щось мекати, привези тістечка.

— Та він у порядку, — сказав Ґругас Мілкові, коли Кольнас уже пішов.

— Сподіваюся, — відповів Мілко. — Мені не хочеться керувати рестораном.

* * *

— Дітер! Де Дітер? — Ґрутас гатив у двері каюти на нижній палубі, і ті розчухнулися.

Там на своїх ліжках сиділи дві перелякані жінки, зап'ястя кожної було прикуте ланцюгом до трубочатої рами її койки. Двадцятип'ятирічний Дітер розчепіреною жменем вхопив одну з них за волосся.

— Наставиш їм синців, розіб'єш губи — і наші гроші втрачені, — нагадав Ґрутас. — А ось ця зараз буде моя.

Дітер відпустив волосся жінки і почав ритися у своїх забитих мотлохом кишнях, шукаючи ключі.

— Ево!

Старша жінка ввійшла до каюти і стала під стіною.

— Добре вимий оцю, і Мюеллер доправить її в садибу, — наказав Дітер.

Ґрутас і Мілко пройшли через склад до машини. У спеціальному, огороженому ливною відділку стояли ящики з написами «Побутова техніка». Ґрутас звернув увагу на британський холодильник.

— Мілко, ти знаєш, чому англійці п'ють тепле пиво? Тому що вони тримають його в холодильниках «Lucas». У моєму домі такого ніколи не буде. Мені потрібні «Kelvinator», «Frigidaire», «Magnavox», «Curtis-Mathes»¹. Я хочу собі тільки зроблене в Америці.

Ґрутас підняв кришку піаніно і зіграв кілька нот.

¹ Статус компаній у 1950-х рр.: британська «Lucas Industries» спеціалізувалася на військовому, автомобільному й авіаційному електрообладнанні, холодильники не були її пріоритетом; американські: «Kelvinator» випустила перший ненаморожуючий холодильник; «Frigidaire» — наймасовіший виробник, у багатьох країнах і тепер традиційно «фріджідерами» називають холодильники будь-яких марок; «Magnavox» — перші транзисторні радіоприймачі; «Curtis-Mathes» — найдорожчі телевізори, на які надавалась гарантія 4 роки.

— Це піаніно для борделю. Мені таке не треба. Кольнас знайшов для мене рояль «Bosendorfer». Найкращий. Мілко, забереш його в Парижі... після того як закінчиш інші справи.

Знаючи, що він не з'явиться до неї, поки добре не відчиститься, не відмиється, вона сиділа й чекала на нього в його кімнаті. Він ніколи її до себе не запрошував, тож вона тут нічого не чіпала. Роздивлялася малюнки на стінах, анатомічні ілюстрації, якими було заповнено півкімнати. Вона витягнулася на його ліжку, поставленому за японським каноном перфекції «наполовину під карнизом». На полиці перед її очима стояла картина в рамці, накрита шовковою запоною з гаптованими нічними чаплями. Лежачи на боку, леді Мурасакі простягнула руку і підняла шовковий полог. Відкрився чудовий малюнок олівцем і пастеллю — вона гола, у лазні в шато. Малюнок було підписано знаком Вічності — Вісьмома Штрихами — й прикрашено японськими символами в трав'яному стилі з не зовсім правильними «водяними квітками».

Вона довго дивилася на малюнок, потім прикрила його і заплющила очі, у її голові зазвучав вірш Йосано Акіко:

Серед нот мого кото є й інша —
Глибша потаємна нота,
Цей звук виходить
З моїх власних грудей.

На світанку другого дня вона почула кроки на сходах. Ключ клацнув у замку, і ось він, Ганнібал, брудний і втомлений, із рюкзаком у руці.

Леді Мурасакі зустріла його стоячи.

— Ганнібале, мені треба почути ваше серце, — промовила вона. — Серце Роберта мовчало. Ваше серце зупинилося в моєму сні.

Вона підійшла і притулилась вухом до його грудей.

— Ви пахнете димом і кров'ю.

— Ви пахнете жасмином і зеленим чаєм. Ви пахнете миром.

— Ви поранені?

— Ні.

Перед її обличчям із шиї Ганнібала звисала низка закопчених жетонів. Вона дістала їх у нього з-під сорочки.

— Ви зняли їх із мертвих?

— Якби ж то вони були мертві.

— Совецька поліція знає, хто ви. Інспектор Попіль був у мене. Якщо ви прямо зараз підете до нього, він вам допоможе.

— Ці люди не мертві. Вони поки що аж занадто живі.

— Вони у Франції? Віддайте їх інспектору Попілю.

— Віддати їх французькій поліції? Навіщо? — він похитав головою. — Завтра неділя.... я правильно рахую?

— Так, неділя.

— Ходімо зі мною завтра. Я по вас заїду. Я хочу, щоб ви зі мною подивилися на одного звіра і сказали, чи злякається він французької поліції.

— Але інспектор Попіль...

— Коли побачите інспектора Попіля, передайте, що в мене є для нього послання.

Ганнібал куняв.

— Де ви миєтесь?

— У жахливому душі в лабораторії. Зараз туди піду.

— Вам принести поїсти?

— Ні, дякую.

— Тоді відсипайтесь, — сказала вона. — Я піду з вами завтра. І потім всюди піду.

Мотоцикл Ганнібала Лектера — двохциліндровий «BMW», покинутий відступаючою німецькою армією. Свіжопофарбований чорним лаком, із низькими рукоятями керма, він також мав заднє сидіння. Там сиділа леді Мурасакі, сумка на плечі і чобітки надавали їй вигляду паризької дівчини-апаш¹. Вона тулилася до спини Ганнібала, злегка тримаючись руками за його груди.

Уночі пройшов дощ, вже підсохла бруківка в ранковому світлі сяяла чистотою, вона добре тримала машину, коли вони хилилися вбік на різких поворотах дороги крізь ліс Фонтенбло, перетинаючи смугасті узорі з тіней дерев і сонячних променів, у низинах зависло прохолодне повітря, але варто лиш було вирватися на відкриту галяву — і їхні обличчя обдувало теплом.

На задньому сидінні мотоцикла різкість бокового нахилу сприймається надмірною, перші кілька кілометрів Ганнібал відчував, як пасажирка за його спиною намагається його скорегувати, але потім вона призвичаїлася, останні п'ять градусів покладалася на віру, їхні маси злилися в одне ціле в стрімкому леті крізь ліс. Вони перетнули порос-

¹ Apache, «апачі», «апаші» — назва бойовничого індіанського племені, на початку ХХ ст. в паризьких газетах «апашами» називали міських хуліганів, пізніше — молодих людей неформальної зовнішності.

лий жимолостю пагорб, повітря стало солодким на її губах. Гарячий гудрон і жимолость.

«Кафе дель Есте» на західному березі Сени за півмилі від містечка Фонтенбло, звідси відкривається приємний вид на зарічні гаї. Мотоцикл замовк, тільки розмірено поклацував, вичахаючи. Біля входу на терасу кафе — пташиний вольєр, у ньому садові вівсянки — секретна фірмова страва. Постанови, що забороняли готувати вівсянок, з'являлися регулярно. У меню вони значилися «жайворонками». Вівсянка завжди гарно співає, а ці якраз раділи сонцю.

Ганнібал із леді Мурасакі затрималися біля них.

— Такі крихітні, такі гарні, — промовила вона, ще відчуваючи сп'яніння від поїздки.

Ганнібал притулився лобом до клітки. Голови крихітних пташок повернулися, розглядаючи його, кожна одним оком. Їхні пісні звучали балтійським діалектом, який він чув у рідних лісах.

— Вони — зовсім як ми. Вони чують запах тих із них, кого вже смажать на кухні, але все-таки співають. Ходімо.

Більшість столів на терасі були зайняті, за ними ласували першим сніданком селяни й міщани в недільному одязі. Офіціант показав їм вільні місця.

За сусіднім столом гурт чоловіків замовив собі вівсянок. Коли їм принесли маленьких смажених пташок, вони нахилися впритул до тарілок, накривши собі голови серветками, щоб вдихнути весь аромат.

До Ганнібала долетів запах вина, що його розливали за сусіднім столом, і краще б те вино взагалі не відкорковували. Проте він без емоцій дивився на те, як його безтурботно п'ють.

— Чи не бажаєте вершкового морозива?

— Із задоволенням.

Ганнібал зайшов у приміщення ресторану. Затримався біля чорної дошки з написаним крейдою меню, хоча насправді читав ліцензію, вивішену над касовим апаратом.

На дверях у коридорі був напис «*privé*». Двері були не замкнуті. Ганнібал їх прочинив і спустився сходами у підвал. Побачив там американську посудомийну машину в напіврозкритій коробці. Нахилився, шукаючи адресу постачальника.

Геркуль, помічник ресторатора, зійшов сходами з корзиною брудних серветок у руках:

— Що ви тут робите, тут службове приміщення.

Ганнібал обернувся і заговорив англійською:

— Ну, а тоді де воно? На дверях написано *privy*¹, чи не так? Я спустився сюди, а тут якийсь підвал, і все. Чоловіче, де нужник, пісуар, туалет, де він? Говори англійською. Ти розумієш слово «клозет»? Кажи мені швидко, я ледве тримаюся.

— *Privé, privé!* — Геркуль жестами позвав його нагору. *Toilette!* — махнув рукою у потрібному Ганнібалові напрямку.

До столу він повернувся, якраз коли принесли морозиво.

— Кольнас тепер має прізвище Клебер. Так написано на ліцензії. Мсьє Клебер живе на вулиці Жульяни. О, перепрошую.

На терасі з'явився Петрас Кольнас із родиною, всі святково одягнені для візиту до церкви.

Розмови навкруг Ганнібала сплелися в один безтямний звук, він задивився на Кольнаса, і темні мушки зароїлися перед його очима.

На Кольнасі був новий костюм із чорнильно-чорного сукна, значок Ротарі-клубу² блищав у нього на лацкані. Його красиві жінка й діти мали німецький тип зовнішності. Коротке руде волосся на голові й бакенбарди на обличчі Кольнаса блищали на сонці, мов кабаняча ще-

¹ *Privé* — «приватне приміщення» (*фр.*); *privy* — нужник (*амер. англ.*).

² *Rotary foundation* — міжнародний фонд (клуб) ділових людей, що пропагують і дотримуються високих етичних стандартів у бізнесі, громадському й приватному житті.

тина. Кольнас підійшов до каси. Посадовив на високий стілець сина.

— «Кольнас Процвітаючий», — промовив Ганнібал. — Ресторатор. Гурман. Зайшов по дорозі до церкви перевірити монетний ящик. Який він охайний.

Старший офіціант узяв бухгалтерську книгу, що лежала поряд із телефоном, і розкрив її перед Кольнасом, щоб той міг перевірити рахунки.

— Згадайте про нас у ваших молитвах, мсьє, — попросив метрдотель.

Кольнас кивнув. Прикриваючись своїм дебелим корпусом від очей клієнтів, він витяг з-за пояса револьвер «веб-блі» і поклав його на прикриту фіранкою полицку під касою, потім поправив на собі жилет. З касового ящика він вибрав кілька блискучих монет і витер їх своїм носовиком. Одну вручив хлопчику на барному стільці:

— Сховай до кишені, пожертвуй у церкві.

Нахилився і подав другу монету малій:

— Це твоя жертва, донечко. Не клади її до рота. Зараз же сховай до кишені!

Хтось із пияків за стійкою махав Кольнасу, тут були клієнти, яких йому й самому треба було привітати. Він вчив свого сина, як міцно треба потискати руки. Його донька в гофрованому мережаному капелюшку, в дитячих прикрасах перестала триматися за батькову холошу і кульгала між столами, завсідники їй розчулено посміхалися.

Ганнібал узяв вишеньку із вершечка свого морозива і звів її з краю столу. Дитина підійшла, простягнула руку, розчепіривши великий і вказівний пальці, ласа захопити ягідку. Очі Ганнібала іскрилися. Він показав їй кінчик язика, а потім заспівав: *«Маленький, тихий, мовчазний стоїть у лісі чоловічок...»* — ти знаєш цю пісеньку?

Поки вона жувала вишеньку, Ганнібал нишком вкинув щось до її кишені.

«На ньому пурпуровий плащик мерехтить».

Раптом біля столу опинився Кольнас. Узяв дочку на руки.

— Вона не знає цієї пісні.

— Тоді ви мали б її знати, у вас вимова не француза.

— У вас теж, мсьє, — відповів Кольнас. — Не сказав би, що ви й ваша дружина схожі на французів. Але тепер ми всі тут французи.

Ганнібал і леді Мурасакі дивилися, як Кольнас садовить своє сімейство в гарну машину.

— Чарівні діти, — озвалася вона. — Така красива дівчинка.

— Так, — погодився Ганнібал. — На ній Мішин браслет.

Високо над олтарем у церкві Спасителя є доволі криваве зображення розіп'ятого Христа, трофей, привезений із Сицилії у XVII столітті. Під цим розп'яттям кюре підняв літургійну чашу.

— «Пийте, — проголосив він. — Це кров Моя, що пролилася на спокуту ваших гріхів».

Він підняв облатку.

— «Це Моє тіло, зруйноване заради вас, принесене в жертву, щоб ви не загинули, але отримали життя вічне. Беріть, їжте, і кожного разу, коли ви це робите, згадуйте Мене».

Кольнас, тримаючи дітей на руках, поклав облатку собі до рота і повернувся на лаву до своєї дружини. Черга розсмокталася, і церквою попливло блюдо для пожертв. Кольнас шепнув сину. Хлопчик витяг із кишені монету і поклав на блюдо. Кольнас шепнув дочці, котра іноді вперто не хотіла розлучатися з пожертвами.

— Катерина...

Маленька дівчинка сунула руку до кишені і поклала на блюдо закопчений жетон з іменем «Петрас Кольнас». Кольнас побачив жетон тільки тоді, як служка взяв його з блюда і віддав назад, чекаючи з терплячою посмішкою, поки Кольнас замість жетона покладе на решті монету.

На балконі плачуча вишня з кашпо схилилася над столом, торкаючись своїми повислими вусиками волосся Ганнібала, котрий сидів напроти леді Мурасакі. Над її плечем, мов осколок місяця, висів у нічному небі освітлений прожекторами купол Сакре-Кьор¹.

На довгому елегантному кото вона грала «Море навесні» Міягі Мічіо². Волосся її було розпущене, світло лампи теплилося на її шкірі. Граючи, вона не відводила очей від Ганнібала.

З її лиця неможливо було щось прочитати — саме ця її особливість здебільшого й надихала Ганнібала. З роками він навчився діяти необачливо, але делікатно.

Музика поступово стищувалася. Повисла остання нота. Цвіркун судзумуші зі свого будиночка відповів кото. Вона просунула огіркову скибочку між ґрати, і цвіркун її взяв, втягнув до себе. Здавалося, вона дивиться крізь Ганнібала, повз нього, на далеку гору, і раптом він відчув, як його огорнуло її увагою, коли вона промовила знайомі слова:

— Бачу тебе, і цвіркун співає суголосоно моему сердцю.

Він відповів:

— Моє серце здригається, коли я бачу ту, котра навчила моє серце співати.

— Віддайте їх інспекторові Попілю. Кольнаса й інших. Ганнібал допив sake і поставив чашку.

— Справа в дітях Кольнаса, так? Ви складаєте журавлів заради дітей.

¹ Sacre Coeur (базиліка Святого Серця) — храм у пам'ять франко-пруської війни 1871 р., побудований у 1914 р. на Монмартрі, найвищій точці Парижа.

² Міягі Мічіо (1894—1956) — знаменитий музикант і автор багатьох композицій для кото.

— Я складаю журавлів заради вашої душі, Ганнібале. Вас засмоктує п'ятьма.

— Не засмоктує. Коли я не міг говорити, мене не засмоктала тиша, вона мене вхопила.

— З тиші ви прийшли до мене і заговорили до мене. Я знаю вас, Ганнібале, і це не легке знання. Вас засмоктує п'ятьма, але вас також тягне до мене.

— На мосту мріянь...

Покладене кото тихо дзенькнуло. Вона простягнула йому руку. Він виструнчився, вишня погладила його по щоці, і вона повела його до ванни. Вода парувала. Поряд горіли свічки. Вона запросила його сідати на татамі. Вони сиділи коліно до коліна, обличчя лише за фут одне від одного.

— Ганнібале, їдьмо зі мною додому, в Японію. Ви зможете жити в замиському будинку мого батька і матимете практику в клініці. Там є що робити. Ми будемо там разом.

Вона нахилилася до нього ближче. Поцілувала в чоло.

— У Хіросімі зелені рослини пробиваються крізь попіл до світла. — Вона торкнулася його обличчя. — Якщо ви вигоріла земля, я стану теплим дощем.

Леді Мурасакі взяла помаранч із вази біля ванни. Вп'ялася в нього нігтями і ароматною рукою торкнулася Ганнібалових вуст.

— Один реальний доторк краще за міст мріянь.

Чашкою з-під sake вона накрила полум'я ближньої свічки й полишила її там, затримавши руку на свічці трохи довше, ніж зазвичай.

Вона підштовхнула помаранч пальцем, і той покотився по кахлях у ванну. Вона поклала Ганнібалові руку на потилицю і поцілувала його в губи, бутон поцілунку швидко розквітнув.

Притиснувшись чолом до його губ, вона розстебнула йому сорочку. Він тримав її в долонях на відстані своїх рук і дивився в її прекрасне осяяне обличчя. Вони були близькі і були далекі, мов два дзеркала, між якими лампа.

Упав долі її халат. Очі, груди, краплі світла на її стегнах, симетрія на симетрію, її переривчасте дихання.

— Ганнібале, пообіцяйте мені.

Він сильно притиснув її до себе, його очі глухо заплющені. Її губи, її подих у нього на шиї, западина його глотки, його ключична кістка, його ключиця. Терези Святого Михаїла.

Він бачить помаранч, що хлюпається у ванні. Аж раптом той став черепом малого козеняти в киплячій ванні, буцає, буцається в ритм його серця, ніби і мертво воно розпачливо намагається виکارбкатися. Навіки проклятий грішник у кайданах промаршував під його грудиною через діафрагму до пекла під терезами. *Sternohyoid otohyoid thyrohyoid/jugular. Ahhhhhmen.*

Настав слухний час, і вона це знала: «Ганнібале, пообіцяйте мені».

Пульсація, і він відповів:

— Я вже дав обіцянку Міші.

Вона нерухомо сиділа біля ванни, аж поки не почула, як зачинилися двері квартири. Одягнула халат і старанно зав'язала пояс. Взяла свічки з ванної кімнати і поставила їх перед фотографіями на олтарі. Вони освітлювали обличчя тих, що вже мертві, а в чеканні обладунку, у масці Дато Масамуне вона бачила мертвих тих, що ще будуть.

Доктор Дюма повісив на плечики свій лабораторний халат і пухкими рожевими пальцями застібнув на ньому верхній гудзик. Щоки в нього теж були рожеві, біляве волосся кучерявилось, а халат зберігав хрусткість протягом цілого дня. Якесь неземне піднесення супроводжувало його також протягом дня. Кілька сту-

дентів ще перебували в лабораторії, мили свої диссекційні столи.

— Ганнібале, завтра вранці в аудиторії мені потрібен препарат із відкритою торакальною порожниною, ребра мають бути відігнуті, а великі легеневі судини і великі серцеві артерії наколоті. Судячи з його кольору, я маю підозру, що номер «вісімдесят вісім» помер від коронарної закупорки. Цікаво буде подивитися, — промовив він весело. — Зробіть лівопередню спадну і обгинаючу артерії жовтими. Якщо там закупорка, вколить з обох боків. Я там написав для вас інструкції. Роботи багато. Я можу попросити Граве залишитися й допомогти вам, якщо бажаєте.

— Я зроблю все сам, професоре Дюма.

— Я так і думав. Гарні новини — «Альбен Мішель»¹ виконав пробний друк. Завтра ми зможемо побачити перші аркуші! Я не можу дочекатися.

Кілька тижнів тому Ганнібал відніс свої малюнки у видавництво на вулицю Гюйгенса. Побачивши табличку з назвою, згадав пана Якова і «Трактат про світло» Християна Гюйгенса. Потім сидів у Люксембурзькому саду цілу годину, дивився на кораблики на ставку. Подумки розмотуючи спіраль із півкола квіткової клумби. Малюнки в новому анатомічному атласі будуть підписані «Лектер-Яков».

Останній студент пішов із лабораторії. Будинок стояв порожній і темний, тільки у Ганнібала в лабораторії горіло яскраве робоче світло. Коли він вимкнув електричну пилку, тишу порушувало тільки жалібне підвивання вітру в комині, комашине дзенькання інструментів і булькання реторт, у яких розігрівалися кольорові барвники для ін'єкцій.

Ганнібал задивився на свій об'єкт: перед ним лежав чорнастий чоловік середнього віку, весь задрапірований, окрім його відкритої грудної клітки, з ребрами крутими, мов шпангоути судна. Тут були органи, які д-р Дюма зби-

¹ Albin Michel — солідне видавництво, засноване 1911 р. Альбеном Мішелем (1873—1943)

рався висвітлювати в процесі своєї лекції, він сам робитиме останні надрізи, вийматиме легеню. А для створення ілюстрації Ганнібалові треба було побачити тильний бік легені, невидний у цім трупі. Ганнібал пішов коридором до анатомічного музею по зразок, дорогою вмикаючи світло.

З кабіни вантажівки на протилежному боці вулиці Зігмас Мілко добре бачив високі вікна медичної школи й міг відстежувати пересування Ганнібала. У рукаві Мілкового піджака стирчав короткий ломик, а в кишенях лежали пістолет і глушник.

Коли Ганнібал увімкнув світло в музеї, видно стало ще краще. Кишені його лабораторного халата виглядали плоскими. Він не скидався на озброєного. З музею він вийшов з якоюсь банкою, і світло послідовно гасло, поки він вертався до лабораторії. Тепер світилося тільки в анатомічній лабораторії — матові шибки, яскрава стеля.

Мілко не вважав, що ця справа потребує довгого стеження, але про всяк випадок вирішив викурити одну цигарку — якщо той посольський агент, перш ніж злиняти, залишив йому хоч якесь куриво. «Можна подумати, цей мудило ніколи не куштував пристойного диму. Невже забрав усю пачку? От халява, щонайменше п'ятнадцять сигарет «Лакі страйк». Зроблю зараз цю справу, потім заскочу по американські сигарети в «баль мюзет»¹. Потруся з трубкою глушника в передній кишені штанів об дівчаток у барі, подивлюся на їхні обличчя, коли відчуватимуть його твердість, а вже вранці заберу Грутасове піаніно».

Цей хлопець убив Дортліха. Мілко згадав, як одного разу Дортліх, прикурюючи цигарку, розкришив собі зуба ломиком, що був захований у нього в рукаві. «Шайсскопф², треба було тобі вибиратись звідти разом з усіма нами», —

¹ Val musette — у 1950-х рр. ресторанички з танцями й небезпечною репутацією, від назви народженого у 1880-ті рр. «низького» жанру паризької танцювальної музики, суміші мелодій і ритмів Аквітанії та Італії, пізніше також — танго й джазу.

² «Дурноголовий» (нім.).

звернувся він до Дортліха, де б той зараз не був, найпевніше, що в пеклі.

Мілко перейшов через вулицю, несучи чорну драбину та про всяк випадок «пролетарський вузлик» для камуфляжу, і сховався в тіні живоплоту під медичною школою. Поставив ногу на перший щабель і промурмотів: «Нахер хутір». Це була його ритуальна мантра з дванадцяти років, відколи він утік із рідного дому.

Ганнібал завершив сині венозні ін'єкції і на примощеній біля трупа планшетці малював кольоровими олівцями результати своєї роботи, раз по раз позираючи на легеню, законсервовану в банці зі спиртом. Припасовані до етюдника аркуші ледь шерехнули під протягом і заспокоїлися. Ганнібал підняв голову, глянув у коридор, звідки було повіяло, і домалював вену.

Мілко зачинив за собою вікно анатомічного музею, стягнув чоботи і в самих шкарпетках скрадався між скляними шафами. Він проминув ряд травної системи і затримався біля пари величезних ніг із потовщенням стіп. Йому цілком вистачало світла. Не хотілося б стріляти тут, заляпатися в ці гівна, що розтечуться навкруги. Він підняв комір від протягу, що дмухнув йому в спину. Потроху-помалу він вистромляв обличчя в коридор, дивлячись собі поперек перенісся, щоб не стирчало вухо.

У схилоного над аркушем Ганнібала роздулися ніздрі, і лабораторне світло відбилося червоним у його очах.

Дивлячись уздовж коридору з-за одвірка лабораторії, Мілко бачив спину Ганнібала, поки той порався біля трупа з великим барвильним шприцом. Стріляти звідси далекоувато, глушник блокує приціл пістолета. Не хотілося б його поранити, щоб потім за ним ганятися, перевертаючи шафи. Хтозна, що тут може вилитися на голову, з цих банок.

Мілко провів короткий сеанс жалості до себе, як воно робиться зазвичай перед тим, як когось убити.

Ганнібал зник із поля зору, і Мілко тепер бачив тільки його руку на планшетці: штрихує, штрихує, злегка щось підтирає.

Раптом Ганнібал поклав перо, вийшов у коридор і ввімкнув світло. Мілко позадкував у музей, потім світло знову вимкнулося. Мілко визирнув з-за одвірка. Ганнібал працював біля накритого простирадлом тіла.

Мілко почув звук пилки. Коли він знову визирнув, Ганнібала видно не було. *Знову рисує. Ну й хер з ним. Ввійти туди і застрелити. Сказати, щоб передав вітання Дортліху, коли сам дістанеться до пекла.* Довгим коридором він ішов плавними кроками в шкарпетках, безшумний на кам'яній долівці, дивлячись на руку над етюдником. Мілко підняв пістолет і ступив за поріг, побачив руку, що стирчала з рукава, і лабораторний халат, надітий на спинку стільця, — а де ж його тіло!? І Ганнібал підступив ззаду до Мілка і встромив йому збоку в шию голку великого шприца зі спиртом, підхопив, коли в того ноги підкосилися, а очі закотилися, й акуратно опустив на підлогу.

Спершу — важливіше. Ганнібал приставив руку до трупа і пришив її кількома швидкими стібками крізь шкіру.

— Перепрошую, — вибачився перед ним. — Я додаю подяку у ваш лист.

Гарячка, кашель, а тепер холод на обличчі — так поверталася до Мілка свідомість, кімната попливла, та врешті-решт зупинилася. Він почав облизувати собі губи, відплювуючись. Вода лилася йому на лице.

Ганнібал поставив кувалду із холодною водою на край трупного контейнера і сидів у вигідній для балачки позі. Мілко, підвішений у ланцюговій зброї для трупів, був по шию занурений у формаліновий розчин. Інші насельці контейнера скупчилися навкруг нього, розглядаючи його своїми помутнілими від бальзамуючої рідини очима, а він відштовхував від себе їхні зморшкуваті руки.

Ганнібал перевірів Мілкове портмоне. Зі своєї кишені він дістав жетон і поклав його поряд із Мілковим посвідченням на бортику контейнера.

— Зігмас Мілко. Добрий вечір.

Мілко відкашлявся й просипів:

— Ми обговорили справу. Я привіз тобі гроші. Компенсацію. Ми хочемо, щоб ти взяв гроші. Я їх привіз. Давай я тебе відведу до них.

— Гарний план, звучить чудово. Ти вбив так багато людей, Мілко. Набагато більше, ніж плаває тут. Ти відчуваєш їх навкруг себе в контейнері? Там, біля твоєї ступні, дитина з пожежі. Старша за мою сестру і засмажена тільки частково.

— Я не розумію, чого ти хочеш.

Ганнібал натягнув гумову рукавичку.

— Послухати, що ти розкажеш про поїдання моєї сестри.

— Я не їв.

Ганнібал притопив Мілка з головою у розчин. Зачекавши довгу хвилину, він ухопився за ланцюговий фал і знову витягнув його на поверхню, плеснув в обличчя водою, промиваючи йому очі.

— Не кажи такого більше, — порадив.

— Нам було так тоді погано, так погано, — забалакав Мілко, як тільки відплювавсь. — Руки обморожені, ноги гниють. Що б ми тоді не нарobili, ми це робили заради того, щоб вижити. Ґругас зробив усе вмент, вона навіть... Але тебе ж ми залишили живим, ми...

— Де Ґругас?

— Якщо я тобі скажу, ти дозволиш мені відвести тебе до грошей? Там багато, все в доларах. Там є ще більше грошей, ми можемо їх видoїти, з твоїми свідченнями.

— Де Гренц?

— У Канаді.

— Добре. Цього разу правда. Де Ґругас?

— У нього свій дім біля Міль-ля-Форе¹.

— Яке в нього зараз ім'я?

— У нього бізнес, фірма зветься «Satrug. Inc».

— Він продавав мої картини?

¹ Milly-le-Forêt — старовинне містечко південніше Парижа, на краю лісу Фонтенбло.

— Тільки один раз, щоб купити велику партію морфіну, і все. Ми можемо їх дістати.

— Ти куштував їжу в ресторані Кольнаса? Вершкове морозиво там непогане.

— Гроші у мене в машині.

— Скажеш останнє слово? Прощальну промову?

Мілко відкрив рота щось сказати, та Ганнібал із брязком опустив важку ляду. Між нею й розчином формаліну залишився не більш як дюймовий шар повітря. Ганнібал залишив кімнату, де Мілко бився об ляду, мов лобстер об кришку каструлі. Ганнібал причинив за собою двері, і одвірки відгукнулися рипінням на гумовий ущільнювач.

Біля його робочого стола, розглядаючи свіжий малюнок, стояв інспектор Попіль.

Ганнібал потягнувся до шнура й увімкнув великий вентилятор, той завівся з шварґотінням. Попіль підняв голову на звук вентилятора. Ганнібал не знав, чи той встиг щось почути. Мілків пістолет лежав між ногами у накритого простирадлом трупа.

— Інспекторе Попіль, — Ганнібал узяв шприц із барвником і зробив ін'єкцію. — Перепрошую, хвилинку, я мушу це вколоти, поки воно знову не затверділо.

— Ви вбили Дортліха у себе в лісі, на батьківщині.

На обличчі Ганнібала не ворухнувся жоден м'яз. Він витер кінчик голки.

— У нього хтось об'їв обличчя.

— Маю підозру, що це ворони. У наших лісах їх чимало. Вони зліталися до миски нашого собаки, варто лиш було йому від неї одвернутися.

— Ворони, які вміють готувати шашлик?

— Ви розповіли про це леді Мурасакі?

— Ні. Канібалізм... таке траплялося на Східному фронті, і не одноразово, коли ви були ще дитиною.

Попіль повернувся спиною до Ганнібала, дивлячись на його відображення у скляних дверцях шафи.

— Але ж ви це самі знаєте, чи не так? Ви там тоді були. А ще ви були в Литві чотири дні тому. Ви вїхали туди за законною візою, а виїхали іншим способом. Як саме? — Попіль не чекав на відповідь. — Я сам скажу як: ви купили фальшиві документи у Фресне¹, а це вже кримінальний злочин.

У кімнаті з контейнером важка ляда ледь піднялась, з-під неї висунулися пальці Мілка. Він притиснув губи до ляди, намагаючись всмоктати півдюйма повітря, формаліновим розчином хлюпнуло йому в обличчя, злегка притопило, він припав обличчям до щілини на краю ляди, жадібно дихаючи.

В анатомічній лабораторії, дивлячись у спину Попілю, Ганнібал сильно надавив на легеню трупа, видувивши з неї хрипіння.

— Перепрощую. Іноді таке трапляється.

Він підкрутив бунзенівську горілку під ретортою, щоб голосніше бульботіло.

— На цьому малюнку обличчя не вашого препарату. Це обличчя Владіса Грутаса. Подібні на цей малюнки висять у вашій кімнаті. Грутаса ви також убили?

— Зовсім ні.

— Ви його знайшли?

— Якби я його знайшов, даю слово, я звернув би на нього вашу увагу.

— Не клейте переді мною дурня! Чи відомо вам, що він у Каунасі відпиляв пилкою голову рабину? Чи ви чули, що він постріляв циганських дітей у лісі? Ви знаєте, що він уникнув Нюрнберга, бо жінці, що свідчила проти нього, влили до горла кислоти? Я з року в рік натрапляю на його сморід, але щоразу слід зникає. Якщо він взнає, що ви його вистежуєте, він вас уб'є. Це він знищив вашу сім'ю?

— Він убив мою сестру і з'їв її.

— Ви самі це бачили?

— Так.

¹ У Франції десятки міст і селищ мають назву Фресне.

— Ви могли б дати свідчення.

— Безперечно.

Попіль пильно вдивлявся в Ганнібала.

— Якщо ви когось уб'єте у Франції, Ганнібале, я побачу вашу голову в корзині. Леді Мурасакі депортують. Ви любите леді Мурасакі?

— Так. А ви?

— У Нюрнберзьких архівах є його фотографії. Якщо совети їх у себе роздрукують, якщо вони його нарешті зловлять, то в Сюрте тримають декого, на кого ми могли б його обміняти. Якщо ми зуміємо його взяти, мені потрібні будуть ваші свідчення. Чи є якісь інші докази?

— Сліди зубів на кістках.

— Якщо ви не з'явитесь завтра до мого кабінету, я вас заарештую.

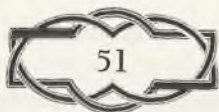
— Добраніч, інспекторе.

В іншій кімнаті селянська, схожа на лопату долоня Мілка зслизає назад до контейнера, ляда причиняється щільніше, і він видихає в чиєсь зморщене обличчя, що плаває перед його очима: «Нахер хутір».

Ніч в анатомічній лабораторії, Ганнібал уже сам, він працює з трупом. І вже майже закінчив малюнок. Поряд висить набрякла гумова рукавичка з перев'язаним зап'ястям, вона наповнена рідиною і підвішена над мискою з якимсь порошком. Поряд тікає таймер.

Ганнібал накрив планшетку для етюдів чистою серветкою. Укрив труп і повіз його до лекційної аудиторії. З анатомічного музею він приніс Мілкові чоботи і поставив їх на каталку біля кремаційної печі, на ній вже лежав одяг і речі з його кишень, пружинний ніж, ключі, портмоне. У портмоне були гроші й ободок кондома, що його зазвичай натягував собі Мілко, дурячи жінок у напівтемряві. Ганнібал витяг гроші. Відчинив піч. У її полум'ї стояла Мілкова голова. Було дуже схоже на палаючого пілота «штуки». Ганнібал закинув досередини чоботи, один поцілів у голову — беркиць! — і вона зчезла з виду.

П'ятитонний фургон армійського типу, з новим тентом, стояв на протилежному від анатомічної лабораторії боці вулиці, зайнявши половину тротуару. Дивно, але на його склі поки ще не було штрафної квитанції. Ганнібал встромив Мілкові ключі у двері кабіни з боку водія. Замок відкрився. Над кермом, за сонцезахисним щитком, стирчав стіс паперів. Він їх швидко проглянув.

По трапу, що лежав у кузові, він завів до фургона свій мотоцикл. Доїхав до порту Монтампуавр¹ біля Венсенського лісу² і поставив фургон на стоянку біля залізничної колії. Номерні знаки він заховав під сидіння й замкнув кабіну.

Ганнібал Лектер сидів на своєму мотоциклі на схилі пагорба біля саду, він поснідав чудовими африканськими фігами, купленими у торговця на вулиці Бюсі³, та вестфальською шинкою. Він дивився на дорогу, що проходила біля підніжжя горба, а далі, за чверть милі, виднілися ворота будинку Владіса Ґрутаса.

У саду гули бджоли, кілька вже кружляли над його фігами, поки він не накрив фрукти хустинкою. Гарсія Лорка, знову модний у Парижі, сказав колись: «Серце — це сад». Ганнібал думав про цей символ, а також, як і годиться юнакові, він уявляв собі форми персиків і груш, коли під горбом проїхав пікап із теслярами і наблизився до воріт Ґрутаса.

¹ Porte de Montempoivre — річковий порт у 12-му окрузі Парижа.

² Bois de Vincennes — лісопарк, де стоїть замок Валуа XIV ст. і діє найбільший у Франції звіринець.

³ Rue de Buci — типова паризька вулиця з ринком в центрі кварталу Сен-Жермен-де-Пре.

Ганнібал підніс до очей батьківський польовий бінокль.

Владіс Ґрутас володів побудованою у 1938 році на місці колишньої ферми садибою у стилі Баухауз¹, його дім дивився на річку Есон. Під час війни він стояв покинутим, карнизи з нього хтось обідрав, на білих стінах залишилися темні плями від дощової води. Зараз весь фасад і один бік будинку було пофарбовано в сліпучо-білий колір, а ще нефарбовані стіни стояли в риштованні. Дім зберігся завдяки тому, що під час окупації у німців тут був штаб.

Цей куб із бетону і скла оточувала огорожа з металевої сітки й колючого дроту. При воротах стояла бетонна будка охорони, схожа на дот. Амбразурний вигляд щілини вікна пом'якшував ящик із квітами. З такого вікна чудово могла прострілюватися дорога, варто було тільки змести вбік квіти дулом кулемета.

Двоє вийшли з будиночка при воротах — один блондин, другий чорнявий, весь у татуюванні. За допомогою люстерка на довгій палиці вони обстежили дно автомобіля. Теслям довелося вилізти і показати свої паспорти. Видно було, як вони махали руками й щось гомоніли. Охоронці пропустили машину у двір.

Ганнібал заїхав у гай і сховав мотоцикл у кущах. За допомогою шматка тонкого, майже невидимого дроту він заблокував систему запалювання і поклав на сідло записку: мовляв, пішов до міста по запчастини. Півгодини витратив, щоб вийти на битий шлях, а там піймав попутку до Парижа.

Склад компанії «Габріель. Інструменти» розташовувався на Райській вулиці² між магазином освітлювального обладнання й майстернею по ремонту виробів із кришталю. Під кінець трудового дня складські вантажники виконали

¹ Bauhaus — архітектурний стиль (різновид конструктивізму), народжений у Німеччині після Першої світової війни, впливи принципів баухаузу на світове будівництво сильні й тепер.

² Rue de Paradis — відома торговельна вулиця в центрі Парижа.

останній наряд, поставили в кузов Мілкового фургона кабінетний рояль «Bosendorfer»¹, а поряд із ним, в окремому ящику, концертний стільчик. На накладній Ганнібал поставив підпис «Zigmas Milko», ще й, беззвучно ворущаючи губами, промовив це ім'я.

Власні вантажівки компанії надвечір поверталися на відстій до складу. Ганнібал побачив, як з одної машини вилізла жінка-шофер. Вона непогано виглядала у комбінезоні, вся така по-французькому жвава. Жінка зникла всередині, а через кілька хвилин з'явилася в брюках, зі згорнутим комбінезоном під пахвою. Поклала згорток у сидельну сумку мопеда. Відчувши на собі погляд Ганнібала, вона кинула на нього гаврошівський погляд. Дістала сигарету, він підніс їй запальничку.

— Мерсі, мсьє... Зіппо.

Жінка пожвавилася, стріляла очима, з цигаркою в руці її жести стали ще більш артистичними.

Прибиральники, що замітали в складі, намагалися дослухатися, про що так цікаво теревенять ці двоє, але чули тільки її сміх. Вона задивилася на Ганнібалове обличчя, поки вони балакали, і мало-помалу її кокетство вщухло. Вона здавалася очарованою ним, майже зачарованою. Разом вони рушили вулицею до бару.

Мюеллер чергував біля воріт з іншим німцем на ім'я Гасман, у котрого недавно закінчився контракт в Іноземному легіоні. Мюеллер саме намагався продати йому сеанс татуювання, коли до воріт підїхав фургон Мілка.

— Дзвони лікарю, Мілко повернувся з Парижа з трипером, — сказав Мюеллер.

— Це не Мілко. — Гасман мав краций зір.

Вони вийшли з вартівні.

¹ «Bosendorfer» — заснована Ігнацом Бьозендорфером у 1828 р. фірма музичних інструментів, її роялі цінували вище за інші композитори-піаністи Ліст, Шуберт, Шопен та ін.

— Де Мілко? — спитав Мюеллер жінку за кермом.

— Звідки мені знати? Він заплатив мені за доставку рояля. Сказав, що буде через кілька днів. Покажіть ваші м'язи, зніміть мій мотик із кузова на землю.

— Хто тобі заплатив?

— Мсьє Зіппо.

— Ти маєш на увазі Мілко?

— Так, Мілко.

Ззаду підїхала машина з продуктами, стала за фургоном і чекала, буфетник нервово постукував пальцями по керму. Гассман підняв задній полог п'ятитонки. Побачив рояль у ящику і менший ящик із наліпленим на нього ярликом із написами: «POUR LA CAVE» та «FOR THE WINE SELLAR — STORE IN A COOL PLACE»¹. Мопед стояв пристебнутий до бокових поручнів у кузові фургона. Там був трап, але легше було просто взяти й поставити мопед на дорогу.

Мюеллер підійшов допомогти Гассману з мопедом. Поглянув на жінку.

— Хочеш випити?

— Не тут, — відповіла вона, закидаючи ногу через сідло.

— Твій мотик деренчить, мов бздить, — гукнув їй услід Мюеллер.

— Вона програє тобі змагання у вишуканості манер, — похвалив Гассман.

Настройщик був схожим на скелет, із темними прогалинами між зубів і застиглою посмішкою на весь рот, як у Лоренса Велка². Закінчивши настройку чорного «Бьозендорфера», він перевдягся в чорний фрак із білою краваткою і вийшов грати легку музику, поки до Грутаса на

¹ «Для винного погребя», «Зберігати в прохолодному місці».

² Lawrence Welk (1903—1992) — зірка 1950-х рр., американський акордеоніст, бендлідер і конферансьє ельзаського походження, з 1951 до 1982 р. вів регулярну телепрограму «Шоу Лоренса Велка».

коктейль-вечірку збиралися звані гості. Музика деренчливо віддунювала від кахляної підлоги й великих площин вікон. Скляні полиці сталеві книжкової шафи поряд з інструментом резонували в тональності сі-бемоль. Поки ладнав рояль, настройщик задовольнявся кухонним стільцем, але грати, сидячи на ньому, не бажав.

— На чім мені сісти? Де фортепіанна лава? — спитав він служницю, а вона перепитала те саме в Мюеллера. Мюеллер знайшов йому стілець підходящої висоти, але з бильцями.

— Мені доведеться грати з розчепіреними ліктями, — пожалівся настройщик.

— Замовкни нахер і грай тільки американське, — наказав Мюеллер. — Бос хоче американську коктейль-паті, і щоби всі тут підспівували.

Біля буфету товпилися десь із тридцять гостей — чудернацькі уламки війни.

Там був Іванов із радянського посольства, занадто елегантно вдягнений, як для слуги народу. Він розмовляв з американським першим сержантом, котрий вів бухгалтерію військово-торговельної контори. Сержант був у цивільному мішкуватому картатому костюмі того кольору, що найкраще підкреслював павутиння судинної ангіоми в нього на носі. Єпископ із Версаля явився зі своїм служкою, котрий робив йому манікюр.

У безжальному світлі неонових трубок чорне облачення єпископа відсвічує зеленуватим забарвленням яловичини — зауважив Грутас, цілуючи його перстень. Вони трохи погомоніли про спільних знайомих в Аргентині. У холі відгонило міцним духом Віші.

Піаніст подарував публіці свій усміх скелета і взявся до пісень Кола Портера¹. Англійська стояла на четвертому місці в списку його робочих мов, тож слова він здебільшо-

¹ Cole Albert Porter (1895—1964) — один із найпопулярніших американських композиторів ХХ ст., автор десятків «вічнозелених» пісень, любив Париж, у 1917 р. вступив до Французького іноземного легіону, але до служби не дійшло.

го вигадував на ходу: «Що вдень, що вночі, ти моє сонце. Під місяцем тільки ти, ти єдина»¹.

У підвалі було майже темно. Єдина лампочка горіла біля сходів. Зверху ледь долітали звуки музики.

Під однією стіною підвалу височіли винні полиці. Біля них стояло кілька ящиків, деякі відкриті, навкруг розсипана тирса. Нова мийка з іржостійкої сталі лежала на підлозі, а поряд музичний автомат «Rock-Ola Luxury Light-Up»² з найновішими грамофонними платівками і ковбасками монет для його годівлі. Поряд із винним стелажем стояв ящик із написами «POUR LA CAVE» та «STORE IN A COOL PLACE». З ящика почулося тихе поскрипування.

Піаніст додав фортисимо, щоб заглушити перебріхані слова пісні: «Чи то я, чи ти, підемо геть, неважливо, мила, що я десь, я про тебе думаю що вдень, що вночііііі».

Ґрутас ходив між гостей, потискаючи руки. Непомітним збоку кивком голови він покликав Іванова за собою до бібліотеки. Приміщення вражало модерновістю, там стояв стіл на скошених ніжках, полиці зі сталі й скла і скульптура Ентоні Квіна³ за мотивами Пікассо під назвою «Логіка за спиною в жінки». Іванов розглядав роботу з зацікавленням.

— Вам подобається скульптура?

— Мій батько був куратором у Санкт-Петербурзі, коли той називався Санкт-Петербургом.

¹ Пісня Кола Портера «Night and Day», написана у 1932 р.

² Заснована у 1927 р. Девідом Рокола компанія «Rock-Ola» випускала музичний автомат цієї моделі у 1939—1941 рр., у нього можна було зарядити максимум 20 грамплатівок на 78 об./хв. На час дії роману фірма вже випускала машини для дисків на 45 об./хв. Автор натякає, що американський сержант продав Ґрутасу явно застарілий апарат.

³ Antonio Rudolfo Oaxaca Quinn (1915—2001) — мексикансько-американський художник, письменник, знаменитий кіноактор.

— Можете торкнутися її, якщо хочете.

— Дякую. Як там справи з обладнанням для Москви?

— Шістдесят холодильників їдуть у поїзді на Гельсінкі в даний момент. Фірма «Кельвінатор». А чим можете порадувати мене ви?

Ґрутас не міг утриматися, щоб не клацнути при цім пальцями. Через це клацання Іванов примусив Ґрутаса зачекати, доки він уважно не роздивиться кам'яну сідничку.

— У посольстві нема досьє на хлопця, — нарешті почав він. — Він отримав візу до Литви, бо запропонував «Юманіте»¹ написати для них статтю. Очікувалося, що він напише про те, які гарні результати дає колективізація після того, як землю в його родини забрали, і які щасливі селяни, що перебралися до міста будувати каналізаційну станцію. Аристократ вітає революцію.

Ґрутас фиркнув.

Іванов виклав на стіл фотографію і штовхнув її в бік Ґрутаса. На фото були леді Мурасакі з Ганнібалом перед її будинком.

— Коли це знято?

— Вчора вранці. З моєю людиною був Мілко, коли це знімалося. Лектер — студент, працює вночі, ночує на верхньому поверсі медичної школи. Мій агент показав Мілкові все... Про решту я нічого не бажаю знати.

— Коли він бачив Мілка востаннє?

Іванов глянув гостро: «Вчора. Щось трапилось?»

Ґрутас хитнув головою: «Напевне ні. Хто ця жінка?»

— Його мачуха, чи щось таке. Вона гарна, — додав Іванов, погладжуючи кам'яні сідниці.

— У неї срака схожа на цю?

— Не думаю.

— Французька поліція крутиться поряд?

— Якийсь інспектор Попіль.

¹ «L'Humanite» — газета, офіційний орган Французької компартії, у 1950-х рр. популярне і впливове видання.

Ґрутас закусив губу і, здавалося, на якийсь час забув, що в кімнаті присутній Іванов.

Мюеллер і Гасман наглядали за натовпом. Вони приймали верхній одяг і стежили, щоб ніхто з гостей нічого не поцупив. У гардеробі Мюеллер відтягнув Гасманову краватку на гумовій стрічці від його коміра, перекрутив на півоберта і відпустив. Краватка з фурканням стрибнула на місце.

— А ти можеш її розкрутити, як пропелер, і літати, як фея? — спитав Мюеллер.

— Нумо, крутни ще раз, і вона здасться тобі клямкою на дверях у пекло, — відповів Гасман. — Подивися на себе. Поправ гімнастерку. Ти що, ніколи не служив?

Їм довелося допомагати буфетнику збирати його речі. Заносячи складаний банкетний стіл до підвалу, вони не помітили приховану під сходами набряклу гумову рукавичку, що висіла над мискою з порохом, від якого тягнувся запальний шнур до трикілограмової жерстяної банки з-під шпигу. Хімічні реакції уповільнюються при низькій температурі. У Ґрутасовому підвалі було на п'ять градусів прохолодніше, ніж у лабораторії.

Служниця розклала на ліжку Ґрутасову шовкову піжаму, коли йому забажалося додаткових рушників.

Служниця не любила заносити рушники йому до ванної кімнати, але він її завжди примушував це робити. Вона мусила туди заходити, але не мусила дивитися. Суцільні

білі кахлі та іржостійка сталь, по центру стояла велика ванна, за матовими скляними дверима містилася сауна, а поряд із нею душ.

Ґругас напівлежав у ванні. Привезена ним із баржі рабиня голила йому груди безпечною бритвою тюремного типу, із замкнутим на замок лезом. Половина обличчя її розпухла. Прислуга не бажала зустрічатися з нею очима.

У схожому на камеру психічних тортур, всуціль білому душі вільно помістилося б четверо осіб. Чудернацька акустика підсилювала звук найкрихітнішої краплини. Ганнібал лежав на долівці і чув, як волосся поскрипує між його головою і білою підлогою душу. Під купкою білих рушників його майже неможливо було помітити з сауни крізь матові двері душової. Під рушниками він чув власне дихання. Схоже на те, як було, коли вони замотувалися в килим із Мішею. Замість її теплого волосся, зараз він мав перед собою запах пістолета, рушничного мастила, мідних набоїв і пороху.

Він чув голос Ґругаса, але поки що не бачив його обличчя, окрім як здалеку, крізь бінокль. Інтонації в нього не змінилися — легке роздратування перед вибухом.

— Нагрій мені махровий халат, — наказав він служниці. — Я хочу ще трохи попаритися після ванни. Увімкни там.

Вона сковзнула до сауни й відкрутила вентиль. У суцільно білій парильні червоним сяяли лиш таймер і термометр. Із великими, мов на корабельних пристроях, цифрами, які добре було видно крізь пару. Хвилинна стрілка таймера рухалася по циферблату до червоної позначки.

Ґругас закинув руки собі за потилицю. Під пахвою в нього відкрилося нацистське татуювання — дві блискавки SS. Він ворухнув м'язами — і блискавки здригнулись. «Бах! *Доннерветтер!*» Жінка-рабиня перелякано здригнулася, і Ґругас розреготався.

— Нііііі, я не битиму тебе. Ти тепер мені подобаєшся. Я зроблю тобі нові зуби, такі, що ти їх кластимеш у склянку біля постелі, щоб не заважали.

Ганнібал у клубах пари ввійшов через скляні двері і націлив пістолет Ґругасу в серце, у другій руці він тримав пляшку зі спиртовим реагентом.

Ґругасова шкіра пискнула, коли він смикнувся вгору у ванні, а жінка відскочила вбік ще раніше, ніж зрозуміла, що за її спиною хтось є.

— Радий тебе тут бачити, — сказав Ґругас і глянув на пляшку в руці Ганнібала, сподіваючись, що той п'яний. — Я завжди пам'ятав, що дещо тобі заборгував.

— Я мав про це розмову з Мілком.

— Ну і?

— Він дійшов висновку.

— Беззаперечно, гроші! Я передавав із ним, він їх тобі віддав? Це добре!

Ганнібал промовив до жінки, не дивлячись на неї:

— Намочіть рушник у ванні. Підіть і сядьте в кутку, покладіть рушник собі на обличчя. Мерщій. Намочіть його у ванні.

Жінка занурила у ванну рушника і поспішила з ним у куток.

— Вбий його, — попросила вона.

— Я так довго чекав, щоб подивитися тобі в обличчя, — сказав Ганнібал. — Твоє обличчя з'являлося переді мною в кожному злочинцеві, котрого я ризав. Ти мені запам'ятався більшим.

До ванни зазирнула служниця, що принесла халат. Крізь прочинені двері вона побачила дуло пістолета, подовжене глушником. Вона позадкувала, нечутно ступаючи капцями по килиму.

Ґругас не відводив очей від пістолета. Це була зброя Мілка. З блокуючою скобою на ствольній коробці для глушника. Якщо юний Лектер не знайомий із цією системою, він має шанс вистрелити лише один раз. А тоді йому доведеться подрочитися з пістолетом.

— Ти бачив, які я речі маю в цьому будинку, Ганнібале? Які можливості нам подарувала війна! Ти звик до дорогих речей, і вони в тебе будуть. Ми з тобою схожі! Ми Нові

Люди, Ганнібале! Ти та я — ми вершки — ми завжди плаватимемо зверху!

Він підняв руку зі шматками піни, ніби для ілюстрації плавучості, щоб водночас привчити Лектера до своїх рухів.

— Жетони не плавають. — Ганнібал пожбурих Грутасів жетон у ванну, і той ліг на дно, мов листочок. — Спирт плаває. — Ганнібал кинув пляшку, і вона розбилася об кахлі над головою Грутаса, вихлюпнувши пекучу рідину тому на голову, осколки скла посипалися йому у волосся. Ганнібал дістав із кишені «Зіппо», щоб підпалити Грутаса. Щойно він відкрив запальничку, як йому за вухо ткнувся пістолет Мюеллера.

Гасман і Дітер із двох боків тримали Ганнібала за руки. Вхопивши за дуло, Мюеллер вивернув із його руки пістолет і засунув собі за пояс.

— Не стріляти, — наказав Грутас. — Не побийте мені тут кахлі. Я хочу з ним трішки потеревенити. А потім він може вмерти у ванні, як його сестричка.

Грутас виліз із ванни і став на рушник. Він подав знак жінці, котра тепер не знала, як прислужитися. Вона прискала зельтерською водою на його вибрите тіло, поки він обертався на місці з піднятими руками.

— Тобі знайоме відчуття газованої води на шкірі? — спитав він. — Це ніби знову народитися. Я весь новий, у новому світі, де нема місця для тебе. Я не повірю, що ти сам убив Мілка.

— Дехто мені допоміг, — сказав Ганнібал.

— Тримайте його над ванною, різати почнете, коли я накажу.

Троє чоловіків придавили Ганнібала до підлоги, задержавши його голову і шию над краєм ванни. У руці Мюеллера клацнув пружинний ніж. Він приставив лезо до Ганнібалового горла.

— Подивися на мене, графе Лектер, мій принц, поверни голову і подивися на мене, гарно тягни свою шийку, і тоді кров витече швидко. Болітиме недовго.

Крізь двері сауни Ганнібал бачив стрілку таймера, що поволі рухалася стрибками.

— От скажи мені, — спитав Ґрутас. — Ти нагодував би мною маленьку дівчинку, якби вона вмирала від голоду? Ти ж її любив?

— Звичайно.

Ґрутас посміхнувся і вщипнув Ганнібала за щоку.

— Ось. Ось вона. Любов. Я так само сильно люблю себе. Я не мушу перед тобою вибачатися. Твоя сестра загинула у війні. — Ґрутас ригнув і зареготав. — Моя відрижка і є до цього натуральним коментарем. Ти шукаєш співчуття? Ти знайдеш його у словнику десь між «сифілісом» і «сракою». Ріж його, Мюеллере. Але наостанок ти почувеш, що ТИ зробив, щоб тоді вижити. Ти...

Кімнату струснуло вибухом, від стіни відскочила раковина, з труб вдарила вода, погасло світло. Мюеллер, Гасман, Дітер борсалися з ним на підлозі, приплутавши до купи ще й жінку. Ножем порізало руку Гасману, той лявся й ойкав. Ганнібал різко поцілив комусь ліктем в обличчя й опинився на ногах, спалахом пострілу освітилося дуло, в обличчя йому лийнуло осколками кахлів. Дим, важкий дим клубився від стіни. По долівці від Дітера відсковзнув пістолет. Пістолет підняв Ґрутас, на нього якраз напосіла жінка, вона вп'ялася йому в обличчя нігтями, він двічі вистрелив їй у груди. Він вже підводився, одночасно піднімаючи дуло. Ганнібал лягнув мокрим рушником йому по очах. Дітер повис на спині Ганнібала. Ганнібал стрибнув назад і відчув результат, коли край ванни привітав нирки Дітера, той його зразу відпустив. Не встиг він піднятися, як на нього плигнув Мюеллер, намагаючись загнати свої великі пальці йому під підборіддя. Ганнібал головою буцнув йому в лице, просунув руку між ним і собою, намацав пістолет у Мюеллера за поясом і натиснув на курок, не витягаючи пістолет із його штанів, величезний німець скотився додола, квилячи, а Ганнібал побіг із пістолетом у руці. Йому довелося пригальмувати у темній спальні, а далі вже мчав швидко задимленим коридором. У коридорі він при-

хопив покинуте прислугою відро і ніс його через весь дім, тільки раз він почув постріл десь у себе за спиною.

Охоронець покинув свій пост біля воріт і був уже на півдорозі до входу в будинок.

— Неси воду! — всучив йому відро Ганнібал, пробігаючи мимо. — Я принесу шланг!

Він чимдуж пробіг під'їзною доріжкою, якомога швидше в гай. Позаду чулися крики. Вгору пагорбом, до саду. Намацав у темряві дріт: є контакт.

Скинути тиск у компресорі, трохи крутнути газ, клац-клац-клац. Клац! «BMW» прокинувся з гарчанням, і Ганнібал вилетів із кущів, мов гарматний снаряд, далі алеєю між деревами, зачепився глушником об пеньок, з ревінням вирвався на дорогу, обвисла труба волочиться у темряві, висікаючи іскри з бруківки.

Пожежники працювали до глибокої ночі, заливаючи з брандспойтів жарини в підвалі, насичуючи водою кожну щілину Грутасового будинку. Грутас стояв на краю свого саду, дим і пара здіймалися в небо за його спиною, він дивився в напрямку Парижа.

Студентка фельдшерського відділення мала темно-руде волосся і карі очі майже такого самого кольору, як у Ганнібала. Коли в коридорі медичної школи він відступив від фонтанчика, пропускаючи її напитися першою, вона наблизилася до нього обличчя й понюхала:

— Коли ти почав палити?

— Я намагаюся кинути.

— У тебе брови обгорілі.

— Не впорався з запальничкою.

— Якщо ти так необачно поводишся з вогнем, тобі не можна кухувати.

Вона лизнула собі пальця і розгладила йому брови.

— Ми з подружкою по кімнаті сьогодні ввечері готуватимемо смаженину з овочами, якщо ти...

— Дякую. Перепрошую, але в мене побачення.

У записці до леді Мурасакі він питав, чи може до неї прийти. Знайшов гліцинію, трохи прив'ялу, що було доречним для вибачення. Її відповіді з запрошенням його в гості акомпанували дві гілочки: пагін мирта з креповою ягідкою та гілочка сосни з крихітною шишкою. Сосну не посилають просто так. Беззастережні, безмежні можливості сосни.

Надії леді Мурасакі на *рибника* справдилися. Той привіз їй чотири чудових морських їжаки в холодній морській воді прямо з їхньої батьківщини — Бретані. Сусідній м'ясник приготував «солодке м'ясо»¹, вже вимочене в молоці й спресоване між двома тарілками. Вона зайшла до Фушена по грушевий пиріг, разом купила і сіточку помаранчів.

Затрималася перед флористкою, але в руках уже не було місця для покупок. Ні, Ганнібал напевне принесе квіти.

Ганнібал купив квіти. Тюльпани й лілеї «Касабланка», ще й папороть високо стирчали над заднім сидінням його мотоцикла. Дві молоді жінки, які переходили дорогу на перехресті, сказали йому, що квіти схожі на хвіст півня. Він підморгнув їм, а коли перемінився вогник світлофора, з ревінням і легким серцем помчав далі.

Він поставив мотоцикл у сусідній алеї і з квітами в обіймах повернув за ріг будинку леді Мурасакі. Він чекав, що йому відчинить консьєржка, але натомість із дверей виступив Попіль із двома здоровезними поліцейськими, вони його й схопили. Інспектор взяв із рук у нього квіти.

¹ Делікатес — зобна й підшлункова залози.

— Квіти не для вас, — сказав Ганнібал.

— Ви заарештовані, — сказав Попіль. Після того, як на Ганнібала одягли наручники, він засунув квіти йому під пахву.

Інспектор Попіль залишив Ганнібала самого у своєму кабінеті на набережній Орфевр, дав йому посидіти півгодини в атмосфері поліцейського закладу. Повернувшись, він побачив, що Ганнібал закінчує аранжувати квіти в графіні з водою на його столі.

— Вам подобається моя композиція? — спитав він інспектора.

Попіль лягнув Ганнібала невеличким гумовим кийком, і той поточився.

— А оце вам подобається? — спитав Попіль.

Більший із двох поліцейських вийшов з-за спини інспектора й навис над Ганнібалом.

— Відповідайте на всі питання: я спитав вас, чи вам подобається це?

— Це чесніше за ваше рукостискання. І кийок принаймні чистий.

Попіль дістав із конверта два сталевих жетони на поворозці.

— Знайдено у вашій кімнаті. Ці двоє були засуджені заочно в Нюрнберзі. Питання: де вони?

— Я не знаю.

— Ви не хочете побачити, як їх повісять? Кат використовує англійський ешафот, але не відриває їм голів. Він попередньо не кип'ятить, не розтягує мотузку. Вони ще потім гойдаються. Це якраз на ваш смак.

— Інспекторе, ви ніколи нічого не зрозумієте про мої смаки.

— Правосуддя нічого не значить для вас, вам важливо вбити їх самому.

— А чим ми відрізняємося, інспекторе? Ви завжди дивитесь, як вони помирають. Такий у вас смак. Чи не могли б ми побалакати удвох? — він дістав із кишені заляпаний

кров'ю папірець, загорнутий у целофан. — Тут вам лист від Луї Фера.

Попіль подав поліцейським знак, щоб вийшли з кабінету.

— Коли я зрізав одяг із тіла Луї, то знайшов оцю записку, адресовану вам.

Він прочитав уголос першу фразу: *«Інспекторе Попіль, чому ви мучите мене питаннями, на які не відповідаєте сам? Я бачив вас у Ліоні»*. Далі там є ще.

Ганнібал віддав листа Попілю.

— Можете розгорнути. Папір уже висох і нічим не пахне.

Лист захрустів, коли Попіль його розправляв, темні лусочки обсипалися зі згинів. Закінчивши читати, він так і сидів, тримаючи листа в руці, притиснутій до скроні.

— Хтось із вашої родини встиг вам на прощання помехати з поїзда «чух-чух»? Чи ви в той день регулювали дорожній рух? — спитав Ганнібал.

Попіль опустил руку.

— Ви не хочете робити такого самі, — м'яко продовжив Ганнібал. — Якби я навіть щось знав, навіщо мені розказувати про це вам? Це доречне запитання, інспекторе. А що, як ви забезпечите їх квитками в Аргентину?

Попіль заплющив очі і знову їх розкрив.

— Петен завжди був для мене героєм. Мій батько, мої дядьки, всі вони воювали під його командуванням у Першу світову. Коли він організував новий уряд, він сказав нам: *«Підтримуйте порядок, поки ми не викинемо німців геть. Режим Віші врятує Францію»*. Ми й до того були поліцейськими, це здавалося нам продовженням тієї самої роботи.

— Ви допомагали німцям?

Попіль знизав плечима.

— Я підтримував порядок. Напевне, це їм допомагало. Потім я побачив один з їхніх поїздів. Я дезертирував і розшукав партизанів. Вони не довіряли мені, поки я не вбив гестапівця. Німці тоді розстріляли за нього вісім заручників-селян. У мене було почуття, ніби це я сам їх убив.

Що то була за війна? Ми воювали в Нормандії між полями, густо померезжаними високими живоплотами, клацали отакими «цвіркунами», щоб розпізнавати своїх.

Він взяв зі свого столу крикет-клікер¹.

— Ми проводили союзників від морських пляжів у глиб країни, — він двічі клікнув. — Це означало: я друг, не стріляйте. Мені не жаль Дортліха. Але допоможіть мені знайти решту їх. Як ви вистежуєте Грутаса?

— Через родичів у Литві, через церковні зв'язки моєї матері.

— Я міг би затримати вас за використання фальшивих документів, за неправдиві свідчення. Якщо я вас випущу, ви присягнете розповідати мені про всі ваші знахідки? Ви присягнетеся Богом?

— Богом? Так, я присягнуся Богом. У вас є Біблія? — він побачив у шафі «Думки»² і взяв книгу з полиці. — Чи може згодиться Паскаль, Паскалю?

— Ви присягнетеся життям леді Мурасакі?
Хвилька непевності.

— Так, я присягаюся життям леді Мурасакі.
Ганнібал узяв зі столу клікер і двічі клікнув.

Попіль простягнув йому сталеві жетони, і Ганнібал їх узяв.

Коли Ганнібал покинув кабінет, туди зайшов помічник Попіля. Попіль подав із вікна знак. Коли Ганнібал вийшов із буднику, за ним непомітно рушили поліцейські агенти в цивільному.

¹ Clicker — маленька коробочка з металевим язичком, якщо його чіпляти пальцем, отримуєш неголосний, але далеко чутний специфічний звук; англійці випускали спеціальний cricket clicker («цвіркунець») для десантників, котрих закидали німцям в тил, так клікери потрапили й до французьких партизанів; сьогодні клікери ефективно використовуються в дресурі собак.

² «Думки про релігію» — одна з найвідоміших книг Блеза Паскаля (1623—1662), великого французького філософа-містика, математика, фундатора теорії ймовірності.

— Він щось знає. У нього обсмалені брови. Перевірте всі пожежі в Іль-де-Франс¹ за останні три дні. — наказав Попіль. — Коли він виведе нас на Грутаса, я хочу допитати його про різника, з яким він мав справу дитиною.

— Якого різника?

— Це підлітковий злочин, Етьєне, злочин пристрасті. Я не хочу висувати йому звинувачення, я хочу, щоб його визнали божевільним. Тільки в закритій психічній клініці його можуть обстежити і з'ясувати, що він таке.

— А ви його чим вважаєте?

— Маленький хлопчик Ганнібал загинув у 1945-му там, серед снігів, намагаючись врятувати свою сестричку. Його душа померла разом із Мішею. Що він таке тепер? Для визначення цього поки що не існує слова. Через відсутність кращого терміна, ми будемо називати його монстром.

Будинок леді Мурасакі на площі Вогезів зустрів його темрявою в комірчині консьєржки, голландські двері² з матовим склом були зачинені. Ганнібал відімкнув їх власним ключем і побіг угору сходами.

Консьєржка сиділа у своїй комірчині на стільці перед столом, на якому конверт до конверта лежала пошта мешканців її будинку, ніби вона розкладала з листів пасьянс.

¹ Центральний департамент, до якого належать Париж і чимало сусідніх міст.

² «Голландські двері» складаються з двох горизонтально поділених частин, верхню можна відчиняти, коли нижня залишається зачищеною.

Ледь помітний збоку тросик велосипедного замка вгруз у м'яку плоть її шиї, язик звисав з її рота.

Ганнібал постукав у двері леді Мурасакі. У квартирі зазвонив телефон. Звук видався йому незвично пронизливим. Коли він встромляв у замок свого ключа, двері від цього поштовху прочинилися. Він кинувся до помешкання, зазираючи всюди, на секунду затримався перед двома її спальні, штовхнув, але там було порожньо. А телефон дзеленчав, дзеленчав. Він підняв слухавку.

У кухні «Кафе дель Есте» стояла клітка з вівсянками, що чекали своєї черги на занурення в арманьяк і ошпарення в казані з окропом, який вирував на плиті. Ґругас, вхопивши леді Мурасакі за шию, нахилив її обличчям до киплячої води. У другій руці він тримав телефонну слухавку. Руки в неї були зв'язані за спиною. За них її держав Мюеллер.

Почувши голос Ганнібала, Ґругас промовив у слухавку:

— Перш ніж почати нашу розмову, скажи, ти хочеш побачити японку живою?

— Так.

— Послухай її голос і здогадайся, чи ще має вона на обличчі свої щічки.

*Що то за звуки в телефоні разом із Ґругасовим голо-
сом? Булькотить окріп? Ганнібал не міг зрозуміти, чи
не ввижається йому цей звук, кипіння води він завжди
чув у своїх снах.*

— Поговори зі своїм юним трахальником.

Леді Мурасакі мовила:

— Милий мій, не треба... — І її тут же відтягли від телефону. Вона пручалася, разом із Мюеллером вони ледь не впали на клітку з вівсянками. Пташки зацвірінькали, загомоніли між собою.

Ґругас сказав Ганнібалу:

— Мій милий, ти вбив двох чоловіків за свою сестру і потрощив вибухом мій дім. Я пропоную тобі життя за життя. Принось усе: жетони, бухгалтерський реєстр Кас-

трульника, всю хрінотінь до останньої дрібниці. Мені нестерпно хочеться, щоб вона поверещала.

— Де...

— Замокни. Тридцять шостий кілометр дороги на Трільбарду¹, там є телефонна будка. Будеш у ній на світанку, відповиси на дзвінок. Якщо не з'явишся туди, отримаєш її щічки поштою. Якщо я побачу Попіля чи ще якогось поліцейського, отримаєш бандероль з її серцем. Либонь, згодиться тобі у навчанні: потикаєш їй у шлуночки, може, кінчиш. Життя за життя?

— Життя за життя, — відгукнувся Ганнібал. Телефон замовк.

Дітер із Мюеллером потягнули леді Мурасакі до фургона, що стояв за кафе. Кольнас поміняв номери на машині Грутаса.

Грутас відкрив багажник і дістав снайперську гвинтівку Драгунова. Вручив її Дітеру.

— Кольнасе, принеси посудину.

Грутас хотів, щоб леді Мурасакі чула. Віддаючи накази, він пожадливо поглядав на неї.

— Візьмеш машину. Застрелиш його в телефонній будці, — наказав він Дітеру і вручив йому джбанок. — Привезеш його яйця на баржу, ми стоятимемо нижче Немура².

Ганнібалу не хотілося виглядати з вікна; агенти Попіля могли саме зараз дивитися вгору. Він зайшов до спальні. Посидів трохи на ліжку з заплющеними очима. Із глибини Ганнібалової пам'яті народилися звуки. *Чик-чирик-чик-чик. Балтійський діалект вівсянок.*

Ляні простирадла леді Мурасакі пахли лавандою. Він згріб їх у жмені, притис до обличчя, потім зірвав їх із постелі і швидко замочив у ванні. Натягнув поперек кімнати мотузку для сушіння білизни і повісив на неї кімоно, долі

¹ Trilbardou — старовинне село на півночі регіону Іль-де-Франс в департаменті Сена-і-Марна.

² Nemours — древнє містечко за 70 км. від Парижа, повз яке проходять судноплавні канали.

поставив вентилятор і ввімкнув його на малі оберти, кімо-но похитувалося, кидаючи тіні на прозорі гардини.

Стоячи перед самурайським обладунком, він підняв руку з кинджалом танто і вгледівся в маску Володаря Дато Масамуне.

— Якщо ви спроможні їй допомогти, допоможіть їй зараз.

Він надів ремінь собі на шию, і кинджал сковзнув під комір йому за спину.

Ганнібал скручував і зв'язував мокрі простирадла, мов тюремний самогубець; коли він скінчив цю роботу, простирадла звисали з поруччя балкона у провулок, на п'ятнадцять футів не дістаючи бруківки.

Спуск забрав якийсь час. Коли він відпустив кінець простирадла, падіння здалося задовгим, йому гаряче обпекло ступні, коли він приземлився, перекотившись.

Вивів мотоцикл з алеї за будинок у бічну вуличку, вгатив по стартеру і одночасно з першим пострілом двигуна плигнув у сідло. Знадобиться чимало свинцю, щоб виправити помилку з Мілковим пістолетом.

Увольєрі перед «Кафе дель Есте» цвірінькали-дріботіли вівсянки, неспокійні у яскравому світлі місяця. Тент над патію було згорнуто, парасолі складено. В обідньому залі було темно, але світло ще горіло на кухні і в барі.

Геркуль мив у барі підлогу, Ганнібал бачив також Кольнаса, котрий із grosбухом сидів на барному стільці. Ганнібал відступив у темряву, завів мотоцикл і поїхав геть, не вмикаючи фари.

Останні чверть милі до будинку на вулиці Жульяни він пройшов пішки. На під'їзній алеї стояв «сітроен де шво»¹; чоловік за кермом докурював сигарету. Ганнібал побачив, як дугасто пролетів недопалок, розсипавшись іскрами по вуличній бруківці. Чоловік вигідніше вмовився на сидінні і відкинув голову назад. Він зібрався поспати.

З-за огорожі Ганнібал дивився в освітлену кухню. Повз вікно майнула мадам Кольнас, балакаючи з кимось занадто малим, щоб його можна було бачити. Затулені гардинами вікна стояли прочинені у тепле нічне повітря. З садочка до кухні вели диктові двері. Кинджал легко сковзнув у щілину і підчепив клямку. Ганнібал витер ноги і ступив у дім. Голосно тікав кухонний годинник. З ванни долинав шум води з крана і хлюпання. Він проминув ванну, ставлячи ноги впритул до стіни, щоб не рипіли дошки підлоги. У ванні мадам Кольнас розмовляла з дитиною.

Наступні двері були трохи прочинені. Ганнібал помітив заставлені іграшками полиці і великого плюшевого слона. Він зазирнув до кімнати. Два ліжка. Катерина Кольнас спала на ближчому. Голівка набік, великий палець торкається лоба. Ганнібал розгледів жилку, що билася в неї на скроні. Він чув биття її серця. На ній був Мішин браслет. Він зморгнув у теплому світлі лампи. Почув, як ворухнулися його вії. Він чув дитяче дихання. Чув мадам Кольнас звіддала. Крихітні звуки збурювали голосне ревіння в його серці.

— Ну, давай, Оладушок, вже пора витиратися, — долетів голос мадам Кольнас.

Плавучий будинок Ґругаса, чорний, примарний на вигляд, стояв, пришвартований до вкритої клоччям туману набережної. Ґругас із Мюеллером занесли зв'язану, з кляпом у роті, леді Мурасакі по трапу і спустили сходами у задній відсік. Ґругас ударом ноги розчахнув двері до процедурної

¹ «Citroen Deux Cheveaux» (DC) — наймодніший свого часу французький автомобіль, випуск якого розпочався у 1955 р.

на нижній палубі. Посеред кімнати стояв стілець, під ним було простелено скривавлене простираadlo.

— Перепростую, ваша кімната поки що не готова, — сказав Грутас. — Я покличу прислугу. Ево!

Він пройшов коридором до наступних дверей і розчачнуv їх. Три жінки, прикуті до ліжок, подивилися на нього з ненавистю. Ева збирала їхні миски після їжі.

— Катай сюди.

Ева зайшла до процедурної, тримаючись подалі від Грутаса. Вона прибрала заляпану кров'ю шмату і постелила під стілець свіже простираadlo. Вже намірилася йти з брудним простираadлом, але Грутас наказав:

— Залиш, поклади його так, щоб їй було добре видно.

Грутас із Мюеллером прив'язали леді Мурасакі до стільця.

Грутас відправив Мюеллера. Сам розвалився в лонгшезі проти стіни, ноги розкинуті, погладжуючи собі стегна:

— Ти уявляєш, що може трапитися, якщо ти не подаруєш мені блаженства? — спитав він.

Леді Мурасакі заплющила очі. Вона відчула, що судно здригнулося й почало рухатися.

Геркуль виніс із кафе два відра зі сміттям. Відімкнув замок свого велосипеда і поїхав геть.

Було ще видно його задній вогник, коли Ганнібал сковзнув у кухонні двері. З собою він мав щось незграбне в заляпаному кров'ю мішку.

До кухні ввійшов Кольнас із гробсбухом. Він відчинив дверцята пічки, у якій горіли дрова, поклав туди кілька рахунків і підштовхнув їх у полум'я.

За його спиною Ганнібал промовив:

— Гер Кольнас в оточенні мисок.

Кольнас різко обернувся і побачив Ганнібала, котрий сперся спиною на стіну з бокалом вина в одній руці і пістолетом у другій.

— Що вам потрібно? У нас вже зачинено.

— Кольнас у каструльнім раю. Серед казанів. Ви носите свій жетон, гер Кольнас?

— Я Клебер, громадянин Франції, я зараз же викликаю поліцію.

— Дозвольте, я зателефоную їм замість вас. — Ганнібал поставив вино і підняв телефонну слухавку. — Ви не проти, якщо я заразом подзвону до Комісії по розшуку воєнних злочинців? Я оплачую дзвінок.

— Босяк! Дзвони кому хочеш. Я серйозно, можеш їм дзвонити. Або я сам це зроблю. Я маю документи. Я маю друзів.

— А я маю дітей. Ваших дітей.

— Що означають ці слова?

— Я захопив їх обох. Я був у вашому домі на рю Жульєна. Зайшов до кімнати з великим опудалом слона і захопив їх.

— Ти брешеш.

— «Беріть її, вона все'дно помирає», — ви так сказали. Пам'ятаєте? Шастали навкруг Г'ругаса з казанком. — Я тут дещо приніс для вашої духовки. — Ганнібал простягнув руку за спину і пожбурих на стіл скривавлений мішок. — Ми можемо покуховарити разом, як у добрі старі часи. — Він кинув на стіл Мішин браслет. Той довго крутився, доки заспокоївся і ліг.

Кольнас вдавився неясними звуками. Хвилину він боявся торкнутися мішка, потім тремтячими руками почав його рвати, діставшись усередину, він роздирав обгортковий різницький папір, дер м'ясо й кістки.

— Це телятина, гер Кольнас, і диня. Я купив їх на Лезалі¹. Сподіваюся, ви тепер розумієте мої почуття?

Кольнас кинувся через стіл, руками в крові дістав Ганнібалове обличчя, але його ноги, розпластані по столу, зависли в повітрі, Ганнібал стягнув його додолу і приставив дуло пістолета до потилиці, не дуже міцно, але Кольнас втратив свідомість.

¹ Les Halles — заснований у 1183 р. королем Філіпом II Августом центральний ринок, відомий як «Череве Парижа», ліквідований у 1971 р., назву ринку зберіг квартал.

Вимазане в кров лице Ганнібала було схожим на демонічні обличчя з його власних снів. Він поливав Кольнаса водою, поки той не розплющив очі.

— Де Катерина, що ти з нею зробив? — перше, що він спитав.

— Вона в безпеці, гер Кольнас. Вона рожева і красива. Ви можете пощупати пульс на її скроні. Я поверну вам її після того, як ви повернете мені леді Мурасакі.

— Якщо я таке зроблю — мені смерть.

— Ні. Ґрутаса буде заарештовано, а я забуду ваше обличчя. Прощу вас, заради здоров'я ваших дітей.

— Звідки мені знати, що вони ще живі?

— Присягаюся душею моєї сестри, ви почуєте їхні голоси. Вони в безпеці. Допоможіть мені, або я вб'ю вас, і ваша сирота вмере з голоду. Де Ґрутас? Де леді Мурасакі?

Кольнас спазматично ковтнув, звідкись узялася кров у нього в роті.

— У Ґрутаса є судно, канальна баржа-дім, він подорожує нею. Він зараз на Луенському каналі¹ південніше Немура.

— Назва баржі?

— «Кристабель». Ти дав слово. Де мої діти?

Ганнібал підняв Кольнаса на рівні ноги. Підвів до телефону біля касового апарата, набрав номер і дав Кольнасу слухавку. Якусь хвилину Кольнас не міг впізнати голосу власної дружини, а потім:

— Алло, алло, Астрід? Подивися на дітей, дай мені почувти Катріну! Мерщій!

Слухаючи непевне мурмотіння заспаної дитини, Кольнас перемінювався на лиці. Спершу воно виражало полегшення, та скоро на ньому з'явилася дивна мертвотність, і Кольнас потягнувся по пістолет, що був схований на полиці під касою. Його плечі важко поникли:

— Ви обдурили мене, гер Лектер.

¹ Canal du Loing — побудований у 1723 р., один із найстаріших судноплавних каналів Франції, має довжину 50 км, 19 шлюзів, сполучений із європейською системою каналів.

— Я дотримав свого слова. Я збережу вам життя, заради ваших...

Кольнас випростався з затиснутим у кулаці величезним «веблі»¹, Ганнібал викинув руку вперед, револьвер відлетів убік, а кинджал танто ввійшов Кольнасу під підборіддя, кінчик леза вистромився з його тім'ячка.

Телефонна слухавка гойдалася на шнурі. Кольнас упав лицем уперед. Ганнібал перевернув його і трохи посидів на стільці поряд, розглядаючи труп. Очі в Кольнаса були розплющені, вони вже бралися муттю. Ганнібал накрив йому обличчя мискою.

Він виніс надвір клітку з вівсянками і відчинив. Останню пташку йому довелося самому хапати руками, щоб закинути в місячне небо. Він відчинив надвірний вольєр і вигнав птахів звідти. Вони збилися у зграю і, куштуючи смак вітру, кружляли вгорі, їхні крихітні тіні шугали двором кафе, поки вони, набираючи висоту, шукали Полярну зірку.

— Летіть додому. Балтика он там, — показав їм Ганнібал. — Живіть там завжди.

Крізь глупу ніч єдиний вогник прорізав темні поля Іль-де-Франс, Ганнібал мчав, розпластавшись на баці свого мотоцикла. Повз бетонні споруди південного передмістя Немура, по старому бурлацькому шляху вздовж Луенського каналу, де асфальт, де гравій, аж ось заросла з обох боків асфальтована однорядна алея, Ганні-

¹ «Webley» — стандартний револьвер 45 калібру в британській армії й поліції з 1887 до 1963 р.

бал зигзагами продерся на швидкості крізь череду корів, аж лице йому запекло від ударів хвостів, мало не зсунувся у кювет, крила заскреготали об гравій, знову вибравшись на дорогу, мотоцикл струснув головою, прийшов до тями і надолужив швидкість.

Вогні Немура зникли позаду, знову пласка країна і темрява перед ним, деталі ґрунту і бур'янів абсурдно чітко проявляються у світлі фари, а пітьма попереду заковтує жовтий промінь. Він непокоївся, чи не виїде знов до каналу занадто південніше... так що судно опиниться позаду нього?

Він зупинився й вимкнув світло — треба посидіти в темряві й подумати — мотоцикл під ним тремтів.

Далеко попереду, ген у темряві, виднілося щось схоже на два будиночки, які тандемом рухаються через луговину, над берегами Луенського каналу тільки й було видно палубні надбудови.

Самохідна баржа Владіса Ґругаса напрочуд спокійно, тихо рухалася на південь, пестячи м'якими брижами береги каналу, пообіч якого на лугах куняли корови. Мюеллер, котрий сидів у матерчатому шезлонгу на носі судна, погладжував собі стягнуте швами стегно, поряд із ним, притулений до дверей, що вели на нижню палубу, стояв дробовик. На кормі Гассман відчинив рундук, щоб дістати звідти брезентові кранці.

За триста метрів до судна Ганнібал зменшив швидкість, «BMW» відповів мурмотінням, трава погладила йому литки. Він зупинився і з сідельної торби дістав батьківський польовий бінокль. У темряві не вдавалося прочитати назву судна.

Видно було тільки ходові вогні і світло з-під фіранок на вікнах. Канал тут був заширокий, щоб спробувати перескочити на борт баржі.

З берега він, можливо, й зміг би поцілити з пістолета у шкіпера — принаймні збив би його з курсу — але тоді на судні зчиниться тривога, вони зустрінуть його всі разом,

тільки-но він опиниться на борту. Напосядуть з усіх боків. Він помітив прикритий люк позаду штурвальної рубки, а темний виступ ближче до носа, певне, був іншим ходом на нижню палубу.

На вікнах штурвальної рубки блимали відблиски нактоуза¹, він не міг роздивитися, чи є хтось ще всередині. Треба обігнати їх. Накатана стежка йде впритул до води, а поля тут занадто кучугуристі для ривка.

Ганнібал проїхав повз каналну баржу по стежині, відчуваючи пощипування в оберненому до судна боці. Кинув погляд на борт. Гассман на кормі витягає кранці з рундука. Ось він підняв голову на звук проїжджаючого берегом мотоцикла. Метелики пурхають над світловим люком якоїсь із кают.

Ганнібал примусив себе не збільшувати швидкість. Десять кілометрів попереду він побачив вогні автомобіля, що їхав поперек каналу.

Канал Луен звужувався перед шлюзом до двох бімсів² судна. Шлюз був інтегральною частиною кам'яного мосту. Його верхні ворота вели під кам'яну арку, шлюзова камера під нею була лиш трішки довшою за «Кристабель».

Ганнібал повернув ліворуч і поїхав через міст, на той випадок, якщо шкіпер за ним стежить. Через сотню ярдів він вимкнув фари, розвернувся і, знову опинившись перед мостом, заховав мотоцикл у кущах при дорозі. Рушив уперед крізь темряву. На березі каналу лежали догори дном кілька човнів. Ганнібал сів на землю між ними і дивився понад їхніми корпусами на судно, яке наближалося, але було ще за півкілометра від шлюзу. Кругом глуха пітьма. Він чув звуки радіо з будиночка на тому боці мосту, там, либонь, стояв будиночок шлюзового механіка. Пістолет він засунув глибше в кишеню піджака.

Дуже повільно наближалися крихітні ходові вогні баржі, червоний вогонь лівого борту, а над ним, на складаній

¹ Нактоуз — шафа зі скляною кришкою, в якій встановлено компас.

² Бімс — поперечна ширина судна.

щоглі над рубкою, білий. Баржі треба зайти в шлюз і опуститися в ньому на метр. Ганнібал лежав біля води серед бур'янів. Рання весна, ще холодно для цвіркунів.

Він чекає, а баржа підпливає, повільно-повільно. Є час подумати. Дещо з того, що він зробив у Кольнаса в кафе, неприємно згадувати. Важко було дарувати йому життя, навіть на такий короткий термін, а ще несмак — дозволив йому балакати. А от що було гарне — це той тріск, яким йому віддало в руку, коли жало танто вистромилося з Кольнасового черепа, мов ріжок. Приємніше, ніж вийшло з Мілком. Втішно згадувати доказ теореми Піфагора за допомогою кахлів, відривання голови в Дортліха. Ось про що варто подумати наперед: як він запросить леді Мурасакі на тушковану в горщику зайчатину в ресторан «Марсове Поле». Ганнібал лежав спокійно. З пульсом 72.

Темно біля шлюзу, а небо ясне, всіяне зірками. Коли судно дійде до шлюзу, щогловий вогник мусить опинитися якраз поміж низькими зірками.

Той не досяг низьких зірок, бо щогла відхилилася на корму і вогонь майнув дугою, мов падаюча зірка. Ганнібал вчасно помітив, як почала розгорятися лампа великого корабельного прожектора, і заляк долілиць, сконцентроване в потужний промінь світло майнуло по його спині і вихопило з темряви ворота шлюзу. Заревів корабельний гудок. Загорілося світло в будиночку шлюзового механіка, і за хвилину той вийшов, натягаючи на плечі широкі підтяжки. Ганнібал наvertів глушник на Мілків пістолет.

Владіс Грутас виринув із носового люка і став на передній палубі. Потягнувся, викинув у воду цигарку. Щось сказав Мюеллеру, поставив дробовика між квітів у вазонах, подалі від очей шлюзового механіка, і знову зник вниз.

На кормі Гассман вивісив шканці і приготувався кидати швартов. Верхні шлюзові ворота стояли вже відчинені. Шлюзовик зайшов у свою кабінку на березі каналу і ввімкнув швартові вогні в обох кінцях шлюзу. Баржа сковзнула

під міст у камеру, шкіпер переключив двигун на реверс, зупиняючи судно. Під звук двигуна Ганнібал злетів на міст і, низько пригнувшись, побіг під прикриттям кам'яного парапету.

Подивився вниз на баржу, що проповзала під ним, побачив палубу і світловий люк на даху каюти. Люк сковзнув під міст, але він встиг помітити прямо під собою прив'язану до стільця леді Мурасакі.

Десяти хвилин вистачило, щоб зрівняти рівень води в шлюзі з нижнім б'єфом каналу, важкі ворота зі скреготанням прочинялися, Гасман із Мюеллером вибирали швартови. Шлюзовий механік повернувся до свого будиночка. Шкіпер додав газу, і вода скипіла за кормою судна.

Ганнібал перехилився через парапет. Із відстані два фути він вистрелив Гасману в голову, скочив на парапет, стрибнув на Гасмана і скотився з нього на палубу. Шкіпер почув звук падіння, але спершу подивися на кормові швартови, побачив, що там чисто.

Ганнібал смикнув кормові двері на нижню палубу. Замкнені.

Шкіпер висунувся з рубки:

— Гасман?

Ганнібал припав до трупа, обмацав пояс. На Гасмані не було зброї.

Ганнібал мусив проминути штурвальну рубку, щоб пройти на ніс, але ж там був ще й Мюеллер. Він рушив уперед правим бортом. Шкіпер вийшов із лівих дверей рубки і побачив тіло Гасмана, з його черепа текло у шпигати.

Ганнібал стрімголов кинувся вперед, пригинаючись за низенькими палубними каютами.

Він відчув, що двигун судна перемкнули в нейтральний режим, і кинувся бігти, на бігу почув постріл позаду себе, куля з присвистом зрикошетила від палубної стійки, тріски вжалили його в плече. Обернувшись, він помітив шкіпера, котрий сховався за рубкою. Біля носових дверей на секунду з'явилася татуйована рука, розчепірені пальці хапали дро-

бовика з-поміж високих квітів. Ганнібал вистрелив навмання. Плече йому пекло і боліло. Зіщулившись, він пролетів між двох палубних кают на лівий борт, кинувся на бак й опинився біля носової рубки, там на нього чатував Мюеллер; почувши Ганнібала, він випростався, змахнув рушницею, черконув дулом об кут дверей, знов замахнувся, але Ганнібал вистрелив йому в груди чотири рази підряд, натискаючи на курок швидко, як тільки міг. Пролунав постріл дробовика, рвана діра з'явилася в дерев'яній обшивці палубних дверей. Мюеллер похитнувся і втупився очима собі в груди, завалився назад і вже мертвий осів під бортові поручні. Двері на нижню палубу не були замкнені. Ганнібал вскочив туди і замкнув двері за собою.

На кормі шкіпер вовтузився з тілом Гассмана, нашукуючи в його кишнях ключі.

Ганнібал помчав стрімко вниз і вперед вузьким коридором нижньої палуби. Він зазирнув до першої каюти — порожня, нічого, окрім ліжок і ланцюгів. Розчахнув наступні двері, побачив леді Мурасакі прив'язану до стільця й кинувся до неї. Ґрутас вистрелив з-за дверей Ганнібалові в спину, куля вдарила поміж плечовими кістками, він упав горілиць, з-під нього розтікалася кров.

Ґрутас наблизився з посмішкою. Приставив свій пістолет під підборіддя Ганнібалу й обшукав його. Відкинув ногою в дальній кут Ганнібалів пістолет. Ґрутас витяг у себе з-за пояса стилет і швидко кольнув Ганнібалові ноги. Вони не ворухнулися.

— Поранений у хребет Маленький Чоловічок, — проспівав він. — Не відчуваєш ніг? Як це сумно. Ти нічого не відчуватимеш, коли я буду відрізати тобі яйця. — Ґрутас посміхнувся до леді Мурасакі. — Зробимо з них вам гаманця для монеток.

Ганнібалові очі розплющилися.

— Ти бачиш? — Ґрутас похитав довгим лезом у нього перед обличчям. — Перфектно! Дивись сюди.

Ґрутас став перед леді Мурасакі і легесенько провів вістрям вниз по її щоці, ледь натискаючи на шкіру.

— Я можу додати кольору її щічкам.

Він ввігнав стилет у спинку стільця впритиск до її голови.

— Я можу створити нові нірки для сексу.

Леді Мурасакі не промовила ані слова. Її очі не відривалися від Ганнібала. Його пальці ворухнулися, він трошки пересунув руку до голови. Його очі переходили з Грутаса на леді Мурасакі і знову назад. Леді Мурасакі підняла свої сповнені тривоги й болю очі на Грутаса. Вона могла ставати красивою настільки, наскільки їй бажалося бути красивою. Грутас нахилився і міцно поцілував її, уп'явся їй у розтулені губи, розмазався своїм лицем по її обличчю, його тверде лице зблідло, його бліді очі не моргали, коли він занурився в її блузку.

Ганнібал закинув руку собі за голову і витягнув з-за коміра кинджал танто, у крові, покривлений, помічений Грутасовою кулею.

Грутас моргнув, лице його здригнулося в болісній конвульсії, ноги йому підломилися, і він упав із перерізаними піджилками, з-під нього вивернувся Ганнібал. Леді Мурасакі зв'язаними у щиколотках ногами вгамселила Грутаса в голову. Той спробував підняти свій пістолет, але Ганнібал перехопив дуло, викрутив його вгору, пістолет вистрелив, але Ганнібал різонув Грутасу зап'ястя і пістолет відлетів геть. Грутас почав повзти до нього, підтягаючись на ліктях, потім звівся на коліна і колінкував, падав і знову зводився на ліктях, мов та тварина з переламаним хребтом на дорозі. Ганнібал розрізав пута на руках леді Мурасакі, і вона одразу вирвала стилет зі спинки стільця, сама перерізала собі мотузки на ногах і відійшла, вставши в кутку поряд із дверима. Ганнібал, із закривавленою спиною, перегородив Грутасу шлях до пістолета.

Грутас уляк на колінах і подивився вгору на Ганнібала. Безпросвітний спокій огорнув його. Він зазирнув Ганнібалу в очі своїми блідими арктичними очима.

— Разом ми відпливаємо в смерть, — промовив Грутас. — Я, ти, твоя мачуха, котру ти трахаєш, люди, котрих ти вбив.

— Вони були не люди.

— Який був на смак Дортліх, як риба? А Мілка ти теж з'їв? Леді Мурасакі заговорила з кутка.

— Ганнібале, якщо Попіль візьме Грутаса, він напевне не зачепить вас. Ганнібале, залишіться зі мною. Віддайте його Попілю.

— Він з'їв мою сестру.

— Ти теж її їв, — сказав Грутас. — Чому б тобі не вбити себе?

— Ні. Це брехня.

— Їв, їв. Добрий Кастрюльник нагодував тебе звареною з неї юшкою. Тепер ти мусиш вбити всіх, хто про це знає, чи не так? Твоя жінка тепер це знає, тобі доведеться і її вбити.

Ганнібал затулив вуха руками, не випускаючи скривавленого ножа. Він повертає голову до леді Мурасакі, шукає її погляд, кидається до неї і хапає її в обійми.

— Ні, Ганнібале, це неправда. Віддайте його Попілю. Грутас поспішає до пістолета і говорить, говорить.

— Ти їв її, у напівсвідомому стані, ще й жадібно облизував ложку.

Ганнібал заволав у стелю: «Ніііі!» — і, задерши ножа, стрибнув на Грутаса, наступив на пістолет і різкими порізами накреслив криваве *M* на його обличчі, скімлячи:

— *M* — це за Мішу! *M* — це за Мішу! *M* — це за Мішу!

Грутас впав на спину, а Ганнібал вирізав велике *M* на його тілі.

Ззаду почувся плач. І постріл, примарний посеред його червоної мряки. До Ганнібала дійшло, що бабахнуло в нього над головою. Він не знав, чи в нього поцілили. Обернувся. Позаду нього стояв шкіпер, спиною до леді Мурасакі, з-під його ключиці стирчало руків'я стилета, лезо прохромало аорту, пістолет випав із руки шкіпера, і він повалився долілиць.

Ганнібал зіп'явся на ноги, лице — червона маска. Леді Мурасакі заплющила очі. Вона тремтіла.

— Вас поранено? — спитав він.

— Ні.

— Я кохаю вас, леді Мурасакі, — сказав він. І ступив до неї.

Вона розплющила очі й відвела від себе його руки в крові.

— Що залишилося всередині вас для кохання? — спитала вона і вибігла по трапу з каюти вгору на палубу, а там через поруччя пірнула рибкою у воду каналу.

Судно м'яко билосся об береги.

Ганнібал залишився сам на «Кристалелі» разом із мертвими, очі їх вже повосковіли. Мюеллер і Гасман лежать на нижній палубі, біля підніжжя трапа. Грутас, покрайний червоними узорами, лежить у тій каюті, де помер. Кожен тримає в обіймах панцерфауст, мов ляльку з неприродно великою голівкою. Ганнібал узяв зі стійки в зброярні останній панцерфауст і приладнав його в моторному відділенні за два метри від баку з пальним, націливши туди огузкувату протитанкову ракету. Серед такелажного комплекту судна він знайшов шлюпковий якір і прив'язав вільний кінець його линви до встановленого вгору курком панцерфауста. Він стояв на палубі з якорем у руці, а баржа потихесеньку сунула вперед, ніжно стукаючись об кам'яну стінку каналу. Із палуби він бачив проблискові вогні на мосту. Чув людські крики й гавкання собаки. Він кинув якір у воду. Линва повільно зазміїлася через борт, а Ганнібал зробив крок і опинився на березі, пішов убік, у поле, не озираючись. Коли він пройшов чотириста метрів, пролунав вибух. Він відчув удар у спину, хвиля оглушливого повітря перекотилося через нього. Неподалік встряв у ґрунт шматок металу. Судно скажено горіло в каналі, товстий стовп іскор здійнявся в небо, вогняний протяг закручував їх спіраллю. Наступними вибухами виплюнуло в небо палаючі дошки, це здетонували заряди решти панцерфаустів.

З відстані милі він побачив мигалки поліцейських машин біля шлюзу. Він не став вертатися. Пішов собі далі крізь поле, знайшли його вже при денному світлі.

Східні вікна штаб-квартири паризької поліції в обідній час за теплої пори року окупували молоді поліцейські, сподіваючись побачити, як Симона Сіньйоре¹ п'є каву в себе на балконі на сусідній Пляс Дофін².

Інспектор Попіль працював за столом, не піднімаючи голови навіть у ті моменти, коли всі навкруг напружувалися, бо балконні двері прочинилися, і залишався незворушним, коли управлінням прокочувався стогін, тому що на балкон вийшла полити квіти лише прислуга актриси.

Вікна в нього стояли прочинені, він добре чув гомін демонстрацій комуністів на набережній Орфевр і Понт Ньюф³. Демонстрували здебільшого студенти, скандуючи: «Свободу Ганнібалу, Свободу Ганнібалу!» Вони несли плакати з написами «Смерть фашизму!» і вимагали негайного звільнення Ганнібала Лектера, котрий перетворився на ситуативну знаменитість. У «Юманіте» та «Канар Аншан» друкувалися листи читачів на його захист, а «Канар» подала ще й фото палаючої «Кристобелі» з підписом «Печеня з канібалів».

Опубліковані в «Юманіте» зворушливі дитячі спогади Ганнібала про щастя колективізації (статтю таємно винесли з в'язниці) ще більше надихнули його комуністичних прихильників. Він радо писав би також для партійних видань крайнього правого крила, але консерватори були

¹ Simona Signoret (1921—1985) — найпопулярніша у Франції 1950-х рр. кіноакторка, дружина актора і співака Іва Монтана.

² Place Dauphine (площа Дофіна) — закладена у 1609 р. Генріхом IV, названа на честь його сина, нащадка престолу (дофіна) майбутнього Людовіка XIII. Архітектурно подібна до площі Вогезів.

³ Pont Neuf («Новий міст») — найстаріший середньовічний міст у Парижі.

не в моді, тож не спроможні були влаштувати демонстрацій на його підтримку.

Перед Попілем лежав меморандум державного прокурора, котрий цікавився, які є конкретні докази в справі проти Ганнібала Лектера. У душі відплати *l'épuration sauvage*¹, що був живим і після війни, звинувачення за вбивство фашистів і військових злочинців мусили бути бездоганними і заслуженими, бо залишалися політично непопулярними.

Убивство різника Поля Момунда сталося багато років тому, а доказом був лише запах гвоздичної олії, на що слушно вказував прокурор. Чи доречно заарештовувати пані Мурасакі? Чи була між ними змова? — питав себе прокурор. Інспектор Попіль порадив утриматися від арешту пані Мурасакі.

Точні обставини смерті ресторатора Кольнаса, або *ресторатора криптофашиста і спекулянта Кольнаса*, як він прочитав про нього в газетах, визначити неможливо. Так, у нього на тімені був отвір невідомого походження, і язик та піднебіння хтось йому проколов. Як показав парафіновий тест, він сам стріляв із револьвера.

Загиблі на каналній баржі перетворилися на золу й жир. Про них відомо, що вони були викрадачами людей, торговцями білими рабами. Чи могла пані Мурасакі мати якийсь стосунок до того фургона з вм'ятиною на номерному знаку, де знайшли двох бранок?

Юнак не мав зареєстрованого кримінального минулого. Він був кращим студентом курсу в медичній школі.

Інспектор Попіль кинув погляд на свій годинник і пішов коридором до кімнати для допитів № 3, найкращої, оскільки в неї попадало трохи сонця і графіті на стінах недавно зникли під товстим шаром білої фарби. Біля її дверей у коридорі стояв вартувий. Попіль кивнув вартовому,

¹ *L'épuration sauvage* («дика помста») — період самосудів у 1944—1945 рр. між визволенням Франції від окупації і створенням повноцінного національного уряду.

і той відімкнув йому двері. Ганнібал сидів біля столу в центрі кімнати. Щиколотка його була примкнута до ніжки стола, а руки до кільця на стільниці.

— Зніміть залізо, — наказав Попіль вартовому.

— Доброго ранку, інспекторе, — привітався Ганнібал.

— Вона тут, — сказав Попіль, — а доктор Дюма і доктор Руфін повернуться після сніданку. — Попіль знову залишив його самого.

Тепер Ганнібал міг встати, коли леді Мурасакі зайде до кімнати.

Двері за нею зачинилися, і вона, напівобернувшись, поклала на двері долоню.

— Як вам спиться? — спитала вона.

— Я сплю добре.

— Чійо передає вам вітання. Пише, що вона дуже щаслива.

— Я радий.

— Її молодий чоловік отримав диплом, і вони вже заручені.

— Я за неї надзвичайно радий.

Пауза.

— Разом із двома братами вони складають скутери, маленькі мотоцикли. Вже зробили шість машин. Вона вірить, що вони стануть популярними.

— Беззаперечно стануть, я ї собі такий куплю.

Жінки відчують погляди швидше за чоловіків, це частина їхньої здатності до виживання, вони також ментально відчують пристрасть. І її відсутність. Вона відчула в ньому переміни. Щось зникло, те, що раніше ховалося у глибині його очей.

Слова її далекої прародительки Мурасакі Шікібу прийшли на пам'ять, і вона їх промовила:

Бурхлива вода
 Замерзла швидко.
 Під чистим небом
 Місячне світло і тіні,
 Відплив і приплив.

Ганнібал відповів класикою з Принца Гендзі¹:

Спогади про довге кохання
Злипаються у сніговий замет.
Тоскні, мов качечки-мандаринки,
Що й уві сні плавають поряд.

— Ні, — сказала леді Мурасакі. — Ні. Тепер там тільки крига. Все минуло. Хіба все не минуло?

— Ви моя найлюбиміша у світі людина, — промовив він цілком чесно.

Вона вклонилася йому й залишила кімнату.

У кабінеті Попіля вона застала доктора Дюма і доктора Руфіна за жвавою розмовою. Руфін узяв її руки в свої.

— Ви казали мені колись, що він може закам'яніти душею назавжди, — промовила вона.

— У вас є таке відчуття? — спитав Руфін.

— Я люблю його, але не можу його віднайти, — сказала леді Мурасакі. — А ви?

— Я ніколи не міг, — признався Руфін.

Вона пішла, не побачившись із Попілем.

Ганнібал зголосився працювати в тюремній амбулаторії і подав прохання до суду, щоб йому дозволили повернутися до медичної школи. Доктор Клер де Врі, голова судово-медичної лабораторії, розумна і приємна жінка, вважала добровільну роботу Ганнібала — експрес-аналізи токсичних речовин — напрочуд корисною у відділенні, де поки що не вистачало реагентів і обладнання. Вона написала листа до суду від свого імені.

Доктор Дюма, чий беззастережний оптимізм надзвичайно дратував Попіля, подав тріскучу петицію за Ганнібала,

¹ Хікару Гендзі («діамантовий Гендзі») — ушлюблений красою і розумом син імператора Кіріцубо, що втратив матір трирічним і все життя шукав жінку, схожу на неї, доки не закохався в свою мачуху; батько вивів його з імператорського стану, надавши кланове ім'я Мінамото.

де повідомляв, що після того, як Медичний центр Джона Гопкінса в Балтиморі, США, ознайомився з його ілюстраціями до нового анатомічного атласу, йому пропонують там інтернатуру. Дюма, користуючись малозрозумілою аргументацією, наголошував на моральних засадах.

Через три тижні, попри протести Попіля, Ганнібал вийшов із Палацу Юстиції і повернувся до своєї кімнати над медичною школою. Попіль не зайшов попрощатися з ним, наглядач просто приніс йому одяг.

Йому дуже добре спалося в його кімнаті. Вранці він подзвонив на площу Вогезів, але телефон там чомусь було відімкнуто. Він пішов туди і відчинив двері власним ключем. Квартира була порожньою, у ній лишилася тільки телефонна полочка. Там лежав адресований йому лист. Він був прив'язаний до почорнілої гілочки з Хіросіми, котру колись прислав батько леді Мурасакі.

У листі писалося: «Прощавайте, Ганнібале. Я поїхала додому».

Обгорілу гілочку він кинув у Сену по дорозі на обід. У ресторані «Марсове Поле» він пообідав чудовою тушкованою в горщичку зайчатиною і розплатився грошима, які залишив йому Луї Фера для оплати заупокійної служби на спомин його душі. Розм'яклий від вина, він вирішив, що для очистки совісті сам прочитає кілька латинських молитов за Луї і, либонь, навіть заспіває якусь із них на популярний мотив, резонно розсудивши, що його молитви будуть не менш ефективними, ніж ті, що він міг би замовити в Сен-Сульпіс.

Він обідав сам, але не відчував себе самотнім.

Ганнібал ввійшов у довгу зиму свого серця. Став він міцно, і ніхто не відвідував його у сновидіннях, як це трапляється в людей.

III

*Я би Дияволу віддався негаймо,
Аби то не знаття, що він — це я!*

Й. В. Гете, трагедія «Фауст»

Свенка думав, що батько Дортліха взагалі ніколи не помре. Старий собі дихає та й дихає, два роки дихання, а накрита просмоленим брезентом труна все чекає на нього, стоячи на риштаках у тісній Свенковій квартирі. Труна займала більшу частину вітальні. Це дратувало жінку, з котрою жив Свенка, вона постійно жалілася, що закруглене віко труни не дозволяє навіть використовувати її як полицю. Через кілька місяців вона почала складати в труну контрабандні консерви, що їх Свенка конфіскував у людей, які поверталися поромом із Гельсінкі.

За два роки жорстоких чисток під керівництвом Йосипа Сталіна троє колег Свенки були розстріляні, а четвертого повісили в Луб'янській тюрмі.

Свенка відчував, що час тікати. Картини тепер належали йому, і він не збирався їх залишати. Свенка не успадкував усіх контактів Дортліха, але він міг дістати гарні документи. У нього не було знайомих у Швеції, проте на

суднах, які курсували між Ригою і Швецією, їх було достатньо і вони могли потурбуватися про вантаж, головне — хай той опиниться в морі.

Найважливіше — першим ділом.

У неділю вранці о шостій сорок п'ять із вільнюського будинку, де жив батько Дортліха, вийшла черниця Бергід. З непокритою головою, щоб не викликати підозри, ніби вона простує до церкви, з величеньким ридикулем у руках, у якому вона несла свою хустку і Біблію.

Минуло хвилин десять після її відходу, як батько Дортліха зі свого ліжка почув на сходах кроки когось, хто був важчим за Бергід. Бряжчання й поскрипування почулися від вхідних дверей — схоже, хтось колупається у квартирному замку.

Батько Дортліха із зусиллям підсунувся вище на подушці.

З-під порога дверей його кімнати повіяло, як при відчинених квартирних дверях. Він потягнувся до шухляди і намацав у ній «люгера»¹. Мало не втрачаючи свідомість від напруження, він витяг пістолет і, тримаючи обома руками, заховав його під ковдру. Він встиг заплющити очі до того, як прочинилися двері його кімнати.

— Ви спите, пане Дортліх? Сподіваюсь, я не дуже вас потурбував, — промовив сержант Свенка, котрий був у цивільному, із зализаним назад волоссям.

— А, це ти. — Обличчя старого виражало звичну дратівливість, але виглядав він ще слабшим, ніж звичайно.

— Я прийшов за дорученням Спілки міліціонерів і митників, — повідомив Свенка. — Ми вичищали шафи і знайшли деякі речі вашого сина.

— Мені вони не потрібні. Залиште їх собі, — сказав старий. — Ти зламав замок?

— Коли ніхто не відчинив, я ввійшов. Я думав, просто залишу пакунок, якщо нікого нема вдома. У мене є ключ вашого сина.

¹ Запатентований винахідником Георгом Люгером у 1898 р. один із найпопулярніших напівавтоматичних пістолетів ХХ ст., загальновідомий під назвою «люгер-парабелум».

— У нього ніколи не було ключа.

— Це його майстер-ключ.

— Тоді ти можеш замкнути за собою двері.

— Лейтенант Дортліх розповідав мені про ваші... проблеми і заповітні бажання. Ви написали заповіт? Документ у вас є? Спілка вважає, що тепер наш обов'язок, щоб ваші бажання були виконані.

— Так, — сказав батько Дортліха. — Все підписано й підтверджено свідками. Копію відіслано в Клайпеду. Вам не потрібно нічого робити.

— Та ні, мені потрібно. Одну річ.

Сержант Свенка поклав пакунок. Посміхнувшись, він зробив крок до ліжка, прихопивши зі стільця подушку, він плигнув боком, мов павук, і накрив нею старому обличчя, виліз на постіль, осідлавши його, придавив йому плечі коліними і, звівши до купи лікті, всією своєю вагою наліг на подушку. Скільки так треба тримати? Старий не пручався.

Свенка відчув, як щось жорстке вперлося йому в пах, ковдра нап'ялася, й «люгер» вистрелив. Свенці обпекло шкіру, щось загорілося в його нутрі, він відхилився назад, старий підняв пістолет і стріляв крізь ковдру, поцілившись йому в груди і в щелепу, дуло здригалося, остання куля попала в ногу самому старому. Старече серце калатало швидше, швидше, швидше... Стоп. Годинник над його ліжком бив сьому, але він почув тільки перші чотири удари.

Сніг над 50-ю паралеллюю замітає високе чоло планети, Східну Канаду, Ісландію, Шотландію і Скандинавію. Снігові замети в Грессельхومی у Швеції, сніг валиться в море, до берега наближається пором, на якому везуть домовину.

Агент судноплавної компанії, котрий забезпечив представникам похоронної фірми чотириколісну тачку і допоміг завантажити на неї труну, трохи розігнав її по палубі, щоб перескочити через поріг на трап, під яким внизу на причалі чекала машина.

Батько Дортліха не мав близьких родичів, тому його останню волю було виконано точно. Виконання заповіту забезпечила Клайпедська Асоціація річковиків і трудящих океану.

Крихітна процесія до цвинтаря складалася з катафалка, фургона з шістьма працівниками похоронної контори і легкового авто, у якому їхало двоє літніх родичів.

Не можна сказати, ніби батька Дортліха ніхто тут не пам'ятав, проте більшість його друзів дитинства самі вже померли і близьких теж лишилося мало. Він був блудним середнім сином, а той ентузіазм, із яким він колись сприйняв Жовтневу революцію, зовсім відчужив його від родини і завів у Росію. Син кораблебудівників прожив життя простого моряка. Парадокс — погодились між собою двійко старих родичів, що сунули у своїй машині за катафалком крізь надвечірній снігопад.

Гранітний родинний склеп Дортліхів із вирізаним над дверима хрестом і вишуканою галереєю вітражних вікон — просто кольорові шибки, без малюнків.

Цвинтарний сторож, серйозна людина, замів сніг із доріжки до дверей склепу і зі сходинок. Великий залізний ключ обпікав холодом навіть крізь рукавиці, і він повертав його обома руками, замок відгукнувся рипінням. Чоловіки з похоронного бюро відчинили великі подвійні двері і внесли домовину. Родичі стиха загомоніли про те, як недоречно виглядає емблема комуністичної профспілки на труні у фамільному мавзолеї.

— Сприймайте це як братський привіт від людей, котрі знали його найкраще, — порадив розпорядник похорону і кашлянув собі в рукавицю. «Як для комуністів, то ця

труна виглядає дуже дорогою», — відзначив він для себе і задумався, як би попросити надбавку.

Сторож дістав із кишені тубик із білим літієвим масилом. Він намалював на камені смуги, по яких поїдуть стійки домовини, коли її засуватимуть у бокову нішу, і трунарі зраділи, що їм залишилося тільки штовхнути труну й не треба піднімати важкого.

Жалобники перезирнулися. Ніхто не зголосився прочитати молитву, тож вони замкнули будівлю і поспішили крізь завірюху до своїх машин.

Батько Дортліха лежить на своєму ложі з творів мистецтва, тихий і маленький, і кригою береться його серце.

Пори року надходитимуть і відходитимуть. Приглушені голоси долітатимуть знадвору з гравійних доріжок, а інколи до нього пошкребеться вусик виноградної лози. Кольори вітражів бліднутимуть потроху, на них наросте пил. Летить листя, а за ним і сніг, і знову так по колу. Картини, на яких намальовані обличчя, такі схожі на обличчя Ганнібала, лежать згорнуті в темряві, мов сувої пам'яті.

Великі м'які сніжинки падають у тихому ранковому повітрі на Заячу річку¹ в провінції Квебек, вкривають, мов пір'ям, підвіконня факторії Карибу² Корнер і крамницю тутешнього таксидерміста.

¹ Du Lièvre — річка Лієвр (Заяча), притока річки Квебек, назва запозичена французькими поселенцями в XVI ст. у місцевих племен і перекладена колоніальною мовою.

² Карибу — американський вид північного оленя.

Великі, мов пір'я, сніжинки затримуються у волоссі Ганнібала Лектера, котрий наближається лісовою стежиною до дерев'яної хатини. Крамниця працює. У глибині будинку радіо грає «О Канада»¹ — десь шкільні хокейні команди ось-ось розпочнуть свою гру. Мисливські трофеї дивляться зі стін. Американський лось нагорі, а під ним, наслідуючи композицію Сікстинської мадонни, розташувалися: арктичний лис, біла кам'яна куріпка, волоокій олень, канадська рись і бобкет².

На прилавку поділений на секції лоток із великим вибором очей для таксидермії. Ганнібал ставить на підлогу свій рюкзак і пальцем колується в очі. Знаходить пару блідо-голубих найсвітлішого відтінку, такі годяться для улюбленої покійниці лайки. Ганнібал вибирає їх із лотка і кладе одне до одного на прилавку.

З'являється хазяїн. У Броніса Гренца вже сива борода, побілілі скроні.

— Агов, чим можу допомогти?

Ганнібал дивиться на нього, колується в лотку і знаходить пару очей, подібних до Гренцевих, ясно-карих очей.

— Що це буде? — питає Гренц.

— Я приїхав по голову, — відповідає Ганнібал.

— По яку саме, чи маєте ви ліцензію?

— Я не бачу її тут на стіні.

— Можливо, така, як вам треба, є у службовому приміщенні.

Ганнібал перепитує:

— Можна мені туди? Я покажу вам, яка саме мені потрібна.

Свій рюкзак Ганнібал прихопив із собою. У ньому трохи запасного одягу, різницький ніж і гумовий фартух із написом «Власність Джона Гопкінса».

¹ Пісня, написана композитором Лавале у 1880 р. на день Івана Хрестителя, була неофіційним гімном країни, статус Національного гімну Канади здобула у 1980 р.

² Бобкет — північноамериканський дикий кіт, найближчий родич риси, удвічі менший за неї, ареал — від Мексики до Аляски.

* * *

Цікаво було порівнювати адресну книжку Гренца і його пошту зі списком розшукуваних «тотенкопфів», який склали британці після війни. Гренц листувався з людьми в Канаді і Парагваї, мав кількох кореспондентів у Сполучених Штатах. Ганнібал переглядав папери вже на дозвіллі, коли їхав у поїзді, в окремому купе, дякуючи Гренцевій касі.

По дорозі в Балтимор, до своєї інтернатури, він перервав подорож у Монреалі, звідки послав поштою голову таксидерміста одному з його друзів по листуванню, а зворотну адресу написав іншого.

У ньому не сколихнулася ненависть до Гренца. Він взагалі давно не відчував ніякої ненависті, його більше не мучили сновидіння. Зараз канікули, а вбивство Гренца здавалося йому приємнішою розвагою, ніж катання на лижах.

Потяг котився на південь, до Америки, такий теплий і добре підресорений. Такий не схожий на той, що колись довго віз його, ще хлопця, до Литви.

Він затримається трохи в Нью-Йорку, переночує в «Карлайлі»¹, дякувати Гренцу, і сходить у театр. Він мав квитки на «Набирайте «М» у випадку вбивства»² та на «Пікнік»³. Вирішив подивитися «Пікнік», бо інсценізовані вбивства не вважав переконливими.

Він зачарований Америкою. Тут така пристрасність і наелекризованість. Несамовито широкі автомобілі. Американські обличчя, відкриті, але не безгрішні, по них все легко читати. Надійде час, і він продемонструє їм власне

¹ «Carlyle» — зведений у 1930-х рр. на Мангетені, за квартал від Централ-парку, люксовий готель-башта в стилі арт-деко; сьогодні «Карлайл» — кооперативна власність господарів його апартаментів.

² «Dial M for Murder» — бродвейська вистава за п'єсою Фредеріка Нотта, за якою в 1954 р. зняв фільм Альфред Гічкок, у 1981 р. за нею в СРСР було знято фільм «Помилка Тоні Вендіта», а у 1998 р. у Голлівуді «Ідеальне вбивство».

³ «Picnic» — вистава за п'єсою володаря Пулітцерівської премії Вільяма Інга, поставлена у 1953 р., витримала 447 показів на Бродвеї. У 1955 р. було випущено фільм «Пікнік».

бачення мистецтва, а сам буде стояти за лаштунками, споглядатиме аудиторію, буде розглядати у світлі рампи сяючі від захвату обличчя й читати їх, читати, читати, читати.

Прийшла пільма, і офіціант у вагоні-ресторані приніс свічку, поставив на його стіл, криваво-червоний кларет легенько тремтів у келихові в ритм із потягом. Уночі він прокинувся на якійсь станції, почув, як залізничники парою зі шланга здувають кригу, що налипла на дні вагона, великі клуби пари проносилися за вітром повз його вікно. Потяг, ледь покрекуючи, знову рушив, примарні станційні ліхтарі почали плавно відпливати геть у ніч, він покотився на південь, у Америку. Його вікно очистилося, і можна було бачити зірки.

ПОДЯКИ

Я вдячний людям із Кримінальної бригади Паризької поліції, котрі допустили мене у світ набережної Орфевр і щедро ділилися зі мною своїми моторошними знаннями, а також своїми чудовими сніданками.

Леді Мурасакі — тезка Мурасакі Шікібу, авторки першого у світі насправді великого роману «Історія Гендзі». З літературою й музикою мені дуже допомогла Норіко Міямото.

Як ви помітили, собаку я позичив у С. Т. Колріджа.

Моє краще розуміння Франції часів окупації і в повоєнний період почерпнуте з книг: «Маріанна в кайданах» Роберта Гілді, «Париж після визволення 1944—1949» Ентоні Бівора і Артеміса Купера та «Згвалтування Європи» Лінн Х. Ніколас. Також мені дуже стали в пригоді листи Мері Еслоп до Марієти Трі, опубліковані в книзі «Марієті з Парижа, 1945—1960».

А найбільша моя подяка належить Пейс Барнс за її безвідмовну підтримку, за її любов і терпіння.

Літературно-художнє видання

ГАРРИС Томас
Сходження Ганнібала

Головний редактор *С. С. Скляр*
Відповідальний за випуск *О. Е. Лісовикова*
Редактор *Ю. Ю. Гаврилова*
Художній редактор *Н. В. Переверзева*
Технічний редактор *А. Г. Верьовкін*
Коректор *Н. Я. Косенко*

Підписано до друку 27.12.2007. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Georgia». Ум. друк. арк. 13,44.
Наклад 10 000 пр. Зам. № 7-611.

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № 04059243Ю0017536 від 13.03.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: corp@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів
у ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»,
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

Служба роботи з клієнтами:

тел. +38-057-783-88-88

e-mail: support@bookclub.ua

Інтернет-магазин: www.bookclub.ua

**Адреси фірмових магазинів дивіться
на сайті та в каталозі**

**З питань гуртових продажів
звертайтеся за тел. +38-057-703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua**

Гарріс Т.

Г21 Сходження Ганнібала [Текст] : пер. з англ. О. Красюка. —
Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»,
2008. — 256 с.

ISBN 978-966-343-781-1 (укр.).

ISBN 978-0-385-33941-4 (англ.).

Це початок біографії Ганнібала Лектера — інтелектуала, естета, лікаря
й лодожера.

Разом з юним Ганнібалом читач переживає його успіхи й розчарування,
просвітлення й душевний морок, нарешті розуміючи, як з почуття вини
й любові до втрачених близьких народилася зневага героя до людства.

ББК 84.7СПО

Це початок історії Ганнібала Лектера — інтелектуала й естета, лікаря й людожера.

— Маленький хлопчик Ганнібал загинув у 1945-му там, серед снігів, намагаючись врятувати свою сестричку. Його душа померла разом із Мішею. Що він таке тепер? Для визначення цього поки що не існує слова. Через відсутність кращого терміна ми будемо називати його монстром.

www.bookclub.ua

ISBN 978-966-343-781-1

9789663437811